

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET CEVDET PAŞA'NIN
DİLBİLGİSİ KİTAPLARI

TEZİ YÖNETEN: Prof. Dr. MEHMET AKALIN

ESRA KARABACAK

12403

MAYIS

1986

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	III-V
KISALTMALAR	VI
AHMET CEVDET PAŞA'NIN DİLBİLGİSİ KİTAPLARI	1-31
I.GENEL OLARAK BASKILARIN TANITILMASI	2-3
II.KİTAPLARIN AYRI AYRI İNCELENMESİ	4-28
III.SONUÇ	29-31
AHMET CEVDET PAŞA	32-45
TERİMLER DİZİNİ	46-132
BİBLİYOGRAFYA	133-137

ÖNSÖZ

Cevdet Paşa, dilimizde garp nevilерinin ilk defa görüldüğü yıllarda, fikir ve sanat hayatımızda yapıcı rol oynayan şahıslardan biridir. Çalışmaları, gelecek nesillerin faaliyetlerine zemin hazırlamıştır.

Paşa'nın hukukî, tarihî ve edebî eserleri hakkında pek çok çalışma yapıldığı halde, filolojik eserleri için, tezimiz dışında bir çalışma görülmemektedir.

Cevdet Paşa'nın bu konuda, dört temel eseri vardır. Bunlar, Kavâid-i Türkiyye, Medhal-i Kavâid, Kavâid-i Osmâniyye ve Tertîb-i Cedîd-i Kavâid-i Osmâniyye'dir. Bu eserlerde Kavâid-i Türkiyye hariç, Arapça Farsça ve Türkçe'nin temel kaideleri birlikte verilmiştir.

Bu eserlerin muhtelif baskıları yapılmıştır. Baskılar arasında fark olmadığı için, çalışmamızda ilk baskılar üzerinde durulacaktır. Ancak, terimler dizininde, her baskının sayfa sayısı farklı olduğundan, terimlerin yerini tespit etmek için bütün baskılar taranacaktır.

Burada, önce kitaplar ayrı ayrı içerikleriyle birlikte tanıtılacak, sonra, bu kitaplarda geçen terimler, tanımları, misâlleri ve günümüz Türkçe'sine çevrilmiş şekilleriyle verilecektir.

Paşa, uzun yıllar maarif nazırlığı yaptığı için, çalışmasında son derece titiz davranmıştır.

Ahmet Cevdet Paşa'dan önce Türkçe öğreten pek çok kitap yazılmıştır. Ancak, bunlar ya Araplara Türkçe öğretmek amacıyla kaideleri Arapça metinlerle birlikte vererek ya da Türkçe kaideleri Arap gramerindeki şekillere göre izah ederek yazılmıştır. Dolayısıyla batı tarzında yazılmış ve yazarı Türk olan bir gramer kitabı yoktur.

Prof.Dr.Tahsin Banguoğlu da bir kitabında (Gramer Meselesi, İmlâ Meselesi. Ankara 1941, s.7-11) bu konuya şöyle temas eder: "XVIII. asırdan sonra Avrupa'da muhtelif dillerde, Türkçe grameller yazılmıştır. Bunlar son derece başarılıdır. Türkiye'de ise, yeni açılan mekteplerde Türkçe'yi okutmak lüzumuna inanan Tanzimatçılar, Türk gramerini vücuda getirmek için esaslı bir çalışmaya sahip değillerdir. Bunlar, Türk grameri üzerine garpta ve şarkta yapılan tecrübeleri iyi tanımıyorlardı. Bildikleri klasik dilin, yani, Arapça'nın gramerini Türk grameri için örnek olarak aldılar ve Türkçe'yi onun kalıplarına soktular. Mektepler için ilk Türkçe gramerini yazan, Cevdet Paşa'dır."

Bu çalışmamızın batı tarzındaki ilk Türk gramerini tanıtmaması ve sahamız dahilinde, geçtiği yerlerde mana vermekte güçlük çekilen terimlerin aydınlatılması bakımından faydalı olacağını

tahmin etmekteyiz.

Burada, bu çalışmamın her safhasında büyük yardımlarını gördüğüm hocam Prof.Dr.Mehmet Akalın'a teşekkür ederim.

X
KISALTMALAR

- A :Arapça
AK :Atatürk Kütüphanesi
bk. :Bakınız
BDK :Beyazıt Devlet Kütüphanesi
F :Farsça
İÜK :İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
KO :Kavâid-i Osmâniyye
KT :Kavâid-i Türkiyye
XX
MK :Medhal-i Kavâid
MK :Millî Kütüphane
s. :Sayfa
SK :Süleymaniye Kütüphanesi
SÖK :Seyfettin Özege Kataloğu
TCKO:Tertib-i Cedîd-i Kavâid-i Osmâniyye

X Burada,dizinde ve kitapların tanıtımında geçen kısaltmalar verilmiştir.

XX Sadece,terimler dizininde kullanılmıştır.

AHMED CEVDET PAŞA'NIN
DİLBİLGİSİ KİTAPLARI

I.GENEL OLARAK BASKILARIN TANITILMASI

II.KİTAPLARIN AYRI AYRI İNCELENMESİ

A.KAVÂİD-İ TÜRKİYYE

B.MEDHAL-İ KAVÂİD

C.KAVÂİD-İ OSMÂNİYYE

D.TERTİB-İ CEDİD-İ KAVÂİD-İ OSMÂNİYYE

III.SONUÇ

I.GENEL OLARAK BASKILARININ TANITILMASI^XKAVÂİD-İ TÜRKiYYE

- 1288(1871)-KT(1)-MK,1080,45 s.
1292(1875)-KT(2)-İÜK,83822,45 s.
1296(1878)-KT(3)-SK İhsan Mahvi 235,45 s.
1299(1881)-KT(4)-SÖK,8470,45 s.
1307(1889)-KT(5)-SÖK,23515,45 s.

MEDHAL-İ KAVÂİD

- 1268(1851)-MK(1)-SK Hacı Mahmut Efendi 6122,55 s.
1286(1869)-MK(2)-SÖK,24288,55 s.
1291(1874)-MK(3)-MK,1955A763 55 s.
1292(1875)-MK(4)-SÖK,24288,55 s.
1299(1881)-MK(5)-SÖK,10176,55 s.
1302(1884)-MK(6)-SÖK,10177,55 s.
1305(1887)-MK(7)-SÖK,10178,48 s.

X

Bu tanıtım yapılırken,şu sıra takip edilmiştir:Baskı tarihi, kitabın adı(baskı sırasına göre numaralanmıştır),bulunduğu kütüphane ve numarası,sayfa sayısı.

KAVÂİD-İ OSMÂNİYYE

- 1275(1858)-KO(1)-BDK,23933,127 s.
 1281(1864)-KO(2)-İÜK,83794,158 s.
 1284(1867)-KO(3)-İÜK,83835,103 s.
 1287(1870)-KO(4)-BDK,29528,152 s.
 1288(1871)-KO(5)-SÖK,23508,135 s.
 1289(1872)-KO(6)-BDK,150709/5,135 s.
 1290(1873)-KO(7)-BDK,150709/5,135 s.
 1292(1875)-KO(8)-AK,3760,135 s.
 1302(1884)-KO(9)-SÖK,23503,127 s.
 1307(1889)-KO(10)-AK,UE478,127 s.

TERTİB-İ CEDİD-İ KAVÂİD-İ OSMÂNİYYE

- 1303(1885)-TCKO(1)-BDK,106287,188 s.
 1304(1886)-TCKO(2)-İÜK,79897,188 s.
 1306(1888)-TCKO(3)-İÜK,83824,160 s.
 1307(1889)-TCKO(4)-SK Tahir Ağa 619,160 s.
 1308(1890)-TCKO(5)-SK İzmirli İ.Hakkı 3185,160 s.
 1311(1893)-TCKO(6)-İÜK,5033,160s.
 1324(1906)-TCKO(7)-SÖK,26955,160 s.

II.KİTAPLARIN AYRI AYRI İNCELENMESİ

A.KAVÂİD-İ TÜRKİYYE

Bu kitap, Cevdet Paşa'nın sıbyan mektepleri için yazdığı, sonraki dilbilgisi kitaplarına¹ hazırlık niteliğinde olan temel dilbilgisi kitabıdır. İlk baskısı, 1288(1871) tarihinde yapılmıştır. Daha sonra, muhtelif baskıları² yapılmakla beraber, baskılar arasında fark yoktur. Kitapta, dilimizin temel kaideleri, devrine göre sade bir dille izah edilir. Her kaide, misâllerle tamamlanır. Misâller, bazen tek bir kelime bazen de cümleler halinde verilir.

Eserin baskıları arasında fark olmadığı için, burada sadece, eserin 1288 tarihli ilk baskısı incelenecektir.³

Kitap, Kavâid-i Türkiyye ismi altında üç sayfalık bir giriş bölümü ile başlar. Burada, Türkçe'nin ses kaideleri, okuma hususiyetleri, alfabe ve harflerin okunuşları ayrı ayrı izah edilir. Lisanımızın otuz iki harfle tekellüm olunduğu⁴, kullanılan harflerin yirmi sekiz harf olup, Arap dilinin imlâsına dayandığı hususunda bir açıklama yapıldıktan sonra, harflerin tannıtımına geçilir.

-
1. Kavâid-i Osmâniyye ve Tertib-i Cedid-i Kavâid-i Osmaniyye
  2. Diğer baskılar, 1292(1875), 1296(1878), 1299(1881), 1307(1889), 1318(1900), 1324(1906)
  3. Millî Kütüphane, A1080, 45 sayfa
  4. Tekellüm harflerle değil, harflerin meydana getirdiği kelimelerle sağlanır.

Harfleri okutan ve Arap imlâsının temel işaretleri olan damme, fetha, kesre ile bu işaretlere alamet olarak kullanılan harfler verilir.⁵ Bu işaretler de kendi içlerinde bölümlere ayrılır. Bunlar, fetha-i hafife, fetha-i sakile, damme-i hafife, damme-i sakile, kesre-i hafife, kesre-i sakile isimlerini alırlar.⁶ Burada, damme işareti dikkat çekicidir. Şu dört işaretle dilimizdeki o, ö, ü, u seslerinin karşılanabileceği üzerinde durulur.⁷ 9 = o, 3 = ö, 9 = u, 3 = ü

Bu bölümü mukaddime başlığı altında iki sayfalık, sonraki bölümlere giriş teşkil eden kısa bir bölüm takip eder. Burada, lisanımızın aslının Türkçe olup, sonradan Arapça ve Farsça ile karışması hususu belirtilir. Önceki bölümde tanıtılan harfler ve işaretler, burada daha ayrıntılı olarak, misâllerle tamamlanır. Yalnız bu bölümde, damme şu şekilde verilir: Damme-i hafife-i mabsuta, damme-i sakile-i mabsuta, damme-i hafife-i makbuza, damme-i sakile-i makbuza.⁸

---

5. Bu işaretlere Arap imlâsında hareke adı verilir. Damme (2), fetha (/), kesre (/). Bu harekelere delalet eden harfler, ötreğe vav (9), kesreye ya (5), fethaya eilf (2)tir.

6. Sırasına göre, e, a, ü, u, i, ı

7. Bu ayırımı o devrin elifbalarında, dilbilgisi kitaplarında (Ahmet Rasim'in dilbilgisi kitapları misâl alınabilir) rastlanmaktadır. Ayrıca, Kâmus-ı Türki'de de görülür.

8. Sırasına göre, ö, o, ü, u

Daha sonra, harf-i imlâ, hurûf-ı medd ve teşdîd konularına temas edilir.⁹ Son olarak, harfler iki şekilde incelenir:
Huruf-ı inğîsal ve hurûf-ı ittîsal.¹⁰

Bu bölümden sonra, kitap dokuz temel bölümle devam eder. Ancak, önce kelime tanımlanır. Kelimenin her çeşidi ayrı bir bölümde misâllerle izah edilir. Bu dokuz kelime çeşidi şöyledir: İsim, sıfat, ism-i işaret, müphemat, mastar, fer'-i fiil, edevât

1. bölüm, isim hakkındadır. Burada, isim, müfret ve cemi olmak üzere iki şekilde incelenir. Daha sonra, bir isim çeşidi olarak alınan ism-i tasgir, tanımı ve ekleriyle ilave edilir. Burada, kelimeler ve heceler için, kalın veya ince sesli yerine, ağır veya hafif harekeli tabirlerinin kullanılması da dikkat çekicidir. Ayrıca, ismin mücerret, muzaf ve muzafuh ileyn halleri de bu bölümde incelenmektedir. Kısaca, bir isim cümlesinin içinde müpteda ve haber olarak ismin kullanılışı da ilave edilir.¹¹

2. bölüm, sıfat hakkındadır. Mevsufu izah edebilmek için, çok kısa olarak sıfat tamlaması üzerinde durulur.¹² Sonra, ism-i mensup tanımlanır. Edat-ı taklîl ile yapılan kelimeler ve mübala-

---

9. İmlâ ve uzatma harfleri, şeddeleme

10. Ayrık harfler (ا-ب-ج-د-ه-و-ز), bitişik harfler ise, ayrık harflerin dışında kalan harflerdir.

11. Arapça'da isim cümlesinin iki temel parçası vardır. Biri, başlanılan kelime olan müpteda, diğeri de hakkında bilgi veren haberdir.

12. Arap gramerlerinde, sıfatlar, sıfat tamlamaları içinde izah edilir.

lağa sıfatları ilave edilir.

3.bölüm, zamir hakkındadır. Zamir, muhatap, mütekellim, gaip olarak 3'e ayrılır. Sonra, zamirlerin fiillerle ve isimlerle kullanılışı, misâllerle izah edilir. Ayrıca, isimlerle kullanıldıklarında muzaf olan şekilleri de verilir.¹³

4.bölüm, ism-i işaret¹⁴ hakkındadır. Burada, işaret isimlerinin mücerret halleri, fiil ve isimle birlikte kullanılışı üzerinde durulur.

5.bölüm, müphemmat hakkındadır. Müphemmat kelimelerinin meşhur olanları verilir.

6.bölüm, mastar hakkındadır. Mastar, lâzım-müteaddi, malum-meçhul, müspet-menfi, mürekkep olarak kendi içinde bölümlere ayrılarak incelenir. Edat-ı mastar,¹⁵ muhtelif köklere ilave edilerek izah edilir.

7.bölüm, fiil hakkındadır. Burada, fiil zamanları ayrı ayrı incelenir. Önce, mazi, hal ve istikbal zamanları verilir. Mazi zamanı 2'ye ayrılır: Şuhudi ve nakli. Emir zamanı da gaip ve hâzır olmak üzere iki şekilde verilir. Emrin olumsuzuna nehiy adı verilir. Nehiy de gaip ve hâzır olarak 2'ye ayrılır.

---

13. Bugün iyelik eki olarak kullanılan şekillerdir.

14. Bugün bu konu, işaret sıfat ve zamirleri olmak üzere iki ayrı şekilde incelenir. Arap gramerlerinde ise, ism-i işaret başlıklı ayrı bir konu bulunmaktadır.

15. Fiilden isim yapma eki -mak/-mek. Cevdet Paşa bütün gramer kitaplarında ekleri edat ismiyle vermiştir.

Bunlara, muzari, iltizami, vucubi sigaları ilave edilir. Bütün zamanların çekimleri yapılır.¹⁶ Fiil, hâss-âmm, lâzım-müteaddi olarak incelenir. Mürekkep zamanlar tanıtılır. İâne fiilin çekimi yapılır. Şart, cevabı olan ceza cümlesi ile birlikte verilir.

8. bölüm, fer'-i fiil hakkındadır. Burada, fiilden türetilmiş kelimeler tanıtılır. Bunlar, ism-i fâil, ism-i mefûl, sıfat-ı müşebbehe ve mübalaga-i ism-i fâil olarak verilir.

9. bölüm, edat hakkındadır. Önce edat tanımlanır. Sonra sırasıyla şu edatlar misallerle verilir.: Talîf, zarfiyet, intiha, ibtida, tebîd, tafdîl, teşbih, atf, hasr, rabt, temsil, terdid, istifham, mahalliyet, nida, tenbih.¹⁷

DEĞERLENDİRME:

Bu kitap, dilimizin temel kaidelerini ayrıntılı olarak izah eder. Ancak bazı konulara temas edilmemiştir. Meselâ, tamlama ve cümle. Buna sebep olarak, bu kitabı, sıbyan mektepleri için hazırlamış olması gösterilebilir.

Cevdet Paşa, maarif nazırlığı da yaptığı için, eserinde oldukça titizdir. Terimlerde ve terimlerin izahında ise, Arap gramerlerinin tesiri görülür. Devrinin büyük bir eksikliğini tamamlaması bakımından mühim bir eserdir.

---

16. Fiil ve zamir çekimlerinde 3. şahıstan başlanır. Bu Arap dilinin bir hususiyetidir.

17. Bu edat çeşitlerinin her biri için bk. terimler dizini

B.MEDHAL-İ KAVÂİD

Bu kitap, rüştîyeler için yazılmış, Kavâid-i Türkiyye'nin devamı niteliğinde bir dilbilgisi kitabıdır. Burada, dilimizin temel kaideleri verilmekle beraber, Arapça ve Farsça şekillere de temas edilmiştir.¹ Eserin ilk baskısı, 1268 (1851) tarihinde yapılmıştır. Daha sonra, muhtelif baskıları yapılmakla beraber, baskılar arasında fark yoktur. Her kaide, misâllerle tamamlanır. Misâller, bazen tek bir kelime bazen de cümleler halinde verilir.

Eserin baskıları arasında fark olmadığı için, burada sadece 1268 tarihli ilk baskısı incelenecektir.³

Kitap, medhal-i kavâid adı altında iki sayfalık kısa bir giriş bölümü ile başlar. Cevdet Paşa, burada bu kitabı yazma amacının Kavâid-i Osmâniyye'nin tahsilini kolaylaştırmak olduğunu, kendisine bu kitabı yazmak vazifesi verildiği için gurur duyduğunu ve titiz, bir çalışma içinde kitabı tamamladığını belirtir.

Bu bölümü, muallimine lâzım olan malumat başlıklı dilimizin ses kaidelerini ve okuma hususiyetlerini izah eden bir tanıma bölümü takip eder. Önce harfler ve okunuşları verilir.

1. Daha sonra, KO ve TCKO adlı kitaplarda, Arapça ve Farsça şekiller üzerinde ayrıntılı olarak durulur.

2. Sonraki baskılar: 1286 (1869), 1291 (1874), 1292 (1875), 1299 (1881), 1302 (1884), 1305 (1887)

3. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi 6122, 55 sayfa

Daha sonra, harfleri okutmaya yarayan ve Arap imlâsının temel işaretlerinden olan damme, fetha, kesre ile bu işaretlere alamet olan harfler misâllerle gösterilir.⁴ Bu işaretler bölümlere ayrılırlar. Bunlar, fetha-i hafîfe, fetha-i sakîle, kesre-i hafîfe, kesre-i sakîle, damme-i hafîfe, damme-i sakîle isimleri altında izah edilir.⁵ Burada damme işareti dikkat çekicidir: Şu dört işaretle âmilimizdeki o, ö, u, ü seslerinin karşılanabileceği üzerinde durulur: و = o, ۆ = ö, ۇ = u, ۈ = ü

Sonra, mukaddime adı altında, sonraki bölümlere giriş teşkil eden kısa bir bölüm başlar. Burada, lisanımızın aslının Türkçe olup, sonradan Arapça ve Farsça ile karıştığı hususu belirtilir. Damme bu bölümde 4'e ayrılır: Damme-i hafîfe-i mabsuta, damme-i sakîle-i mabsuta, damme-i hafîfe-i makbuza, damme-i sakîle-i makbuza.⁶ Sonra kısaca harf-i imlâ, harf-i medd ve teşdid tanımları verilir. Harfler infisal ve ittisal olarak 2'ye ayrılır.

Bu bölümden sonra kitap dokuz temel bölümle devam eder. Önce kelime tanımlanır. 9'a ayrılır: İsim, sıfat, zamir, ism-i işaret, müphemat, mastar, fiil, fer'-i fiil, edat.

4. Bu işaretlere Arap imlâsında hareke adı verilir. Damme (ُ), fetha (َ), kesre (ِ). Bu harekelere delalet eden harfler, ötreğe vav (و), fethaya elif (ل), kesreye ya (ي) dir.

5. Sıraya göre, e, a, i, ı, ü, u

6. Sıraya göre, ö, o, ü, u

1.bölüm,isim hakkındadır.İsim müfret ve cemi olarak 2' ye ayrılır.Sonra, ismin halleri verilir.⁷İzafet tanımlanır.Son olarak aslı Farsça ve Arapça olan kelimeler arasındaki izafet şekillerinin izahı ile isim bahsi tamamlanır.

2.bölüm,sıfat hakkındadır.Burada mevsufu tanımlayabilmek için,kısaca sıfat tamlaması üzerinde durulur.Arapça ve Farsça sıfat tamlamaları ve kaideleri açıklanır.Arapça isimlerde müzekker ve müennes şeklinde bir cinsiyet ayırımı olduğu belirtilir.Arapça'da müennes olarak kullanılan kelimeler verilir.

3.bölüm,zamir hakkındadır.Zamir,mütekellim,muhatap ve gaip olmak üzere üçe ayrılır.İsim hal ekleriyle çekimlenir.Bu çekimler,sonunda harf-i infisal ve herf-i ittisal bulunan kelimelerle ayrı ayrı yapılır.⁸

4.bölüm,ism-i işaret hakkındadır.İşaret isimleri tatarılır.Çekimlenir.

5.bölüm,müphemat hakkındadır.Müphem kelimelerin meşhur olanları verilir.

6.bölüm,mastar hakkındadır.Önce edat-ı mastar tanıtılır.Mastar,mücerret-mezîdun fîh,lâzım-müteaddi,malum-mechul,mürek-

---

7.Burada, ismin -de ve -den halleri verilmez.Bunlar, edat bahsinde incelenir.

8.Bu çekimler iyelik ekleri adını verdiğimiz şekillerle yapılmıştır.

kep, tahfifi-tekîdi, müsbet-menfi olarak incelenir. Son olarak hasıl-ı mastar tanımlanır.

7. bölüm, fiil hakkındadır. Burada, fiil sigaları basit ve mürekkep olarak 2'ye ayrılır. Basit sigalar, şu şekilde verilir: Mazi-yi şuhudî, mazi-yi naklî, muzari, hal, istikbal, vucubi, iltizamî, emir. Bunların malum-meçhul, müsbet-menfi fiillerle çekimleri yapılır. Mürekkep sigalar da hikâye ve rivayet şeklinde 2'ye ayrılır. Daha sonra, mürekkep sigalara şart ilave edilir. Bunların iâne fiilleri ile çekimleri verilir. Son olarak, sıla ve rabt adı verilen iki türemiş siga tanıtılır. Rabt sigalara şu bölümlere ayrılır: Atfiye, takibiye, intihaiye, ibtidaiye, tevkitiye.

8. bölüm, fer'-i fiil hakkındadır. Bunlar, fiilden türemiş kelimeler olarak üç şekilde verilir: İsm-i fâil-ism-i mefûl, mübalaga-i ism-i fâil, hal-i terkibî.

9. bölüm, edat hakkındadır. Önce edat tanımlanır. Sonra sırasıyla, şu edatlar misallerle verilir: İstıla, talîl, musahabet, ibtida, zarfiyet, intiha, teşbih, temyiz, hal, teşrik, rabt, terdîd, atf, isitfham, tasdik, tasgir, mastariyet, mahalliyet, nisbet, tenbih.⁹

Bu bölümle birlikte, kitabın dokuz temel bölümü tamamlanır. Ancak, kitap burada bitmez. Hâtime başlığı altında cümleyi tanıtan kısa bir bölümle devam eder. Cümle, isim ve fiil cümlesi olarak 2'ye ayrılır. Son olarak cümlenin tamamlayıcıları veri-

---

9. Bu edat çeşitlerinin her biri için bk. terimler dizini

lir. Bunlar, temyiz, hal ve müteallikat-ı fiildir.¹⁰

Kitap, zeyl-i risale başlıklı, Türkçe'deki mastarları tanıtan bir ek bölümle tamamlanır.

DEĞERLENDİRME:

Medhal-i Kavâid, dilimizin temel kaidelerini ana hatlarıyla verir. Konuların Arapça ve Farsça'daki şekillerine kısa da olsa temas edilir. Terimlerde ve terimlerin izahında, çekimlerde Arap gramerinin tesiri görülür. Kendinden sonrakiler için kaynak eser olması bakımından önemlidir.¹¹
¹²

---

10. Bunlar Arap gramerlerinde müstakil bir konu olarak verilir.

11. İsim ve fiil çekimleri 3. şahıstan başlar. Bu da Arap dilinin bir hususiyetidir.

12. Daha sonra Ahmet Cevat Emre ve Ahmet Rasim, Cevdet Paşa'nın bu eserinden faydalanmışlardır.

C. KAVÂİD-İ OSMÂNİYYE

Bu kitap, Cevdet Paşa'nın Fuat Paşa ile beraber yazdığı, Kavâid-i Türkiyye ve Medhal-i Kavâid'in devamı niteliğinde bir dilbilgisi kitabıdır. Kitapta, Türkçe'nin temel dilbilgisi konularının yanısıra, her konunun Arapça ve Farsça'daki şekilleri de verilir. Eserin ilk baskısı, 1275 (1858) tarihinde yapılmıştır. Daha sonra muhtelif baskıları yapılmakla beraber, baskılar arasında fark yoktur.¹ Ayrıca birkaç tarihsiz baskısı da bulunmaktadır. Eser, H. Kellgran tarafından Almanca'ya çevrilmiştir.²

Baskılar arasında fark olmadığı için, sadece, eserin 1275 tarihli ilk baskısı incelenecektir.³

Kitap, Kavâid-i Osmâniyye adı altında beş sayfalık bir giriş bölümü ile başlar. Bu bölümde önce, cümle, kelâm, harf tanımlanır. Harfler, infisal ve ittisal olmak üzere iki şekilde verilir. Sonra harf-i imlâ, harf-i medd ve teşdid konularına kısaca temas edilir. Harfleri okutmaya yarayan ve Arap imlâsının temel işaretleri olan damme, kesre, fetha ile bu işaretlere alamet olan harfler verilir.⁴ Bu işaretler de kendi içlerinde bə-

1. 1275 (1858), 1281 (1864), 1284 (1867), 1287 (1870), 1288 (1871), 1289 (1872), 1290 (1873), 1292 (1875), 1302 (1884), 1307 (1889)

2. Grammatik der Osmanischen Sprache, Helsingfors, 1859

3. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 23933, 127 sayfa

4. Fetha (<), kesre (—), damme (ۛ), fethaya alamet elif (ل), dammeye alamet vav (و), kesreye alamet ya (ج)dır.

lümlere ayrılır:Fetha-i hafife,fetha-i sakile,damme-i sakile,
damme-i hafife,kesre-i hafife,kesre-i sakile⁵.Burada damme dik-
kat çekicidir.Şu dört işaretle Türkçe'de bulunan o,ö,u,ü ses-
lerinin karşılanabileceği üzerinde durulur: 9 =o, 3 =ö,

9 =u, 3 =ü.Ayrıca damme 4'e ayrılır:Damme-i hafife-i mab-
suta,damme-i sakile-i mabsuta,damme-i hafife-i makbuza,damme-i
sakile-i makbuza.⁶

Burada,şöyle bir kaide verilir:"Bir kelime hangi hareke
ile başlarsa,sonraki hareketler o cinsten olmak zorundadır.Bu
Türkçe'nin temel kaidesidir.Ancak,bazı kelimelerde bu kaidenin
dışına çıkılmıştır."Bu kaide,bugün ünlü uyumu adını verdiğimiz
bir kaideyi hatırlatır.⁷

Daha sonra,harflerin müteharrik ve sakin olması üzerin-
de durulur.⁸Bu kaideleri,Arap imlâsında mühim yer tutan hemze-
nin yazılışı takip eder.Son olarak,kelime tanımlanır ve 5'e
ayrılır:İsim,sıfat,kinayat,fiil,edat.

1.bölüm,isim hakkındadır.İsim 2'ye ayrılır.Cins ve alem.
Ayrıca isim,müfret-cemi,müzekker-müennes şeklinde de bölümler-
e ayrılır.İsimler hal eklerine göre çekimlenir.⁹

5.Sırasıyla,e,a,u,ü,i,ı

6.Sırasıyla,ö,o,ü,u

7.Bugün,hareke yerine sesli harfler kullanılır.

8.Sesli ve sessiz harfler.

9.Burada,ismın -de ve -den halleri verilmez.Bunlar edat bah-
sinde incelenir.

1.kısım,Türkçe isimler hakkındadır.Burada,Türkçe isimler,müfret ve cemi olarak verilir.İzafet tanımlanır.2'ye ayrılır:İzafet-i lâmiye ve izafet-i beyaniye.Bunlar muhtelif misâllerle tamamlanır.

2.kısım,Farsça isimler hakkındadır.Farsça isimler de müfret ve cemi olarak iki şekilde incelenir.Ayrıca bu isimlerin Türkçe cemi edatı olan ¹⁰-ler ile cemilenebileceği belirtilir.¹¹ Farsça izafetler verilir.

3.kısım,Arapça isimler hakkındadır.Arapça isimler müzek-müennes,müfret,tesniye,cemi olarak tanımlanır.Müennes hakiki ve itibari olmak üzere 2'ye ayrılır.Cemi de,cem'-i müennes-i salim,cem'-i müzekker-i salim ve cem'-i mükesser olarak üç bölümde verilir.Burada Türkçe'de tesniye,müzekker ve müennes kelime bulunmadığı belirtilir.Türkçe'de kullanılan Arapça isimler,Türkçe kaidelerine göre cemilenir.ve Türkçe isim hal eklerini alarak çekimlenir.Son olarak,izafet üzerinde durulur.Burada,Arapça bir kelimeyle Farsça bir kelime arasındaki izafete de temas edilir.

2.bölüm,sıfat hakkındadır.Burada,mevsufu tanımlayabilmek için,çok kısa olarak sıfat tamlaması verilir.

1.kısım,Türkçe sıfat hakkındadır.Bu bölümde Türkçe sı-

10.Cevdet Paşa'nın bütün gramer kitaplarında bugün ek dediğimiz her şey edat olarak verilmiştir.

11.Burada,Türkçe'de kullanılan Farsça kelimeler -ler ile cemilenmiştir.

fat yapan ekler tanıtılır.¹² Sıfat, kıyasi ve semai olarak 2'ye ayrılır.

2.kısım,Farsça sıfat hakkındadır.Burada,Türkçe'ye geçmiş Farsça sıfatların Türkçe isimlerle birlikte kullanılışları verilir.Farsça sıfatlar da kıyasi ve semai olarak 2'ye ayrılır.

3.kısım,Arapça sıfat hakkındadır.Burada,dilimize geçmiş Arapça sıfatlarla kurulmuş sıfat tamlamaları ve kullanılışları verilir.Ayrıca,Arapça sıfat tamlamalarında,sıfat ile mevsuf arasında müzekkerlik-müenneslik ve müfret-tesniye-emi bakımından bir uygunluk bulunduğu belirtilir.Sıfat vezinlerinin çok kullanılanları verilir.¹³

Bu bölümden sonra,esmâ-ı a'dâd başlığı altında kısa bir bölüm vardır.Burada,sayı isimleri,asliye,vasfiye,kesriye,teveziye şeklinde ayrılır.Daha sonra da bu sayıların Arapça ve Farsçaları verilir.

3.bölüm,kinayat hakkındadır.Kinaye 3'e ayrılır:Zamir,ism-i işaret,mübhemat.

1.kısım,Türkçe kinayat hakkındadır.Zamir 5'e ayrılır:Şahsî,izafî,nisbî,fi'lî,vasfî.Bunların her biri ayrı ayrı tanımlandıktan sonra,zamir-i şahsî 3'e ayrılır:Mütekellim,muhatap,gaip.İsm-i işaretlerin ve mübheem kelimelerin verilmesi-

12.Burada,şu ekler verilir:-lı/-li,-cı/-ci,-sı/-si,-ca/-ce

13.Fa'îl (فَعِيل),sf'al (أَفْعَال),fa'ül (أَفْعُول)

le bu bölüm tamamlanır.

2.kısım,Farsça kinayat hakkındadır.Farsça zamirler lisan-ı Osmanî'de kullanılmadığı için,üzerinde durulmaz.Sadece,Farsça ism-i işaret ve mübhemat tanıtılır.

3.kısım,Arapça kinayat hakkındadır.Önce,Arapça zamirler lisan-ı Osmanî'de kullanılan şekilleriyle verilir.¹⁴Sonra,ism-i işaret ve mübhemat tanıtılır.

4.bölüm,fiil hakkındadır.Fiil bahsi üç şekilde incelenir:Asl-ı fiil,zât-ı fiil,fer'-i fiil.

1.kısım,Türkçe fiiller hakkındadır.Burada,yukarıda verilen üç şekil tanımlandıktan sonra,siga ve çeşitleri verilir.Master,tekidî,aslî,tahfifî,müteaddi-lâzım,malum-meçhul olarak bölümlere ayrılır.Fiillere mutavaat ve müşareket manaları veren ekler ilave edilir.¹⁵Daha sonra,fiil,hâss ve âmm olarak 2'ye ayrılır.As-ı fiil,böylece tamamlanır.

Zât-ı fiil bahsinde ise,fiil sigaları tanıtılır.Sigalar basit ve mürekkep olmak üzere 2'ye ayrılır.Basit sigalar şunlardır:Mazi,hal,vucubî,iltizamî,emir,muzari,istikbal.Mürekkep sigalar,hikâye ve rivayet olarak iki kısım halinde incelenir.İâne fiilinin çekimleri verilir.şart sigasının çekimi yapılırken,şartın cevap cümlesi olan ceza cümlesi de tanımlanır.

Son olarak,fer'-i fiil verilir.Burada fiilden türemiş

14.Arapça zamirlerden sadece,3.şahıs bitişik zamirleri kullanılır.bk.terimler dizini

15.-n-(-ın-/-in-),-ş-(-ış-/-iş-)

isimler,yani,ism-i fâil,ism-i mefûl,sıfat-ı müşebbehe,mübalaga-i ism-i fâil,hal-i terkibî tanımlanır.

2.kısım,Farsça fiiller hakkındadır.Farsça'nın asıl mastarları lisan-ı Osmanî'de kullanılmadığı için,sadece hasıl-ı mastarları verilir.Ayrıca,fer'-i fiil olarak,ism-i fâil ve ism-i mefûlleri kaideleriyle izah edilir.

3.kısım,Arapça fiiller hakkındadır.Burada,Arapça mastarların lisan-ı Osmanî'de,etmek,eylemek ve kılmak gibi yardımcı fiillerle birleşerek,kullanılmış şekilleri üzerinde durulur.Daha sonra,mezit fiiller vezinleriyle ilave edilir.¹⁶

Fer'-i fiil bahsinde ise,ism-i fâil,ism-i mefûl,sıfat-ı müşebbehe,mübalaga-i ism-i fâil vezinleri verilir.Son olarak,illetli fiiller,¹⁷mezit vezinlere çevrildiği zaman meydana gelen değişiklikler vezinler üzerinde gösterilir.

5.bölüm edat hakkındadır.Kısaca edat tanımlanır.

1.kısım,Türkçe edatlar hakkındadır.Burada sırasıyla şu edatlar misalleriyle verilir:İstila,tafdil,gaye,beyan,rabt,teşbih,zarf,hasr,nida,temsil,mahalliyet,tenbih,teessüf,ıstırap,telezzüz.

2.kısım,Farsça edatlar hakkındadır.Lisan-ı Osmanî'de kullanılan Farsça edatlar şu sıraya göre verilir:istila,talil,musahabet,intiha,ibtida,atf,şirket,mastar,mahalliyet,tasgî,teşbih.

16.İf'âl(افعال),tef'îl(تفعل),mufâ'ale(مفعلة),tefâ'ül(تفعل),tefe'ül(تفعّل),infi'âl(انفعال)ifti'âl(افتعال),istif'âl(استفعال)

17.Arapça'da içinde vav,ya,elif bulunan fiiller illetlidir.

3.kısım,Arapça edatlar hakkındadır.Lisan-ı Osmanî'de kullanılan Arapça edatlar şu sıraya göre verilir:İntiha,tefsir,tarif,istisna,atf,hasr,istidrak,teşbih,tenkir,şart¹⁸

Böylece,kitabın temel bölümleri tamamlanır.Ancak,kitap burada bitmez.Sonunda,hatime,cümleler ve cümlenin mütememmimati adı altında kısa bir bölüm vardır.Cümlenin öğeleri olan müsnet,müsnedün ileyh,rabıta,müpteda,haber tanımlanır.Ayrıca,cümlenin mütememmimati olan,temyiz,hal ve müteallikat-ı fiil misallerle izah edilir.

Bu son kısa bölümle birlikte,kitap tamamlanır.

DEĞERLENDİRME:

Kavâid-i Osmâniyye,Türkçe'nin temel dilbilgisi konularını vermekle beraber,bunların Arapça ve Farsça şekillerini de tanıtır.Terimlerde ve terimlerin izahında Arap gramerinin tesiri görülür.Bu eser,daha sonra,Cevdet Paşa tarafından Tertîb-i Cedîd-i Kavâid-i Osmâniyye adı ile 1303(1885) tarihinde,bazı konulara da ilaveler yapılarak basılmıştır.Devrinin uzun seneler ehemmiyetini koruyan bir eseridir.¹⁹

18.Bu edat çeşitlerinin her biri için bk.terimler dizini

19.Hatta,bugün bile bu kitabın kaynak olarak alındığı dilbilgisi kitapları mevcuttur.Meselâ,M.Kaya Bilgegil,Türkçe Dilbilgisi,İstanbul 1981.

D.TERTİB-İ CEDİD-İ KAVÂİD-İ OSMÂNİYYE

Bu kitap, Cevdet Paşa'nın Kavâid-i Osmaniye'ye birtakım ilaveler yaparak, yazdığı bir dilbilgisi kitabıdır. Burada Türkçe'nin temel konuları verilirken, her konunun Arapça ve Farsça şekilleri de verilir. Eserin ilk baskısı, 1303 (1885) tarihinde yapılmıştır. Daha sonra muhtelif baskıları yapılmakla beraber, baskılar arasında fark yoktur.¹ Levis Sanbuncî tarafından al-Mir'at-üs-Seniyye fi'l-kavâid al-Osmâniyye adıyla Arapça'ya çevrilmiştir.

Eserin baskıları arasında fark olmadığından, burada sadece, 1303 tarihli ilk baskısı incelenecektir.²

Kitap, tertîb-i cedîd-i kavâid-i Osmâniyye adı altında iki sayfalık kısa bir giriş bölümü ile başlar. Cevdet Paşa burada, daha önce bu konuda yazdığı kitaplarını tanıtır. Ayrıca, lisan-ı Osmâni'nin sarf ve nahvi okullarda okutulmak istendiğinde, henüz bu konuda yazılmış bir kitap olmadığını, kendisi birkaç defa maarif nazırlığı yaptığı için, bu konuda bizzat kendisine müracaat edildiğini, kendisinin de önce sıbyan mekteplerine mahsus Kavâid-i Türkiye'yi, sonra sırasıyla

---

1. 1304 (1886), 1306 (1888), 1307 (1889), 1308 (1890), 1311 (1893), 1324 (1906)

2. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 106287, 188 sayfa

Medhal-i Kavâid ve Kavâid-i Osmâniye'yi ,son olarak da Tertib-i Cedîd-i Kavâid-i Osmâniye'yi yazdığını ve bunların muhtelif baskılarının yapıldığını belirtir.

Bu bölümü,muhtıra başlıklı lisanımızı tanıtan iki sayfalık bir bölüm takip eder.Burada Osmanlı lisanının aslının Türkçe olduğu,fakat,zamanla Arapça ve Farsça'dan mürekkep bir lisan haline geldiği belirtilir.Sonra harfler ve harfleri etkutmaya yarayan fetha,damme,kesre ile bu işaretlere alamet olan harfler tanıtılır³.Bunlar da kendi içlerinde bölümlere ayrılır:Fetha-i hafife,fetha-i sakile,kesre-i hafife,kesre-i sakile,damme-i hafife,damme-i sakile⁴.Burada damme dikkat çekicidir.Şu iki işaretle o,ö,u,ü seslerinin karşılanabileceği üzerinde durulur.Bunlar, $\hat{\text{g}}$ =ö,ü, g =o,u.

Bu bölümden sonra,muallimine talimat adı altında üç sayfalık bir bölüm başlar.Burada sarf ve nahiv ilminin⁵ bir lisani doğru söyleyip,yazmak sanatı olduğu belirtildikten sonra,kelâm ve cümle tanımlanır.Ayrıca,damme 4'e ayrılır.Damme-i hafife-i mabsuta= g :ö,damme-i hafife-i makbuza= g :ü,damme-i sakile-i mabsuta= g :o,damme-i sakile-i makbuza= g :u.⁶

3.Fetha(L),damme(g),kesre(—),fethaya alamet elif(L),dammeye alamet vav(g),kesreye alamet ya(G)dır.

4.Sırasıyla,e,a,i,ı,ü,u

5.Kelime ve cümle bilgisi

6.Bu ayırım Arap imlâsında yoktur.

Daha sonra, mukaddime başlıklı sonraki bölümlere giriş teşkil eden kısa bir bölüm bulunur. Burada, kelime tanımlanır ve 5'e ayrılır. Bunlar, isim, sıfat, fiil, zamir, edattır. Kitapta, bu beş kelime çeşidi ayrı ayrı bölümlerde incelenir.

1. bölüm, ismin sınıflanması hakkındadır.

1. fasıl, ism-i hâss, ism-i âmm, müfret ve cemi isim hakkındadır. Bu isimler tanımlanıp, misâlleri verildikten sonra, marife-nekre isim ile ism-i mekan Türkçe'deki şekilleriyle verilir. Sonunda kısa olarak, Farsça şekillerine de temas edilir.

2. fasıl, ism-i tasgîr hakkındadır. Burada, küçültme gösteren ekler verilir.⁷ Arapça ve Farsça şekilleri ilave edilir.

3. fasıl, sayı isimleri hakkındadır. Burada, asıl sayılar sıralanır. Sonra, sırasıyla, kesir ve tevzi ifade eden sayılar verilir.

4. fasıl, müphemat hakkındadır. Müphem kelimelerden meğhur olanları Arapça ve Farsça şekilleriyle birlikte sıralanır.

5. fasıl, ism-i işaret hakkındadır. Türkçe'de bulunan işaret isimleri, müfret ve cemi şekilleriyle verilir. Arapça ve Farsça şekilleri, lisan-ı Osmânî'de kullanılmadığı için temas edilmez.

2. bölüm, sıfat hakkındadır. Genel olarak sıfat tanımlanır ve misâlleri verilir.

7. Bu ekler, -ce/-ca, -cık/-cik, -sı/-si, -cak/-cek'tir.

1.fasıl,tasgir,tekit,mübalâğa ve tafdil sıfatları hakkındadır.Hepsi,ayrı ayrı tanımlanır ve misâlleri verilir.

2.fasıl,semâî ve kıyasî sıfatlar hakkındadır.Burada bu iki sıfat çeşidi Arapça ve Farsça şekilleriyle birlikte incelenir.

3.bölüm,terkipler hakkındadır.⁸

1.fasıl,terkib-i izafî hakkındadır.Burada,izafet ve izafetin iki mühim ögesi,muzaf ve muzafun ileyh tanımlanır.İzafet,2'ye ayrılır:Beyaniye ve lâmiye.

2.fasıl,terkib-i vasfî hakkındadır.Burada,önce,bu terkiibi tanıtabilmek için,mevsufa temas edilir.Sıfat 2'ye ayrılır:Zatî ve sebêbî.Ayrıca ,kısaca Farsça sıfat tamlamaları da verilir.

3.fasıl,terkib-i isnadî hakkındadır.Burada,izafî ve vasfî terkiibin birer nakıs terkip oldukları belirtilir.⁹İsim cümlesi,müpteda ve haber adı altında iki mühim parçasıyla birlikte tanımlanır.Daha sonra,fiil cümlesi,temel öğeleri olan mefûlün bih ve mefûlün ileyh ile birlikte verilir.

4.bölüm,zamir hakkındadır.Zamir 5'e ayrılır:Şahsî,izafî,vasfî,nisbî,fi'li.

1.fasıl,zamîr-i şahsî hakkındadır.3'e ayrılır:Mütekellim,muhatap,gaip.

8.İsim ve sıfat tamlamaları ve birleşikler(isim ve fiil cümleleri)

9.Burada,isim ve sıfat tamlamalarının tam bir yargı bildirmediği belirtilir.

2.fasıl, zamîr-i izafî hakkındadır. Bu zamirlerin çeşitli kelimelerle kullanılışları verilir.¹⁰

3.fasıl, zamîr-i vasfî hakkındadır. Misâllerle izah edilir.

4.fasıl, zamîr-i nisbî hakkındadır. Bu zamir çeşitli isim cümleleriyle tanıtılır.

5.fasıl, zamîr-i fi'li hakkındadır.¹¹ Bunlar da muhtelif fiil cümleleriyle verilir.

5.bölüm, fiil hakkındadır.

1.fasıl, fiillerin sınıflanması hakkındadır. Önce fiil 3'e ayrılır: Zat-ı fiil, fer'-i fiil, asl-ı fiil. Mana bakımından da 2'ye ayrılır: Hâss ve âmm. Daha sonra, sigâ tanımlanır. Lâzım ve müteaddi fiil ise, cümleler içinde geçirilerek verilir.

2.fasıl, mezâyidat hakkındadır.¹² Burada edatlarla yapılan sigalar tanıtılır. Bunlar, sigâ-i tadiye, sigâ-i mutavaat, sigâ-i şirket isimlerini alır.¹³ Ayrıca, Arapça mezit fiil vezinleri verilir.¹⁴ Son olarak, fiillerin müspet ve menfi şekillerine temas edilir.

10. İyelik eki adını verdiğimiz şekillerdir.

11. Fiil çekimlerinde fiillere ilave edilen şahıs ekleridir.

12. Arttırılmışlar (fiillerin ek ilavesiyle manası değişmiş şekilleri)

13. Sırasıyla, geçişli sigâ (-dır/-dir ile), dönüşlü sigâ (-n ile), Ortaklık sigası (-ş ile)

14. Bu vezinler, if'âl (افعال), tef'îl (تفعیل), mufâ'ale (مفاعله), infil'âi (انفعال), ifti'âl (افتعال), tefâ'ül (تفاعل), tefe'ül (تفضّل), istif'âl (استفعال)

3.fasıl, malum ve meçhul hakkındadır. Burada, malum ve meçhul fiiller misâllerle tanıtılır.

4.fasıl, mastar hakkındadır. Mastar, asî, tekidî ve tahkîfi olarak 3'e ayrılır. Lisan-ı Osmânî'de kullanılan Arapça mastarlar verilir.

5.fasıl, fer'-i fiil hakkındadır. Fiilden türemiş isimler olan, ism-i fâil, ism-i mefûl, mübalaga-i ism-i fâil ve sıfat-ı müşebbehe misâllerle izah edilir. Arapça ve Farsça şekilleri de tanıtılır.

6.fasıl, fiillerin tasrifi hakkındadır. Burada, fiil çeşitliklerinin 2. şahsın emrinden ortaya çıktığı belirtilir. Sonra sırasıyla, Emir, iltizami, vucubi, hal, mazi, muzari çekimi yapılır. Bunları rabt sigaları ve mürekkep fiiller takip eder. Siga, 2'ye ayrılır: Basit ve mürekkep. Son olarak, istikbal sigasının çekimi ile iâne fiilinin çeşitli sigalarla çekimli şekilleri ve şart çekimi verilir.

6.bölüm, edat hakkındadır. Burada, Türkçe'de kullanılan edatlar, Arapça ve Farsça şekilleriyle birlikte şu sıraya göre verilir: Nida, tahassür, taaccüp, telezzüz, teessüf, talîl, tenbih, istihna, istifham, istila, hasr, rabt, tafsil, tasgir, nisbet, ibtida, sebbiyet, zarfiyet, intiha, teşbih, temsil, tasdik, atf.¹⁵

7.bölüm, kelâm ve cümleler hakkındadır. Burada, önce, kelâm

15. Bu edat çeşitlerinin her biri için bk. terimler dizini

tanımlanır, sonra, cümlenin temel öğeleri olan müsnet, müsnedün ileyh ve rabita verilir. Mütememmimat-ı cümle olarak, hal, temyiz ve müteallikat-ı fiil tanıtılır. Mefûlüh bin ve mefûlün ileyh muhtelif cümlelerle izah edilir.

8. bölüm, Arapça kelimeler hakkındadır.

1. fasıl, marife ve nekre hakkındadır. Bu iki kelime tanımlanır ve Arapça'da kullanılan tenvin işareti üzerinde durulur.¹⁶

2. fasıl, tezkîr ve tenîs hakkındadır. Burada, müennes, lafzi, semâi ve kıyasî olarak 3'e ayrılır.

3. fasıl, Arapça tesniye ve cemi hakkındadır. Arapça cemi 3'e ayrılır: Cem'-i müzekker-i salim, cem'-i müennes-i salim ve cem'-i mükesser.

4. fasıl, Arapça zamirler hakkındadır. Burada, bitişik ve ayrık zamirler tanıtılır.

5. fasıl, Arapça fiiller hakkındadır. Arapça fiiller ve mastarlar, vezinleriyle verilir. Ayrıca fiilden türeyen kelimeler, yani, ism-i fâil, ism-i mefûl, mübalaga-i ism-i fâil ve fat-ı müşebbehe üzerinde durulur.

Kitabın temel bölümleri böylece tamamlanır. Sonunda zeyl-i kitap başlıklı bir ilave bölüm vardır. Bu bölüm, kendi içinde altı kısımda incelenir.

---

16. Tenvin, Arap imlâsının mühim bir işaretidir. Belirsiz kelimelerin sonuna konur. (س , س , س) Ötreli, kesreli ve fet-halı şekilleri vardır. Bir harekenin çift okunmasıdır.

Bu bölümde, hemzenin imlâsı, pekiştirme sıfatları, Türkçe semâî mastarlar, Farsça emr-i hâzırlar, müennes kelimeler ve mükesser cemiler hakkında bilgi verilir.

Böylece, kitap tamamlanır.

DEĞERLENDİRME:

Bu eser, Osmanlı lisanının temel kaidelerini veren kaynak bir eserdir.¹⁷ Ancak, bu kitabı anlayabilmek için, Cevdet Paşa'nın daha önce bu konuda yazdığı kitaplardan bilhassa Medhal-i Kavâid veya Kavâid-i Türkiyye'yi Okumak gerekir.

---

17. Meselâ, şu eserlerde, Paşa'nın bu eseri kaynak olarak verilmiştir: M. Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, İstanbul 1981 ve Faruk K. Timurtaş, Osmanlı Türkçesi Grameri, İstanbul 1979

III.SONUÇ

Cevdet Paşa, gramer konusunda mühim bir çalışma yapmıştır. Daha önce de zikredildiği gibi, bu konuda dört eseri bulunmaktadır.¹

Kavâid-i Türkiyye hariç, diğer üç eserinde Arapça ve Farsça şekiller de verilmiştir.² Kavâid-i Türkiyye ise, eksikleri olmakla beraber, Türkçe'nin temel kaidelerinin verildiği devrine göre mükemmel bir eserdir.

Son iki kitabı, Paşa'nın Arap ve Fars gramerlerini iyi bildiğini ve bu dillere hakim olduğunu açıkça göstermektedir.³ Özellikle, Arap gramerinin tesiri bu dört kitapta da görülmektedir. Terimlerin hepsi Arapça'dır. Tasnif, Arap gramerine göre yapılır. Fiil ve zamir çekimleri 3. şahıstan başlayarak yapılır.⁴ Bu Arap dilinin mühim bir özelliğidir. Arapça'da bütün çekimler 3. şahıstan başlar. Ayrıca, fiil çekimleri yapılırken, müfret ve cemi şekillerinin yanısıra, yine Arapça'ya mahsus olan tesniye

---

1. Elimizde bu kitapların tarihsiz baskıları da bulunmaktadır. Ancak, bunların diğerlerinden hiç bir farkı olmadığı için, bu çalışmamızda bunlara temas etmeyi gerekli görmedik.

2. KO ve TCKO'da Arapça ve Farsça kaideler için ayrı bölüm vardır.

3. bk. Cevdet Paşa hayatı

4. KT ve MK'de şahıs yerine kişi kelimesi kullanılmaktadır.

çekimi ilave edilir.⁵

Cümle yapısı tanıtılırken de Arapça'nın tesirini görmek mümkündür. Meselâ, İsim cümlesinden bahsedilirken, müpteda belirli bir kelime, haber ise, belirsiz bir kelime olarak tanımlanır. Türkçe'de böyle bir ayırım yoktur. Bu tamamen Arap gramerine ait bir tanımdır.⁶

Bu dört kitapta bugün ek dediğimiz şekillerin hepsi edat olarak verilir.⁷ Kelimenin manasında yaptığı değişikliğe göre isim alır.

Cümlenin tamamlayıcıları olarak verilen hal ve temyiz de Arap nahvinin temel konularındandır.

Bugünkünden farklı olarak, iltizami adı verilen istek kipinin bütün şahıslarının kullanıldığı belirtilmektedir. Özellikle, bugün hiç bir şekilde kullanmadığımız 3. şahısları üzerinde durulur.

Ayrıca bütün kiplerin emr-i hâzırdan yapıldığı, misâllerle açıklanır.

Zaman zaman, bazı kelimelerin etimolojisine de temas edilmiştir. Meselâ, kardeş kelimesinin aslının karındaş olduğu ve

---

5. Meselâ, siz ikiniz geldiniz, o ikisi geldi.

6. Arapça'da müpteda daima belirli (belirtme edatı olan ^{o'}جاء alır) haber ise, daima belirsizdir (^{o'}جاء 'sız ve tenvinlidir)

7. Bizim ek olarak aldığımız bütün şekiller Arapça'da edat olarak geçer (isim hal ekleri dahil)

kendi kelimesinin eskiden kendü şeklinde kullanıldığıının belirtilmesi gibi.

Fiiller, senâî, sülâsî, rubâî ve humâsî olarak 3'e ayrılmıştır. Arapça'da, senâî iki, sülâsî üç, rubâî dört, humâsî beş harflidir.⁸ Oysa burada, senâî için saçmak, sülâsî için çevirmek, rubâî için sarındırmak, humâsî için de sulandırılmak misâlleri verilir. Burada, Arap gramerinin tesiri açıkça görülmektedir. Çünkü, Arapça'da kelimeler kök harflerinin sayısına göre isim alırlar. Türkçe'de böyle bir kaide yoktur. Dolayısıyla, burada verilen misâllerde ünlüler dikkate alınmamıştır.

Ayrıca, bu kitaplarda, yoksa yerine yohsa, hani veya hangi yerine kangı, kanı, kaniya ile kimse yerine kimesne kullanılması da Paşa'nın dili bakımından dikkat çekicidir.⁹

Bütün tanımlarda, cümlelerin çoğu atıf sigalarıyla ve dahi'lerle bağlanmıştır. Paşa'nın konuşmaya benzer bir ifade şekli vardır.

Görüldüğü gibi, Cevdet Paşa bu dört eserinde, gerek anlatım tarzında gerekse kaidelerin verilmesinde Arap gramerinin tesirinde kalmıştır.

---

8. Arapça'da bunlara ilave olarak, bir de sudaâsî denilen altılı şekil vardır. Bu kitaplarda bundan bahsedilmemiştir.

9. Ebüzziya Tefvik, Numune-i Edebiyat-ı Osmâniyye'de (s. 200-201) Paşa'daki bu eskilik merakını tenkit eder.

AHMED CEVDET PAŞA
HAYATI

XIX. asır Türkiye'sinin büyük alim ve devlet adamlarından olup, 1822'de Lofça'da doğdu. Asıl adı Ahmet olarak geçer. Cevdet mahlasını sonradan almıştır. Kırklareli'den Lofça'ya gelmiş eski bir ailedendir.

Cevdet Paşa'nın büyük babası olan Ali Efendi, uzun müddet Lofça âyanlarının bazen kâtipliğini bazen de kâhyalığını yapmış, memleketin okur yazarlarından münevver bir zattı. Paşa'nın yetişmesinde büyük rolü vardır. Cevdet Paşa ilk tahsilini doğduğu kasabada yaptı. Bir taraftan Lofça'da yeni kurulan mektebe devam ediyor, diğer taraftan şehrin ulemasından ders alıyordu. Son derece zeki ve çalışkandı. Bir müddet sonra, Lofça'da tahsile devam edebilecek bir müessese olmadığı için, dedesi Ali Efendi tarafından İstanbul'a gönderildi.

Eserlerine bakılırsa, Cevdet Paşa'nın yalnız medrese tahsili ile kaldığı söylenemez. O zaman medreseden kaldırılmış bulunan eski tarzda hesap, hendese, cebir ve heyet kitaplarını okuduğu gibi, Müneccim Osman Sâib'den ve bilhassa muallim Miralay Nuri Bey'den yeni tarz riyaziye dersleri almıştır. Ayrıca Murat Molla'dan mesnevi okuyarak, Farsça öğrendi ve mesnevi icazeti aldı.

Cevdet Paşa'nın tarihî görüşlerinin doğuşunda İbn Haldun'un tesiri açık olarak görülmekle beraber, garp tarihçilerinden bilhassa Michelet A.Taine, Osmanlı tarihi müellifi J.V. Hammer, meşhur İngiliz tarihçisi Macaulay'den istifade ettiği Selim Sâbit Efendi tarafından nakledilir.¹

Cevdet Paşa'nın idare ve siyaset hayatı ile teması icazet aldığı 1260'lı yıllarda başlar. Reşid Paşa ilk sadarete geldiği zaman, tasarladığı yeni kanun ve nizamnameler için lâzım olan malumatı almak üzere, ulemadan açık fikirli birini istemiş ve ona Ahmet Cevdet Efendi'yi göndermişlerdi. Bu tanışmadan sonra, Cevdet Efendi, Reşid Paşa'dan hiç ayrılmadı. Tanzimatın iki mühim şahsı olan Ali ve Fuad paşa'lar ile tanıştı. Reşid Paşa'nın yanında geçirdiği seneler onun için ikinci, fakat, daha mühim bir yetiştirme devresi olmuştur. Daha sonra birtakım siyasî ve idarî vazifeleri kabul etmeye başlamıştır. 1848 karışıklığı üzerine Fuad Paşa'ya sadrazamın talimatını götürüp, döndükten sonra, ilk memuriyeti olan meclis-i maarif âzalığı ile darülmuallimin müdürlüğüne tayin edildi. Fakat, vazifeye başlamadan, Fuad Paşa ile birlikte Bursa'ya gitti. Kavâid-i Osmaniyye kitabı ile Şirket-i hayriyyenin kuruluşuna ait projeler, bu bir ay süren seyahatin mahsulüdür.

---

1. İslâm Ansiklopedisi. 1-12/III Cilt. İstanbul 1940-1974, s. 115

Darülmüalliminin ilk ıslahı, Cevdet Paşa zamanında yapılmıştır. Müessesese yeni kurulmuştu. ve tam medrese sisteminde idi. Cevdet Paşa önce talebenin tahsisatını arttırmaya çalıştı. Sonra ders zamanını yarı yarıya azaltan cerre çıkmak usulünü kaldırdı. Mektebe alınacak talebenin kabul şartlarını ve imtihan usullerini tespit etti. Paşa'nın burdan ayrılış sebebi belli değildir.

Cevdet Paşa bu sıralarda meclis-i maarif toplantı ve kararları ile meşgul idi. Meclisin baş kâtibi oldu. Bu yüzden encümen-i dâniş'in teşekkülüne ait esbâb-ı mûcibe mazbatası ve Takvîm-i Vekâyi'deki beyanname onun kaleminden çıkmıştır. Encümen Osmanlı tarihini üç kısma ayırarak, âzalara taksim etmişti. Cevdet Paşa da hissesine düşen kısmı yazmaya başladı. Kırım harbi sırasında ilk üç cildi tamamlayarak, padişaha takdim etti.

Paşa, bir taraftan Tarih-i Cevdet'in diğer ciltlerini tamamlamaya çalışırken, diğer taraftan da zamanın vakalarını kaydederek, Tezâkir-i Cevdet'i meydana getirdi. Kırım harbi sırasında, ticarî muameleleri tanzim etmek kastı ile, Metn-i Metin adlı bir kitap yazmak üzere kurulan komisyonun âza oldu. Fakat, kitabı tamamlayamadan komisyon dağıldı. "Tapu nizamnamesi ve tarifnamesi" gibi kanunların tedvininde mühim hizmeti oldu. Bu arada mukaddime tercümesini bitirerek neşretti. Bunu takiben,

Takvîm-i Vekâyi'i ıslah için kurulan komisyona âza oldu.1278'de, meclis-i âli-i tanzimat, meclis-i vâlây-ı ahkâm-ı adliye ile birleştirilince, yeni kurulan meclisin nizamnamesini yazdı. O meclise âza oldu. İşkodra hadisesi üzerine, İşkodra'ya gönderildi. Daha sonra, Bosna-Hersek müfettişliğine tayin edildi.

İstanbul'a döndüğünde, askerî ceza kanunnamesinin hazırlanmasında vazife aldı.1282'de Halep vilayetine tayin oldu. Sonra, divan-ı ahkâm-ı adliye reisliği ile İstanbul'a çağrıldı. Burada, dahilî bir nizamname yaptı. Bu nizamnameye göre, divan-ı ahkâm-ı adliye, biri mahkeme-i temyiz, diğeri, sonradan istinaf mahkemesi haline getirilen yüksek bir mahkeme olmak üzere iki kısma ayrılıyordu. Cevdet Paşa, adliye dairesinde hukuk dersleri açtırdı.

Bu sıralarda Mecelle'nin telifine başlandı. Cevdet Paşa'nın reisliğinde bir ilmî heyet kuruldu, Bu cemiyet bir mazbata hazırlayarak, çalışmaya başladı ve iki sene içinde dört kitabı tamamlayıp neşretti. 5. kitabın hazırlığı bittiği sırada, Cevdet Paşa, Bursa valiliğine tayin oldu. Daha sonra, Tarih-i Cevdet'in 7. ve 8. ciltleri ile Takvîm al-Advâr'ın yazılmasına başladı. Paşa ayrılınca, mecelle cemiyeti bab-ı fetva'ya nakledilmiş ve hazır olan 5. kitaptan sonra, 6. kitap tamamlanıp neşredilmişti. Fakat, 6. kitap, şiddetli tenkitlere uğradı. Bunun üzerine, Cevdet Paşa tekrar mecelle cemiyeti reisliğine tayin edildi. Vazifeye başlayınca, 6. kitabı toplatarak yeniden yazdırmaya başladı. 9.

kitabı neşrettikten sonra cemiyetten tamamen uzaklaştı.

Cevdet Paşa, maarif nazırlığında da oldukça mühim işler görmüştür. Önce, 1286 maarif-i umumiye nizamnamesinin o zamana kadar uygulanamayan hükümlerini yerine getirmek için, bir komisyon kurdu. Bu komisyon, sıbyan mekteplerini ıslaha başladığı gibi rüştiyelerde ve kurulacak idadilerde okutulacak dersleri düzenledi. Dersler için lüzumlu kitapların telifini âzalara taksim etti. Kavâid-i Türkiyye, Âdab-ı Sedâd ve Miyâr-ı Sedâd adlı eserlerini yazdı. Ayrıca, darülmuallimin teşkilatı ıslah edildi. Bu müessese, sıbyan, rüştiye, idadiye olmak üzere üç dereceye ayrıldı. Daha evvel adliye dairesinde açtığı hukuk dersleri yalnız memurlar içindi. Bunu serbest dersler şekline soktu.

Cevdet Paşa, şura-yı devlet reis muavinliğine tayin edildiği sıralarda, mecellenin 10. kitabı tab' edildi. 11. ve 12. kitapların hazırlanması bitti. Daha sonra, Paşa Yanya valiliğine tayin edildi. Bir süre sonra, maarif nazırlığı ile İstanbul'a çağrıldı. Sonra, adliye nazırlığı vazifesine tayin edildi. O zamana kadar, ticaret mahkemelerinin adliye nezaretine bağlanması onun nazırlığı zamanındadır. Sonra Rumeli teftişine gönderildi. Dönüşünde Suriye valiliğine tayin edildi. Fakat, yol hazırlığını bitirmeden, üçüncü defa maarif nazırlığına getirildi. Mithat Paşa sadrazam olduktan sonra da nazırlığına devam etti. Meccellenin tamamlanması o sıralarda olmuştur. Ethem Paşa sadrazam

olunca, yeniden tesis edilen dahiliye nazırlığına Cevdet Paşa tayin edildi. Böylece, Cevdet Paşa, 1877 Rus harbinde memleketi idare eden kabineye girmiş oluyordu. Cevdet Paşa bu harbin aleyhinde idi. Harbin neticelerini görmeden, önce evkaf nezaretine sonra da Suriye valiliğine tayin edildi.

Bu vazifesinin en önemli hadisesi, Kozan'da çıkan ihtilâldir. Paşa, burayı iyi tanıdığından isyan kendisi tarafından bastırıldı. Daha sonra, İstanbul'da ticaret nazırlığına tayin edildi. Bu arada mecelle cemiyetine de devam ediyordu. Said Paşa başvekil olunca, adliye nazırlığına tayin edildi.

Bu vazifesi sırasında, mekteb-i hukuk için adliye nezareti oairesinde inşa edilmekte olan bina tamamlanıp, bizzat kendisi tarafından açıldı. Paşa, açılış günü ilk dersi verdiği gibi, sonradan usûl-i muhakeme-i hukukiye hocalığı yapmış ve ertesi sene belâgat-ı Osmâniyye ile tâlim-i hitâbet okutmuştur.

Cevdet Paşa, Ahmed Vefik Paşa'nın başvekil olması üzerine, adliye nazırlığından ayrıldı. Bu sırada, bir taraftan kızları Fatma Aliye ve Emine Seniye hanımların modern bir terbiye ile yetişmesi için uğraşırken, bir taraftan da memleketin maarif ve ilim hayatını takip ediyordu. Tarih-i Cevdet bu senelerde tamamlandığı gibi, Kısâs-ı Enbiyâ'nın 4. ve 5. cüzleri-

nin yazılması, Kavâid-i Osmâniyye'nin noksanlarının tamamlanması da bu senelerdedir.

Paşa, 1305'te beşinci defa adliye nazırlığına getirildi. Padişahın hususî encümenlerine devam etti. Girit ihtilâlinin bastırılması üzerine, oradaki idare için kurulan komisyona âzalık etti.

Son adliye nazırlığı vazifesinden ayrıldıktan sonra, II. Abdülhamid tarafından mecâlis-i âliye'ye memur edildi. Paşa, sonraki senelerini, ilmî çalışmalara ve çocuklarına hasreterek geçirdi. 1312'de Bebek'te öldü. Türbesi Fatih Sultan Mehmet türbesi yanındadır.

ESERLERİ

Cevdet Paşa'nın eserleri, memleketin siyasi, içtimai ve kültür hayatında bir yenilik ve hareket yaratmıştır. En basit eserinde bile, küçük bir bahane ile, devlet idaresinin çürük taraflarını ve yalnız kendini düşünen devlet adamlarını tenkit ederdi. Hayatının sonlarına doğru yazdıklarında, ilk eserlerindeki ümitli tenkit yerine, âdeta Tanzimat'a düşman bir görüş hakimdir. Paşa'nın eserlerini beş grupta toplayabiliriz.

I. TARİHİ ESERLERİ

Bu guruba girecek eserlerin başında, 12 ciltlik Tarih-i

Cevdet gelir. Osmanlı devletinin Kaynarca muahedesinden vaka-i hayriye'ye kadar tarihini ihtiva eden bu büyük eser, otuz senelik bir çalışmanın mahsulüdür. İmparatorlugun buhranlı devrine rastlayan bu seneler, Tarih-i Cevdet'in muhtelif ciltleri ve baskıları üzerinde zarurî birtakım farklar meydana getirmiştir. Sekiz sene içinde çıkan beş cilt, tertip ve tanzim bakımından birbirinin aynıdır. Fakat, 5. ve 6. ciltlerin neşri arasındaki zamanda, Cevdet Paşa ilk beş cildin tertiplerini değiştirmiş, yeni baskılara faydalı gördüğü kısımları ilave etmiştir. 1302-1303'te yapılan ve asıl 1309'da tamamlanmış olan tertib-i cedid'de büyük düzeltme ve değiştirme vardır.

Cevdet Paşa'nın faydalandığı kaynaklar, ekseriyetle, hususî tarihçilerin eserleri veya resmî vesikalardır. Ayrıca, Arap tarihçilerinden meşhur olanların eserleri ile Farsça yazılmış tarihleri de tetkik etmiştir. Paşa'ya göre, tarih, bilhassa terbiye ve telkin bakımından büyük bir ehemmiyet kazanmaktadır. Tarihçinin vazifesi ise, vakaların hakiki sebeplerini bulmak, birbiriyle mukayese etmek ve eserlerini mümkün olduğu kadar sade yazmaktır. Tarih-i Cevdet'in ilk beş cildi eski tarihçileri hatırlatır. Ancak, 6. ciltten itibaren, üslup sadeleşmiştir.

Tezâkir-i Cevdet, Paşa'nın vakanüvisliği zamanında tuttuğu notlardan ibarettir. Bugün elimizde bulunan nüsha, Cevdet

Paşa'nın el yazısı ile yazılmıştır.21 defter ve muhtelif tarihlerde kaleme alınmış kırk tezkireden meydana gelir.İlk beş tezkire,vazife icabı muhafaza ettiği vesikaları Lutfi Efendi'ye gönderdiği kısa mektüplardan ibarettir.Son dokuz defterde kendi biyografisini verir.

Son üç defterde, hitap ve tarih yoktur.Bazı kitaplar ve yazılar hakkındaki düşüncelerini,takrizlerini,ilmî münakaşalarını ve sadece kendi memuriyetlerine ait kısa malumatı ihtiva eden bu defterler,yalnız tercüme-i halini tamamlamak için tutulmuştur.Daha sonra kızı Fatma Aliye Hanım da Cevdet Paşa ve Zamanı adlı eserini birkaç düzeltme ile bir başka tertibe sokarak meydana getirmiştir.

Tezâkir-i Cevdet,Abdülmeçid ve Abdülaziz devrinin iktisadî buhranlarını doğuran içtimai sebepleri sade bir dille anlatır.Ayrıca,Paşa'nın vazife icabı dolaştığı muhtelif yerlerdeki halkın örf ve adetleri hakkında da enteresan müşahadeler bulunmaktadır.

Marûzât,Cevdet Paşa'nın II.Abdülhamid'e takdim ettiği tarihî ve uzun arızasının ismidir.Beş cüzden ibarettir.1255-1293 seneleri arasındaki tarihî ve siyasî hadiselerden bahseder.Üç ayrı nüshasının olduğu sanılmaktadır.1.Tarih-i Osmânî encümenine tevdi edilerek,encümen mecmua.ında neşredilen ve padişaha takdim edilen nüshadır.2.Kendisinin kaybolduğunu

söylediği, ancak, Mahmut Kemal İnal'ın istifade ettiği nüshadır. 3. İnkılap müze ve kütüphanesinde bulunan nüshadır. Maruzat, bir bakıma Tezâkir-i Cevdet'i tamamlamaktadır.

Kısâs-ı Enbiyâ ve Tavârih-i Hulefâ, hayatının son yıllarında yazdığı, terbiyevî mahiyetteki eserlerinden biridir. 12 cüzden ibaret olan eserin ilk altı cüzü, Cevdet Paşa tarafından bastırılmış, son altı cüz ise, 1908'den sonra, kızı Fatma Aliye Hanım tarafından neşredilmiştir. Bu eser, Ademden Muhammed'e kadar gelen peygamberler hakkındaki menkibeleri anlattıktan sonra, peygamberin hayatını, halifeleri ve onları takip eden Emevî ve Abbasileri anlatır. Oradan Osmanlıların zuhuruna geçerek, II. Murat'ın saltanatının son senelerinde kalır. Cevdet Paşa, eserini okuma yazması olan herkesin, bilhassa yeni nesillerin, zevkle okuyup, kolaylıkla anlayacağı derecede sade yazmaya çalıştı. Eser birçok defa basılmıştır. Ayrıca, Kazan Türkçesi'ne de çevrilmiştir.

Paşa'nın bunlardan başka, Kırım müelliflerinden Halim Giray'ın Gülbün-i Hânân adlı eserinden faydalanarak yazdığı Kırım ve Kafkas tarihçesi ile birçok evrakı bulunmaktadır. Bunlar, Anapa kalesine dair fıkârat-ı tarihiyye, İşkodra'ya dair mütalâanameler, Halep vilayetine dair bazı kayıtlar, Rumeli teftişine ait vesikalar içeren altı büyük defter, Bosna-Hersek

teftişine ait yedi büyük defterdir.

II.HUKUKİ ESERLERİ

Tanzimat devrinin bütün hukukî hareketlerinde Cevdet Paşa'nın büyük rolü olmuştur.Düstûr adı ile bütün kanunları tek ciltte toplamak fikrini ortaya atmıştır.Bunu ilk tatbik eden yine kendisi olmuştur.Bu sahadaki en büyük eseri,Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'dir.Bundan başka Yanya valisi olduğu zaman yazıp.mecelle cemiyetine gönderdiği Risalat al-Vafâ isimli bir kitabı vardır.Ayrıca Paşa'nın elyazısıyla yazılmış üç müsvette bulunmaktadır.

III.EDEBÎ VE FİLOLOJİK ESERLERİ

Cevdet Paşa'nın edebî eserleri oldukça azdır.Edebiyatın sanat cephesi ile ancak medresedeyken,meşgul olmuştu.Divançesini teşkil eden manzumelerin çoğu,talebelik zamanlarının mahsulüdür.Manzumelerini ancak,II.Abdülhamid'in isteği ile ve hayatının sonlarına doğru,bir divançe halinde toplamıştır.Ekzerisi,kaside ve gazellerden ibaret olan bu divançede az miktarda şarkı,rubâî ve tarih vardır.Cevdet Paşa,bu manzumeleri,gençliğinin ve muhitinin verdiği bir heyecanla ve zamanın adetlerine uymak için yazmıştır.Yisarı oldukça sadedir.Çoğu ikinci derecedeki şairlere nazire olarak yazılmıştır.Bu grupta sayılabilecek Divan-ı Sâib şerhinin tetimmesi,onun Fars-

ça bilgisini ve Fars edebiyatına nüfuz derecesini gösterir.

Fuad Paşa ile birlikte yazdıkları Kavâid-i Osmâniyye, Osmanlıcanın üç dilden mürekkep olduğu fikrini ortaya atan ve bu fikre uyularak, yazılmış ilk Türkçe gramerdir. Bu kitap, sonradan yalnız Cevdet Paşa'nın adıyla birçok defa basılmıştır.

Yeni başlayan talebeleri Kavâid-i Osmâniyye'ye hazırlamak için Medhal-i Kavâid adlı kitabını yazmıştır. Bu kitap, sonradan sadeleştirilerek, Kavâid-i Türkiyye adı ile neşrolunmuş ve mekteplerde kabul edilmiştir. Belâgat-i Osmâniyye, Cevdet Paşa'nın Hukuk mektebindeki belâgat hocalığının mahsulüdür, Bu kitap ile, zamanında Recâizade M. Ekrem'in temsil ettiği garpçılığa karşı cephe almaktadır.

IV. MÜTEFERRİK ESERLERİ

Cevdet Paşa'nın pek ehemmiyetli olmayan birçok kitabı vardır. Bunların çoğu medrese talebeliği sırasındaki çalışmalarının mahsulüdür. Takvîm al-Advâr, bizde takvim ıslah meselesinin ilk münakaşası bakımından mühimdir. Miyar-ı Sadâd, Cevdet Paşa'nın oğlu Sedat Bey'e idâdîlerde okutması için yazdığı bir kitaptır. Bu eser sade ve didaktik bir tarzda yazılmıştır.

Adâb-ı sadâd fî'ilm al-adâb adlı eseri, münazara usulünden bahseden küçük bir kitaptır. Hülâsat al-beyân fî ta'lif al-

Kur'an, Aşar-i ahd-i Hamîdî ve Hilya-i Sa'adat muhtelif vesilelerle yazılmış küçük kitaplardır. Bunlardan başka, Paşa'nın birtakım layiha, mazbata, tenkit ve mektupları vardır.

V. TERCÜMELERİ

Mukaddeme-i İbn Haldun, Pirîzade Mehmed Sâib'in tercüme edemediği 6. faslın tercümesinden meydana gelir. Cevdet Paşa ikisini birlikte 3. cilt olarak neşretmiştir. Bundan başka Paşa'nın İnkılap müze ve kütüphanesinde Tarih-i Juvenen adlı yazma bir müsveddesi vardır. Bu tercüme M. Jouannin'in Turquie adlı kitabından ilk 93 sayfanın tercümesidir.

ÜSLÜBU

Paşa'nın üslubunu en iyi belli eden eseri, Tarih-i Cevdet'tir. Bu eserinde, ciltten cilde üslubunun değiştiği görülür. Daha sonra Metn-i Metin ve Kısâs-ı Enbiyâ'da dili eskinin tasfiyesi ile olgunlaşmıştır. Kısâs-ı Enbiyâ, edebiyatta örnek meselesinin ne kadar mühim olduğunun anlaşılması bakımından mühimdir.

Paşa'da mizah, tasvir, hareket hep eskidir. Bu eskilik onun eskiden ayrılmaması demek değildir. Eski içinde yeniyi kullanır. Tamamen tasfiye dilmiş olsa bile, Paşa'nın nesrinde cinas ve nükte sanatları mevcuttur. Eskilerde lüzumsuz bir süs olan

bu oyunlar, onda üslubun yardımcısı olurlar.

Paşa, daima, atıf sigalarıyla birbirine bağlı uzun cümlelerle konuşur. Üslubunun ilk şeklini Reşid Paşa'dan alır.

Eserlerini hazırlarken, dilini ve üslubunu da yapmıştır. Konuşmaya benzeyen üslup şeklini eski tarihçilerimizden almıştır. Eski tarihçilerimizde halk lisanından gelme tabirler, Paşa'da üslubun malı olmuştur. Arapça'dan yaptığı tercümelerin tesiriyle daha veciz ifade şekilleri bulmuştur. Dile hiç bir yenilik sokmaya çalışmadan, lugatı geniştir. İlk Tanzimat yıllarının büyük iddiası olan sadelikte ısrar eder.

Onun ustaları hem eskiler hem de Arapça'dır. Arapça ile Farsça'dan daha fazla meşgul olmuştur. Paşa'nın nesrindeki Arapça'nın tesiri, garp muharrirlerine eski Latin edebiyatının yaptığı tesire benzer. *Kisâs-ı Enbiyâ'sı*, üslubunun olgunluk noktasıdır. Konuşma hissi verir. Eserlerini tamamladığı sırada, Türkçe'nin sentaksı büyük bir gelime gösterdiğinden, onun bu üslubu devrinde pek makbul görülmez. Ebüzziya'nın *Numune-i Edebiyat-ı Osmâni'sine* ve Paşa'nın Fuad Paşa'ya yazdığı mektuplara bakılırsa, Cevdet Paşa'da birkaç üslubun varlığı hissedilir.

TERİMLER DİZİNİ

AÇIKLAMA

Bu dizinin için, Cevdet Paşa'nın Kavâid-i Türkiyye, Medhal-i Kavâid, Kavâid-i Osmâniyye ve Tertîb-i Cedîd-i Kavâid-i Osmâniyye isimli kitaplarında mevcut olan terimler taranmıştır.

Önce, her terimin bugün kullandığımız şekli verilir.¹ Sonra, bu kitaplarda bulunan tanımlar ve misâller olduğu gibi alınır. Eğer verilmişse, Arapça ve Farsça şekiller ilave edilir. Terimlerin geçtiği kitaplar belirtilir.²

Tanımlar yapılırken, Kitaplardaki aslına bağlı kalınmıştır. Bazı terimlerin Arapça ve Farsça şekilleri verilmemiştir. Terimlerin imlâsında, belirtilmediği zaman, okuma yanlışlığına sebep olacak uzatma ve kesmelere dikkat edilmiştir.

---

1. Burada, terimlerin günümüz Türkçesine çevrilmiş şekli kastedilir. Bu konuda faydalanılan kaynak eserler, dizinin sonunda verilmiştir.

2. Parantez içindeki numaralar, kitapların genel olarak tanıtımı sırasında verdiğimiz numaralardır. Ayrıca, her birinin yanında önce sayfa numaraları, sonra da buldukları satır belirtilmiştir.

TERİMLER DİZİNİ

-A-

- A'dâd-ı asliyye** :Asıl sayılar
 :Hiç bir ek ilave edilmemiş asıl adedi beyan eder. Bir, iki, üç.....
 KO(1,9,10)39/19, KO(2)48/5, KO(3)34/1, KO(4)44/3, KO(5,6,7,8)38/11
 A:Ahad (أحد), isneyn (اثنتين), selâse (ثلاثة)
 TCKO, KO
 F:Yek (يك), dü (دو), çahâr (چهار)
 TCKO, KO
- A'dâd-ı kesriyye** :Kesir sayıları
 :Bir adedin cüz-i muayyenini beyan eder. Yarım, üçte bir.....
 KO(1,9,10)38/21, KO(2)51/16, KO(3)35/23, KO(4)47/14, KO(5,6,7,8)41/14
 A:Nısf (نصف), sülüs (ثلث), rub' (ربح)
 TCKO, KO
 F:Nim (نیم)
 TCKO, KO
- A'dâd-ı tevzi'iyye**:Üleştirme sayıları
 :Bir cemaatten herbirine müsavat üzere bir mikdarın tayini kasd olunmakta ism-i adedlerin ahirine meftuh kılınacak bir ra-ı sakine (-ar/-er) ilhak olunur ve ahiri meksur ise (sesli ile bitiyorsa) ra-dan evvel bir de şin-i meftuha (-şar/şer) ziyade kılınır. İkişer, dörder,.....
 TCKO(1,2)22/3, TCKO(3,4,5,6,7)18/1, KO(1,

9,10)39/13,KO(2)52/11,KO(3)36/8,KO(4)
48/8,KO(5,6,7,8)42/6

F: Yegân yegân (يگان يگان)
TCKO, KO

A'dâd-ı vasfiyye

:Sıra sayıları

:Türkçe'de sayıların ahirine inci laf-
zı(-ncı/-nci) il hak olundukta a'dâd-
ı vasfiyye olur. Birinci, ikinci.....

TCKO(1,2)36/12, TCKO(3,4,5,6,7)30/14, KO
(1,9,10)38/5, KO(2)50/18, KO(3)35/12, KO
(4)38/3, KO(5,6,7,8)40/18

A: Evvel (أول), sâlis (ثالث), râbi' (رابع),
Evvelen (أولاً), sâniyen (ثانياً)
TCKO, KO

Âhâd

:1'ler (Bir basamaklı sayılar)

:Birler yani birden dokuz kadar olan
adedlerdir. Bir, iki, üç.....dokuz

TCKO(1,2)19/3, TCKO(3,4,5,6,7)15/11, KO
(1,9,10)36/3, KO(2)48/7, KO(3)34/3, KO(4)
44/5, KO(5,6,7,8)38/13

Asıl esmâ-ı a'dâd

:bk. a'dâd-ı asliyye

:TCKO(1,2)19/2, TCKO(3,4,5,6,7)15/9

Asl-ı fiil

:Mastar

:Mastardır.

TCKO(1,2)64/7, TCKO(3,4,5,6,7)55/7

:Zata yani bir mavsufa mensub ve zamana
mukarin olmadığı halde, bir işe yahut bir
keyfiyete delalet edip isim kabilinden-
dir.

KO(1,9,10)58/14, KO(2)74/2, KO(3)51/4, KO
(4)70/3, KO(5,6,7,8)61/13

Aşerât

:10'lar (iki basamaklı sayılar)

:10'lar yani, ondan doksana kadar olan

adedlerdir. On, yirmi.....

TCKO(1,2)19/3, TCKO(3,4,5,6,7)15/11, KO
(1,9,10)38/16, KO(2)48/7, KO(3)34/3, KO
(4)44/7, KO(5,6,7,8)38/13, MK(1,2,3,4,
5,6)56/10

-C-

Cemî'

:Çokluk

:Birden ziyade şeyleri bildirir ve her
müfredin ahirine -ler getirildiğinde ce-
mî' olur. Kalemler, kitaplar, bahçeler

KT(1,2,3,4,5)7/12

Mektuplar, haneler, kâtipler

MK(1,2,3,4,5,6)7/13, TCKO(1,2)15/7, TCKO
(3,4,5,6,7)12/6, KO(1,9,10)9/12, KO(2)15
/3, KO(3)9/13, KO(4)7/16, KO(5,6,7)6/15

F:Zî-rûh kelimenin ahirine elif ve nun,
gayrı zî-rû kelimenin ahirine ise hâ(he
ve elif) ilavesiyle olur.

Zenân(زنان), esbân(اسبان)

Hanehâ(خانها), bâghâ(باغها)

TCKO, KO

Cem'-i gaib

:3. çokluk şahıs

:3. kişinin -lar ilave edilmiş şeklidir.

Onlar geldiler.

KT(1,2,3,4,5)20/5

Cem'-i muhâtab

:2. çokluk şahıs

:2. kişinin -niz ilave edilmiş şeklidir.

Siz geldiniz.

KT(1,2,3,4,5)20/8

Cem'-i mütekellim

:1. çokluk şahıs

:Konuşanın birden fazla olma haliidir.

Biz yazalım.

KT(1,2,3,4,5)20/11

Cem-i müennes-i sâlim :Kurallı dişî çokluk

:A: Müenneslerin sigası bozulmayarak,

ahirlerinde olan ta ı te'nîs hazf olunduktan sonra elif ve ta ilavesiyle olan cemidir. Muallime kelimesinin cemisi muallimâttır. (مُعَلِّمَاتٌ)
 TCKO(1,2)155/13, TCKO(3,4,5,6,7)134/13,
 KO(1,9,10)15/5, KO(2)24/17, KO(3)16/23,
 KO(4)18/4, KO(5,6,7,8)15/20

Cem'-i mükesser

:Kırık çokluk(Kuralsız çokluk)

:A:Kelimenin sigası bozulmayarak, cemilenip müzekkerde ve müenneste cârî olur. Şems kelimesinin cemisi şumûstur.
 TCKO(1,2)155/14, TCKO(3,4,5,6,7)134/13, KO(1,9,10)15/16, KO(2)24/20, KO(3)17/9, KO(4)18/6, KO(5,6,7,8)16/1

Cem'-i müzekker-ı sâlim:Kurallı erkek çokluk

:A:Müfred müzekkerin ahirine nun ile vav yahut ya ile nun ilave olundukta teşkil olunur. Zevi'l-ukûle mahsustur. kâtibîn (كَاتِبِينَ), kâtibûn (كَاتِبُونَ)
 TCKO(1,2)155/12, TCKO(3,4,5,6,7)134/2, KO(1,9,10)14/2, KO(2)24/3, KO(3)16/23, KO(4)17/18, KO(5,6,7,8)15/15

Cezm

:Harfi sessiz yapan işaret(Üzerine geldiği harfi kapalı hece okutan işaret)

:Bir harfin kendi harekesi olmayıp, ma-kablindeki harfin harekesine itimat edip, sakın okunduğu zaman üzerine konan ˆ işareti.

El (أَلْ), bel (بَلْ)

TCKO(1,2)6/17, TCKO(3,4,5,6,7)8/8

Cümle

:Cümle

:Söyleyip yazdığımızdır.

KO(1,9,10)2/2, KO(2)10/2, KO(3)6/2, KO

(4)2/2, KO(5,6,7,8)2/2

Bir sıfat bir mavsûfa isnad olunarak muhâtaba fâide i tamme ifade eden sözdür. Buna kelâm dahi denir. İki kısımdır: Cümle-i ismiyye, cümle-i fi'liyye. KO(1,9,10)121/6, KO(2)150/8, KO(3)98/14, KO(4)145/5, KO(5,6,7,8)128/13, MK(1,2,3,4,5,6)45/6

Cümle-i cezâiyye

:Ceza cümlesi (Cevap cümlesi)

:Şarta rabt edilen kelâmdır.

Bursa'ya gider isen şifa bulursun denildiğinde şifa bulursun kısmı cümle-i cezâiyyedir.

KO(1,9,10)88/19, KO(2)110/12, KO(3)75/5, KO(4)106/4, KO(5,6,7,8)93/13

Cümle-i fi'liyye

:Fiil cümlesi

:Mübtedâ ile haberden terkiib eder.

Efendi âkildir.

MK(1,2,3,4,5,6)45/9

Hava serttir.

TCKO(1,2)50/4, TCKO(3,4,5,6,7)42/16

Cümle-i şartiyye

:Şart cümlesi

:Şart bir kelâma diğer bir kelâmı rabt etmek olup, evvelkisine cümle-i şartiyye denilir ki şart sigalarından birisi ile olur.

Bursa'ya gider isen şifa bulursun denildiğinde ise cümle-i şartiyye olur.

KO(1,9,10)88/18, KO(2)110/12, KO(3)75/6, KO(4)106/3, KO(5,6,7,8)93/12

-D-

Damme

:Ötre (۲) Harfi u, ü, o, ö okutan işarettir. Alameti vavdır.

:Ötre.

TCKO(1,2)6/17, TCKO(3,4,5,6,7)15/13,
KO(1,9,10)2/9, KO(2)10/11, KO(3)6/10,
KO(4)2/6, KO(5,6,7,8)2/10, KT(1,2,3,4,
5)5/13, MK(1,2,3,4,5,6)6/5

Damme-i hafife-i mabsûta :ö sesi (Yuvarlak, geniş, ince ünlü)
:Dudakları bir miktar açarak telaffuz olunan ötre dir. (و)

Öz (أوز), söz (سوز)

TCKO(1,2)6/19, TCKO(3,4,5,6,7)5/14,
KO(1,9,10)2/12, KO(2)10/15, KO(3)6/
13, KO(4)3/1, KO(5,6,7,8)3/1, KT(1,2,
3,4,5)6/1, MK(1,2,3,4,5,6)6/10

Damme-i hafife-i makbûza :ü sesi (Yuvarlak, ince, dar ünlü)

:Dudaklar bir miktar kısılarak telaffuz olunan ötre dir. (و)

Üç (أوج), yüz (يوز)

TCKO(1,2)6/20, TCKO(3,4,5,6,7)5/14,
KO(1,9,10)3/1, KO(2)10/15, KO(3)6/13,
KO(4)3/1, KO(5,6,7,8)8/9, KT(1,2,3,4,
5)6/2, MK(1,2,3,4,5,6)6/11

Damme-i sakile-i mabsûta :o sesi (Yuvarlak, kalın, geniş ünlü)
:Damme-i hafife-i mabsûtanın ağırlıdır. (و)

Ok (أوق), tok (طوق)

TCKO(1,2)6/19, TCKO(3,4,5,6,7)5/16,
KO(1,9,10)2/12, KO(2)10/15, KO(3)6/
13, KO(4)3/1, KO(5,6,7,8)3/1, KT(1,2,
3,4,5)6/3, MK(1,2,3,4,5,6)6/12

Damme-i sakile-i makbûza :u sesi (Yuvarlak, kalın, dar ünlü)

:Damme-i hafife-i makbûzanın ağırlıdır. (و)

Buz (بوز), tuz (طوز)

TCKO(1,2)6/20, TCKO(3,4,5,6,7)5/17,
KO(1,9,10)7/12, KO(2)11/2, KO(3)6/13,

KO(4)3/1, KO(5,6,7;8)8/7, MK(1,2,3,4,5,6)6/12; KT(1,2,3,4;5)6/3

-E-

Edât
Edât-ı atf

:bk.edevât
:Bağlama edatı
:Dahi(da), hem, ve, yahut kelimeleri-
dir.
O da geldi. Geldi hem gitti. Hem gel-
di hem gitti.

KT(1,2,3,4,5)42/12, MK(1,2,3,4,5,6)
42/15

Edât-ı beyân

:Açıklama edatı
:-den
Meclis-i maarif azâsından filan ben-
deleri Bursa'dan geldi.

KO(1,9,10)110/1, KO(2)136/9, KO(3)90/
21, KO(4)131/17, KO(5,6,7,8)116/12

A: Min (من), 'an (عن) -den manası-
na gelirler.

E: Ez (عز) -den manasına gelir.

TCKO, KO

Edât-ı cemî'

:Çokluk edatı
:-ler(Fârisî ve Arabî kelimelerin a-
hirine de ilave olunur.)

Atlar, furesler, esbler

TCKO(1,2)16/13, TCKO(3,4,5,6,7)12/17,
KO(1,9,10)6/16, KO(2)15, 11, KO(3)9/19,
KO(4)7/17, KO(5,6,7,8)7/3

Edât-ı gâyet

:Kesinlik ve nihayetlendirme edatı

:-dek, -değın, çak

Çak Bağdat'a dek. Bağdat'a değın.

KO(1,9,10)109/15, KO(2)136/1, KO(3)90/
/16, KO(4)131/10, KO(5,6,7,8)116/5

Edât-ı haber

:Bildirme edatı

Edât-ı hâl

:-dır(-dır/-dir), menfisi değil.

O âkildir. O âkil değildir.

MK(1,2,3,4,5,6)45/12

:Durum edatı

:-ken(iken)(Bir fiilin vuku'unda fâilin yahut mef'ûlün ne halde olduğunu ifade eden söze lâhik olur.)

At üzerinde iken selâm verdi.

MK(1,2,3,4,5,6)42/1, KO(1,9,10)108/12, KO(2)134/19, KO(3)89/16, KO(4)130/3, KO(5,6,7,8)114/20

Edât-ı hâlet

:bk.edat-ı hâl

:Ben sana muhlis iken. Gider iken.

TCKO(1,2)130/1, TCKO(3,4,5,6,7)111/16

Edât-ı hasr

:Hasr etme edatı (Te'kid edatı)

:Ancak (Dahil olduğu kelimeye bir hükmün mahsus olmasını ifade eder.)
Filan kişi ile İstanbul'a bugün ancak ben gittim.

MK(1,2,3,4,5,6)44/2

(Bir hükmün bir şeye inhisarını ifade eyler ve bir şeyin bir şeye bulunmasını ve evvel hükmün başka yere sirayet etmesini iş'âr eder.)

Filan kişi ile İstanbul'a ancak ben gittim.

TCKO(1,2)131/15, TCKO(3,4,5,6,7)113/3

(Bir şeyin bir şeye münhasır olmasını ifade eder.)

Bu işi ancak filan kimse yapabilir.

KT(1,2,3,4,5)43/14

Filan kişi ile İstanbul'a ancak ben geldim.

Edât-ı idrâb

KO(1,9,10)114/3, KO(2)141/14, KO(3)93/
/17, KO(4)136/14, KO(5,6,7,8)120/19

:İhtimal edatı

:Belki(Yani üst taraftaki sözden
sarf-ı nazarla alt taraftaki söze
bak demegi iş'âr eder.)Anın sû-i hâli yalnız kendisine de-
ğil belki bi'l-cümle akrabasına mu-
adirdir.

Edât-ı ızdırâb

TCKO(1,2)133/1, TCKO(3,4,5,6,7)114/7

:İzdirap edatı(üzüntü edatı)

:Of

KO(1,9,10)117/13, KO(2)146/4, KO(3)96/
/1, KO(4)140/14, KO(5,6,7,8)124/11

Edât-ı ibtidâ

:Başlama edatı

:-den

İstanbul'dan Halep'e ve Halep'ten
Urfa'ya dek gittim.

KT(1,2,3,4,5)41/11

-den, -den berü, gayrı, mâ-adâ

İstanbul'dan Mısır'a kadar gittim.Ramazan'dan berü. Senden gayrı.MK(1,2,3,4,5,6)39/18, TCKO(1,2)135/
7, TCKO(3,4,5,6,7)116/7

Edât-ı intihâ

:Bitirme edatı

:Tâ

Tâ be sabah.KO(1,9,10)117/16, KO(2)146/10, KO(3)
96/4, KO(4)141/2, KO(5,6,7,8)124/17

-dek, çak.....-dek

Bursa'ya dek gittim. Çak Bursa'ya
dek.TCKO(1,2)134/14, TCKO(3,4,5,6,7)115
/5

-dek, -degin

Mısır'a dek gittim. Akşama degin
bekledim.

MK(1,2,3,4,5,6)41/4

-dek

Istanbul'dan Haleb'e dek, Halep'ten
Urfa'ya dek gittim.

KT(1,2,3,4,5)41/11

A: ilâ (إلى) -e kadar manasına gelir.

F: tâ (تا) -e kadar manasına gelir.

Tâ be sabah (تا صباح) Sabaha ka-
dar.

TCKO, KO

Edât-ı isti'câl

:Çabukluk edatı

:Haydi

Haydi mektebe gidelim.

KT(1,2,3,4,5)45/13, KO(1,9,10)117/9,

KO(2)145/18, KO(3)95/20, KO(4)140/11,

KO(5,6,7,8)124/8

Edât-ı istidrâk

:Erişme, nâil olma edatı

:Ancak

Çok iş gördü ancak kadri bilinmedi.

TCKO(1,2)132/17, TCKO(3,4,5,6)114/4

Edât-ı istifhâm

:Soru edatı

:mı (mı/mi)

Şu görünen taş mıdır? Yazdın mı?

KO(1,9,10)113/1, KO(2)140/3, KO(3)92

/23, KO(4)135/9, KO(5,6,7,8)119/16

Filan adam geldi mi? Sen bugün mü

geldin?

KT(1,2,3,4,5)43/18

Bursa'ya mı gittin? İzmir'e gittin
mi?

MK(1,2,3,4,5,6)43/7, TCKO(1,2)140/1,

Edât-ı isti'lâ

TCKO(3,4,5,6,7)120/10
:İsti'lâ edatı(Üzerine manası verir.)

:Üzere

At üzere, istirahat üzere.

TCKO(1,2)128/18, TCKO(3,4,5,6,7)110/16

Ayağı üzere durdu. Yüzü üzere geldi.

MK(1,2,3,4,5,6)39/4

Üzere, üzerine

Bu hal üzere. Bu halin üzerine.

KO(1,9,10)107/16, KO(2)133/16, KO(3)89/4, KO(4)125/4, KO(5,6,7,8)114/3

A: 'alâ (عَلَى) üzere manasına gelir.F: Ber (بِرْ) üzere manasına gelir.

TCKO, KO

Edât-ı isti'nâ

:Vasıta edatı

:ile, birle

Kendi kalemi ile yazdı.

TCKO(1,2)130/13, TCKO(3,4,5,6,7)112/5, KO(1,9,10)108/15, KO(2)134/22, KO(3)89/18, KO(4)130/7, KO(5,6,7,8)115/4

Bıçak ile kestim.

MK(1,2,3,4,5,6)39/16

A: Bi (بِ) ile manasına gelir.F: Bâ (بِ) ile manasına gelir.

TCKO, KO

Edât-ı istisnâ

:İstisna edatı

:Meger

KO(1,9,10)118/8, KO(2)146/20, KO(3)96/17, KO(4)141/15, KO(5,6,7,8)125/10

-den başka, gayrı, mâ-adâ

Mektepten başka yere gitme.Senden gayri.

TCKO(1,2)136/4,TCKO(3,4,5,6,7)117/9

A: Bilâ(بلا) gayri manasına gelir.

F: Meger(مگر)

TCKO, KO

Edât-ı izâfet

:Tamlama edatı(izâfet edatı)

: -ın(-in/-in)

Tok evin aç keđisi

TCKO(1,2)40/11,TCKO(3,4,5,6,7)33/20

Edât-ı mahalliyyet

:Yer edatı

: -lık ve -lik lafızlarıdır.

Calılık,güllük,çimenlik

MK(1,2,3,4,5,6)44/18,KT(1,2,3,4,5)

44/11,KO(1,9,10)116/12,KO(2)144/16,

KO(3)95/9,KO(4)139/11,KO(5,6,7,8)

123/10

F: Zâr (زار), sitân(سیتان), gede(گده)

Bunlar -lık/-lik lafızlarıyla aynı manadadır.

TCKO, KO

Edât-ı masdar

:Mastar edatı

: -mak/-mek

Kırmak,sormak,süpürmek

KT(1,9,10)59/13,KO(2)75/4,KO(3)51/

19,KO(4)71/5,KO(5,6,7,8)62/13,KT(1,

2,3,4,5)12/6,MK(1,2,3,4,5,6)15/10,

TCKO(1,2)90/1,TCKO(3,4,5,6,7)110/4

-lık/-lik

Güzellik,uzunluk

TCKO(1,2)90/1,TCKO(3,4,5,6,7)110/

7,KO(1,9,10)116/12,KO(2)144/16,KO

(3)95/9,KO(4)139/11,KO(5,6,7,8)123

/10

F:yâ-1 sâkine (سـ) meselâ, sâdi (شادى)
TCKO, KO

Edât-1 masdarîyyet

:bk.edat-1 masdar

Edât-1 musâhabet

:Beraberlik edatı

:ile, birle

Etmek birle.Hoca ile çıktım.

TCKO(1,2)130/7, TCKO(3,4,5,6,7)112/
1, KO(1,9,10)109/11, KO(2)134/22, KO
(3)89/18, KO(4)131/6, KO(5,6,7,8)115
/4

Arkadaş ile çık.

MK(1,2,3,4,5,6)39/12

A: Bi (ب) ile manasına gelir.

F: Bâ (بـ) ile manasına gelir.

TCKO, KO

Edât-1 mutâvaat

:Dönüslülük edatı

:Lâm-1 meftûha(-ıl/-il) ile nûn-1
sâkine(-n).

Evlenmek, kederlenmek, huylanmak

TCKO(1,2)76/16, TCKO(3,4,5,6,7)66/8

Edât-1 mübâлага-i ism-i fâil: Mübâлага-i ism-i fâil edatı

:-ken, -kan, -gan, -gen, -gaç, -geç,
-giç, -giç

Dalgıç, utangan, çekişken, süzgeç,
bilgiç

TCKO(1,2)130/8, TCKO(3,4,5,6,7)
81/3

Edât-1 nefy

:Olumsuzluk edatı

:Fiillerde -ma/-me, isimlerde -sız,
sıfatlarda değil lafızlarıdır.

Oturmaksızın, gelmeksizin

KT(1,2,3,4,5)44/2

Edib değil. Edebsiz.

KO(1,9,10)113/18, KO(2)141/6, KO(3)
93/11, KO(4)136/9, KO(5,6,7,8)120/
14, MK(1,2,3,4,5,6)43/1

İsimlerde -siz(-sız/-siz), sıfatlar-
da değil, fiillerde mim-i meftûha(-ma
/-me)dir.

Gelmemek, yazmamak

TCKO(1,2)137/1, TCKO(3,4,5,6,7)70/14

A: Lâ (لا), bi-gayr (بغير), gayr (غير)

değil ve -siz manasına gelir.

F: Bî (بي) -siz manasına, nâ (نا)

ve ne (نه) değil manasına gelir.

TCKO, KO

Edât-ı nefy-i te'kid

:Olumsuz pekiştirme edatı

:Hiç

Benim ona hiç bir diyeceğim yoktur.

TCKO(1,2)137/9, TCKO(3,4,5,6,7)118/7

Hiç gelmedi.

MK(1,2,3,4,5,6)43/6

Filan efendi dersini hiç terk etme-

di. Ben ona hiç bir şey diyemem.

KT(1,2,3,4,5)44/9

:Çağırma (ünlem) edatı

:a, ay

A canım, ay efendim

KT(1,2,3,4,5)44/15

a, ay, haydi

Haydi gidelim.

KO(1,9,10)117/7, KO(2)145/14, KO(3)95

/18, KO(4)140/9, KO(5,6,7,8)124/6, MK

(1,2,3,4,5,6)45/4, TCKO(1,2)125/4,

TCKO(3,4,5,6,7)107/19

A: Yâ (يا)

TCKO, KO

Edât-ı nidâ

Edât-ı nisbet

:Nisbet edatı

:-lı/-li,-lu/-lü

Bursalı,İstanbullu

MK(1,2,3,4,5,6)44/18

-ce

TCKO(1,2)133/6,TCKO(3,4,5,6,7)114/
12E:Yâ-ı memdûde(uzatılmış ya (حجازی))Hicazî (حجازی)A:Yâ-ı müşeddede(şeddeli ya)Sarkiyye (سرقیه)

TCKO,KO

Edât-ı rabt

:Bağlama edatı

:ki

O ki dün gelmişti,güzel adamdır.MK(1,2,3,4,5,6)42/7,KO(1,9,10)111/
13,KO(2)138/8,KO(3)91/23,KO(4)133/
14,KO(5,6,7,8)118/5Anladım ki sen derse çalışıyorsun.

KT(1,2,3,4,5)42/10

Bir çocuk ki dersine müdâvimdir,az
vakitte feyz bulur.TCKO(1,2)138/5,TCKO(3,4,5,6,7)118/
19F:Ki (که)

TCKO,KO

Edât-ı râbıta

:Bağlama edatı(İsim cümlesinde müb-
teda ile haberi bağlama edatı)

:-dır(-dır/-dir)

Cümlede müsned ile müsned ileyhi ve-
ya mübteda ile haberi rabt eder.Efendi âkildir.KO(1,9,10)121/11,KO(2)150/12,KO(3)
98/17,KO(4)101/6,KO(5,6,7,8)128/16

Edât-ı sebep

:Sebeup edatı

:-den

Böyle olmakdan nâşî.

KO(1,9,10)110/1,KO(2)136/9,KO(3)90/21,KO(4)131/17,KO(5,6,7,8)127/9

Edât-ı şart

:Şart edatı

:Mademki

Mademki senden inayet görüle,herkes senin medhinde olur.

KO(1,9,10)120/5,KO(2)149/2,KO(3)98/7,KO(4)143/18,KO(5,6,7,8)127/9

A:Madâmki (ما دامكى)

TCKO,KO

Edât-ı şirket

:Ortaklık edatı

:Hem

Hem-mezheb

KO(1,9,10)118/19,KO(2)147/6,KO(3)97/4,KO(4)142/8,KO(5,6,7,8)125/22

F:Hem

TCKO,KO

Edât-ı ta'accüb

:Şaşırma edatı

:Ay

TCKO(1,2)120/6,TCKO(3,4,5,6,7)108/2

Edât-ı ta'diye

:Geçişli yapma edatı

:Tâ-ı sâkine(-t) ile -dır lafzı olup, ilhak bulunduğu lâzım ise bir mef'ûle müteaddi olur.

Oynatmak

TCKO(1,2)70/11,TCKO(3,4,5,6,7)60/17

Kızdırmak

KO(1,9,10)63/2,KO(2)79/15,KO(3)54/16,KO(4)75/6,KO(5,6,7,8)66/6

Edât-ı tafâil

:Üstünlük edatı

:-den daha,en

Ondan daha güzel

TCKO(1,2)138/19, TCKO(3,4,5,6,7)26,
/15, KO(1,9,10)110/11, KO(2)137/2, KO
(3)91/5, KO(4)132/9, KO(5,6,7,8)117/5
Mektebe gitmek, bahçede gezmekten da-
ha faydalıdır. Hünerlerin en âlâsı
yazıdır.

KT(1,2,3,4,5)41/17

F: Fer (فر)

TCKO, KO

Edât-ı tafsîl

: açıklama edatı (Ayrıntılı açıklama)

: İmdi

TCKO(1,2)131/10, TCKO(3,4,5,6,7)112/
19, KO(1,9,10)109/13, KO(2)135/20, KO
(3)90/14, KO(4)131/8, KO(5,6,7,8)116/
3

Edât-ı tahassür

: Özlem edatı

: Ah

TCKO(1,2)120/6, TCKO(3,4,5,6,7)108/
1, KO(1,9,10)116/9, KO(2)146/3, KO(3)
95/22, KO(4)110/6, KO(5,6,7,8)124/10

Edât-ı taklîl

: Azlık edatı (Benzetme ile bildirir)

: -ce (-ce/-ca)

Sarıca, hafifçe

KT(1,2,3,4,5)8/19

Edât-ı ta'lîl

: Sebep edatı

: İçin, zira

Ders için mektebe geldim. Anlamak
için bahçeye girdim. Çalış, zira ki
sene başı imtihanda geri kalırsın.

KT(1,2,3,4,5)40/11

Sana kitap için geldim. Ders almak
için mektebe giderim.

MK(1,2,3,4,5,6)39/8

Filan maslahatı rica için geldim.

KO(1,9,10)108/9, KO(2)134/14, KO(3)89/14, KO(4)129/17, KO(5,6,7,8)114/16

İçin, zira, niye, niçin, çünkü

Benim için, onun için. Niçin geldin.

TCKO(1,2)127/15, TCKO(3,4,5,6,7)109/16

A:Lâm-ı meksur (Kesreli lâm ل,),
li-ecl (لأجل)

F:Berây (برای)

TCKO, KO

Edât-ı ta'rif

:Belirtme edatı

A:Lâm-ı tariftir. (أَلْ) Bi'l-icâb
(بالإيجاب)

KO(1,9,10)120/21, KO(2)150/1, KO(3)98/10, KO(4)144/17, KO(5,6,7,8)128/6

Edât-ı tasdik

:Doğrulama edatı

:Evet

Bursa'ya gittin mi? sorusuna evet
şeklinde cevap verilmesi gibi.

TCKO(1,2)114/7, TCKO(3,4,5,6,7)120/19,
KO(1,9,10)113/13, KO(2)140/12, KO(3)93/7,
KO(4)136/2, KO(5,6,7,8)120/7, MK(1,2,3,4,5,6)43/14

Edât-ı tasgîr

:Küçültme edatı

: -ce, -cik/-cık, -mtırak, -sı/-si

Acımsı, sarımtırak

TCKO(1,2)110/5, TCKO(3,4,5,6,7)114/12

-cak/-cek, -cağız/-ceğiz

Altuncak, yemekceğiz, suçcağız

MK(1,2,3,4,5,6)44/13, KO(1,9,10)116/8,
KO(2)144/12, KO(3)94/22, KO(4)139.

/7, KO(5,6,7,8)123/7

E:Çe(چه)

Dîvânçe(دیوانچه)

TCKO, KO

Edât-ı teb'îd

:Uzaklaştırma edatı

: -den

Şu sürüden bir kuzu getir ve şu ot-
tan bir parça kes.

KT(1,2,3,4,5)41/4

Edât-ı teessüf

:Teessüf edatı(eseflenme edatı)

:Vah

TCKO(1,2)100/5, TCKO(3,4,5,6,7)108/5,

KO(1,9,10)117/11, KO(2)146/3, KO(3)95

/22, KO(4)140/13, KO(5,6,7,8)124/10

Edât-ı tefsîr

:Açıklama edatı(yerum yaparak açıklama)

:Yani

KO(1,9,10)120/13, KO(2)149/10, KO(3)

99/7, KO(4)144/8, KO(5,6,7,8)127/17

Edât-ı te'kid

:Fekîştirme edatı

:Ya lafzıdır ki cümlelerin ahirine
gelip mazmunlarını tekit eder.

Geleceksin ya.

Bazen a olur.

Mektebe gidere:Olura.

KT(1,2,3,4,5)44/16, KO(1,9,10)116/

20, KO(2)145/5, KO(3)95/13, KO(4)139

/18, KO(5,6,7,8)123/16

Edât-ı telezzüz

:Haz duyma edatı

:Oh

TCKO(1,2)101/6, TCKO(3,4,5,6,7)108

/4, KO(1,9,10)117/12, KO(2)146/3, KO

(3)95/2, KO(4)139/4, KO(5,6,7,8)123

- /10
- Edât-1 temsîl :Temsil edatı(benzetme edatı)
:Nitekim,niteki
TCKO(1,2)105/7,TCKO(3,4,5,6,7)119
/19,KO(1,9,10)116/6,KO(2)144/2,KO
(3)95/22,KO(4)139/13,KO(5,6,7,8)
123/4
- Edât-1 temyiz :Ayrırtma edatı
:-ca/-ce
Sen malumatça ona faiksin.
MK(1,2,3,4,5,6)41/16,TCKO(1,2)133
/8,TCKO(3,4,5,6,7)114/13,KO(1,9,
10)115/10,KO(2)143/8,KO(3)94/16,
KO(4)116/7,KO(5,6,7,8)122/8
- Edât-1 tenbîh :Tenbih edatı
:İşte,hele,ha
İşte derse böyle çalışmalı.Hele şuna bak.Ha dinle.
TCKO(1,2)127/1,TCKO(3,4,5,6,7)109/
3
Hele dersimi belledim.Ha dinle ben sana bu meseleyi anlatayım.
KT(1,2,3,4,5)45/6
İşte bak.
KO(1,9,10)117/3,KO(2)145/11,KO(3)
95/17,KO(4)140/4,KO(5,6,7,8)124/1
İşte şu keyfiyetin hakikati budur.
MK(1,2,3,4,5,6)45/4
- Edât-1 tereccî :Ümitlenme edatı
:Deyü
Bana ikram olunur deyü geldim.
KT(1,2,3,4,5)43/11,TCKO(1,2)136/
17,TCKO(3,4,5,6,7)117/19
- Edât-1 terâid :Reddetme edatı(geri çevirme edatı)

:Yahut

Gelir yahut haber gönderir.Yazar yahut okur.

MK(1,2,3,4,5,6)42/14,KO(1,9,10)112/13,KO(2)139/7,KO(3)91/5,KO(4)134/18,KO(5,6,7,8)119/7

Mektebe git yahut bir sanat öğrenmeye gayret et.

KT(1,2,3,4,5)43/5

Edât-ı teşbih

:Benzetme edatı

:Gibi

Bal gibi üzüm

MK(1,2,3,4,5,6)41/9

Gibi,kezâ,hâkezâ,niteki,nitekim,-cılayın,güya,sanki

O geldiği gibi ben gittim.Bençileyin.

TCKO(1,2)138/12,TCKO(3,4,5,6,7)119/7

Dişleri inci gibi.Sanki biliyorum.

KT(1,2,3,4,5)42/3,KO(1,9,10)115/18,KO(2)143/17,KO(3)94/22,KO(4)138/14,KO(5,6,7,8)122/16

A:Kef(fethalı kef/ke)(ك)

F:Veş(وِش),âsâ(آ)

TCKO,KO

Edât-ı zarfiyyet

:Zarf edatı

: -de

Mektepte okudum.Arabada uyudum.

Ramazanda oruç tuttum.

KT(1,2,3,4,5)41/9,KO(1,9,10)111/13,KO(2)137/16,KO(3)91/17,KO(4)133/3,KO(5,6,7,8)117/15

Bu sürede.Güz mevsiminde.Ramazanda
sâim oldum.

MK(1,2,3,4,5,6)40/17,TCKO(1,2)133/
16,TCKO(3,4,5,6,7)115/1

A:Fi(ِ)-de manasında kullanılır.

F:Der(ِ)-de manasında kullanılır.

TCKO,KO

Edât-ı zarf

:bk.edât-ı zarfiyyet

Edévât

:Edatlar

:Edevat ki,onlara hurûf-ı maânî da-
hi denilir.Bunlar,isim,sıfat,zamir
ve fiilden başka olan kelimelerdir
ki,müstakil bir manayı ifade etme-
yip,belki diğer kelimelere bağlı
olarak hususi manalara delalet ey-
ler.

İstanbul'dan kayık ile Boğaziçi'ne
gittim.

TCKO(1,2)13/4,TCKO(3,4,5,6,7)11/1
Kelimleri veyahut cümleleri birbi-
rine rabt eden veya manalarına hu-
susiyet veren lafızdır.

İçin,üzere.....

KO(1,9,10)107/13,KO(2)133/12,KO(3)
89/1,KO(4)128/19,KO(5,6,7,8)113/19

Birtakım lafızdır ki,başlı başına
bir mana ifade etmeyip,ancak başka
kelimelere ilave olunarak yahut ke-
limeler arasında bulunarak evvel
kelimelere mahsus manaları ifade e-
der.

İçin,üzere....

KT(1,2,3,4,5)40/8

Başlı başına bir manaya delalet et-

meyip belli kelimelerin birbi-
riyle terki binde alet olarak
kullanılan kelimelerdir.

Üzere, için.....

MK(1,2,3,4,5,6)39/2

Ef'âl-i âmme

:Umumi fiiller (Yardımcı fiiller)
:Olmak, etmek, eylemek, kılmak mad-
deleri olup, olmak lâzım, diğerleri
müteaddîdir.

MK(1,2,3,4,5,6)19/12

Ef'âl-i basîta sîgaları

:Basit fiillerin kipleri (Basit
fiil kipleri)
:Mazi, muzari, hal, istikbal sigala-
rıdır.

TCKO(1,2)115/17, TCKO(3,4,5,6,7)
99/17

Ef'âl-i hikâye sîgaları

:Hikâye fiillerinin kipleri (Hika-
ye kipleri)

:Basit bir sîganın fi'l-i iânenin
mazi-i şuhudisiyle terki b olun-
dukta verilen isimdir.

TCKO(1,2)115/20, TCKO(3,4,5,6,7)99
/19

Ef'âl-i kulûb

:Tahmin gösteren fiiller
:Zihinde bir vasfın bir şeye nis-
betine delalet eyleyen fiillerdir
ki, mazmunları olan nisbet-i zih-
niyye kalbe mahsus olan ahvalden-
dir.

Sanmak, zannetmek, tahmin etmek

TCKO(1,2)60/7, TCKO(3,4,5,6,7)59/
16

Ef'âl-i mukârebe

:Yaklaşma fiilleri

:Bazen fi'l-i iltizaminin müfret
gaibi yazmak maddesiyle terki b

ettikte mukarebe sigaları hasıl olur.Düşe yazdı.

TCKO(1,2)112/2,TCKO(3,4,5,6,7)96/9

Ef'âl-i mutâvaat

:Dönüşlülük fiilleri

:Edat-ı mastardan evvel bir nun ilave olunarak yapılır.(Yani,-n ilavesiyle yapılır)

Çekinmek,sarınmak,örtünmek,görünmek

MK(1,2,3,4,5,6)17/14

Ef'âl-i mürekkebe

:Birleşik fiiller

:Mürekkep fiilleridir.Fi'l-i ta'cîl, fi'l-i iktidârî,fi'l-i mukârebe, fi'l-i iâne ef'âl-i mürekkebe teşkil eder.

TCKO(1,2)111/6,TCKO(3,4,5,6,7)95/15

Ef'âl-i âmmenin fi'l-i hâss ile terkip olunmuş haliyle ortaya çıkan sigalardır.

Okumuş idi,yazacak oldu,nazar etti, heves eyledi

KT(1,2,3,4,5)26/2

Ef'âl-i rivâyet sigaları

:Rivayet fiilleri kipleri(Rivayet kipleri)

:Basit bir siganın fi'l-i iânenin mazi-i naklîsiyle terkip olundukta verilen isimdir.

TCKO(1,2)116/1,TCKO(3,4,5,6,7)99/20

Ef'âl-i şartiyye

:Şart fiilleri

:Basit bir siganın fi'l-i iânenin sigâ-i şartiyyesi ile terkip olundukta verilen isimdir.

TCKO(1,2)97/5,TCKO(3,4,5,6,7)99/20, KO(1,9,10)81/4,KO(2)101/5,KO(3)68/

Ef'âl-i ta'cîl

6, KO(4)97/7, KO(5,6,7,8)85/13, MK(1,2,3,4,5,6)31/9

:Tezlik fiilleri

:Ef'âl-i hâsseden birinin madde-i asliyyesinin ahiri kesre ile harêkelendikten sonra, vermek maddesiyle terkip olundukta fi'l-i ta'cîl olup, bir işi kolaylıkla çabuk yapmak manasını ifade eder.

Yazıvermek

KT(1,2,3,4,5)38/4

Elif-i maksûre

:Kısaltılmış elif

:Ya suretinde yazılır, elif okunur.

(ع)

Fetvâ (فتوى), Unsâ (أنثى)

TCKO(1,2)150/18, TCKO(3,4,5,6,7)130/4

Elif-i memdûde

:Uzatılmış elif

:Kendi suretinde yazılıp, sonra bir hemze getirilen eliftir. (عاء)

Gazâ (غزا), sahrâ (صحرا)

TCKO(1,2)130/17, TCKO(3,4,5,6,7)130/4

Emr-i gâib

:3. şahsın emri

:Madde-i asliyyeye -sun(-sun/-sün) lafzı ilave olundukta emr-i gâib olur.

Gelsün, yazsunlar

KT(1,2,3,4,5)17/3

Sevsün, sevsünler, sevmesünler

MK(1,2,3,4,5,6)23/3, KO(1,9,10)80/7, KO(2)100/14, KO(3)67/18, KO(4)96/8, KO(5,6,7,8)84/18

Emr-i hâzır

Gelsün, yazsun, arasun, kaşısınTCKO(1,2)98/18, TCKO(3,4,5,6,7)84/
19

:2. şahsın emri

:Mastardan -mak ve -mek'in hazf edilmiş şeklidir.

Gel

TCKO(1,2)98/1, TCKO(3,4,5,6,7)55/9

Sev, sevin

MK(1,2,3,4,5,6)23/4

Yaz, yazma

KT(1,2,3,4,5)16/17

Mastardan -mak, -mek hazf edilip, manasının mütekellimin muhataba tek-lifi şeklinde geldiği sigadır.

Sev, sevinizKO(1,9,10)79/16, KO(2)100/1, KO(3)67
/9, KO(4)95/14, KO(5,6,7,8)84/6

Esmâ-ı a'dâd

:Sayı isimleri

:Sayılara verilen isimdir.

Bir, bes, onTCKO(1,2)19/1, TCKO(3,4,5,6,7)15/8,
KO(1,9,10)35/18, KO(2)48/3, KO(3)33
/22, KO(4)44/2, KO(5,6,7,8)38/9

-F-

Fâil

:Sıfat-fiil(partisip)

:Mastarda işi yapan şey veya şahıstır.

Gelen, yazan

KT(1,2,3,4,5)13/9

Fer'-i fiil

:Fiilden meydana gelen(fiilden türemiş kelime)

:Mastarın manası ile mevsuf olan ke-

limedir. Bunlar, ism-i fâil, ism-i mefûl, mübalaga-i ism-i fâil, sıfat-ı müşebbehe, hâl-i terkîbîdir.

MK(1,2,3,4,5,6)37/8

Sıfat-ı müstakkadır. Fiillerden müstakkadır.

Yapan, yapılan, düşkün

TCKO(1,2)91/9, TCKO(3,4,5,6,7)55/6,

K(1,2,3,4,5)38/15

Zata mensup olup, zamana mukarin olmadığı halde, bir işe veyahut bir hal ve keyfiyete delalet eyler. Bunlar, ism-i fâil, ism-i mefûl, mübalaga-i ism-i fâil, sıfat-ı müşebbehedir.

KO(1,9,10)59/3, KO(2)74/9, KO(3)51/9,

KO(4)70/11, KO(5,6,7,8)62/1

Fetha

:Üstün(ا)Harfi a, e okutan işaret-tir. Alameti eliftir.

:Üstün.

Bal(ا)

MK(1,2,3,4,5,6)6/5, KT(1,2,3,4,5)2/13, KO(1,9,10)2/8, KO(2)10/11, KO(3)6/10, KO(4)2/7, KO(5,6,7,8)2/9, TCKO(1,2)6/17, TCKO(3,4,5,6,7)5/13

Fetha-i hafife

:e sesi (geniş, düz, ince ünlü)

:Elif suretinde yazılmayan fethadır.

Bel(ا)

MK(1,2,3,4,5,6)6/6, KT(1,2,3,4,5)3/7, KO(1,9,10)2/9, KO(2)10/12, KO(3)6/11, KO(4)2/7, KO(5,6,7,8)2/10, TCKO(1,2)11/10, TCKO(3,4,5,6,7)2/11

Fetha-i sakile

:a sesi (geniş, düz, kalın ünlü)

:Elif suretinde yazılan fethadır.

Bal(ا)

MK(1,2,3,4,5,6)6/6, KT(1,2,3,4,5)3/

Fiil

7, TCKO(1,2)11/10, TCKO(3,4,5,6,7)9
/11, KO(1,9,10)2/9, KO(2)10/13, KO(3)
6/11, KO(4)2/11, KO(5,6,7,8)2/11

:Fiil

:Bir kelimedir ki, bir keyfiyyetin
üç zamandan hangisinde meydana gel-
diğini bildirir.

Filan efendi çok okudu, yazdı.

KT(1,2,3,4,5)16/1

Cübbesini giymis, geliyor.

TCKO(1,2)63/1, TCKO(3,4,5,6,7)54/3

Geldi, geliyor, gelecek

MK(1,2,3,4,5,6)21/9, KO(1,9,10)58/14,
KO(2)74/2, KO(3)51/4, KO(4)70/3, KO(5,
6,7,8)61/13

Fi'l-i âmm

:Umumi fiil (yardımcı fiil)

:Bir mahsus iş yahut bir mahsus key-
fiyyetin anlaşılmayıp, belki hep iş-
lere ve keyfiyetlere şamil olan fi-
il nevidir.

İdi, oldu, etti

KT(1,2,3,4,5)25/12

Etmek, eylemek, olmak

KO(1,9,10)67/3, KO(2)84/7, KO(3)57/14,
KO(4)80/7, KO(5,6,7,8)70/15, TCKO(1,2)
68/1, TCKO(3,4,5,6,7)58/13

Fi'l-i hâss

:Hususi fiil (sas fiil)

:Bir mahsus iş yahut bir mahsus key-
fiyyet beyan eden fiillerdir.

Kesmek, kırmak, büyümek, uyumak

TCKO(1,2)68/5, TCKO(3,4,5,6,7)58/11

Okudu

KT(1,2,3,4,5)25/9

Kesmek, kırmak

KO(1,9,10)67/3, KO(2)84/4, KO(3)57/12,

Fi'l-i hikâye

KO(4)80/6, KO(5,6,7,8)70/14

:Hikâye fiili

:Fi'l-i iânenin mazi-i şuhudisiyle terkip ettikte fi'l-i hikâye denir. KO(1,9,10)81/3, KO(2)101/3, KO(3)68/1, KO(4)97/5, KO(5,6,7,8)85/10

Fi'l-i iâne

:Yardımcı fiil (Cevherî fiil, ek fiil)

:Mastarı ve diğer sigaları olmayıp, yalnız mazileriyle sigâ-i şartiyyesi kullanılan maddedir.

İdi, imiş, ise

MK(1,2,3,4,5,6)31/1, KT(1,2,3,4,5)28/6, TCKO(1,2)113/13, TCKO(3,4,5,6,7)97/19, KO(1,9,10)80/13, KO(2)101/1, KO(3)67/23, KO(4)96/14, KO(5,6,7,8)85/4

Fi'l-i iktidârî

:Yeterlik fiili

:Fi'l-i iltizaminin müfret gaibi bilmek maddesiyle terkip ettikte fi'l-i iktidari olur.

Yazabilmek, söyleyebilmek

Menfilerinde tahfif için, madde-i asliyye yani bil lafzı hazf edilir ve edat-ı nefy ile iktifa olunur,

Gidememek, söyleyememek

TCKO(1,2)111/13, TCKO(3,4,5,6,7)96/1

Bir işe muktedir manasını ifade eder. Bilmek maddesiyle terkip edilir.

Gelebilmek, gelememek, çıkabilmek, çıkamamak

KT(1,2,3,4,5)36/5

Bir mastarın edat-ı mastarı ha'ya tebdil olunuktan (-mak, -mek kaldırıldıktan sonra kalan kısma -e, -a

ilavesi yapılır. Meselâ, kesmek (كسب) mastarının bu kaideyle yapılmış şekli kese (كس) dir) sonra bilmek mastarıyla terkip olunarak yapılan fiillerdir:

Kesebilmek

KO(1,9,10)68/8, KO(2)85/17, KO(3)58/10, KO(4)81/18, KO(5,6,7,8)72/2

Fi'l-i iltizâmî

:İstek fiili

:Madde-i asliyyenin ahirine ha-yı resmiyye (ا) getirildikte fiil iltizami olur ki, iltizam ve arzu olunur bir iş olduğunu ifade eder.

Söyleye (سويليه)

KT(1,2,3,4,5)17/18

Seve (سوي), seveler (سويل), sevesin (سويل)

MK(1,2,3,4,5,6)23/1

Mastarın manasını mütekellimin isteğine delalet eyleyen bir sigadır ki, madde-i asliyyenin ahiri sakin ise (sessiz harfle bitiyorsa), meftuh kılınıp (-a, -e sesi getirilip) ve müteharrik ise (sesli harfle bitiyorsa) bir ya ziyade edilip bir de ha-yı resmiye ilhak olundukta (-ye (ا)) müfret gaibi hasıl olur. Diğer sigaları zamir-i nisbî ile tasrif olunur.

Yaza (ياز), Yazasın (يازين), Yazayım (يازي), yazalım (يازو), yazasınız (يازو), yazalar (يازو)

TCKO(1,2)99/1, TCKO(3,4,5,6,7)85/8, KO(1,9,10)79/8, KO(2)99/13, KO(3)67/2, KO(4)102/3, KO(5,6,7,8)90/1

- Fi'l-i iltizâmî-i şartî :İsteğin şartı
 :Sevse, sevsen.....
 MK(1,2,3,4,5,6)32/14,KT(1,2,3,4,5)36/3,TCKO(1,2)120/16,TCKO(3,4,5,6,7)104/1,KO(1,9,10)85/9,KO(2)106/9,KO(3)73/8,KO(4)102/3,KO(5,6,7,8)90/1
- Fi'l-i istimrârî :Sürerlik fiili
 :Zaman-ı mazide fiilin istimrar üzere meydana gelişine delalet eyleyen fiildir ki,fi'l-i iltizaminin gaib sigası gelmek maddesinin mazi-i naklisiyle terkip eder.
Ede gelmişim,ede gelmişsin
 KO(1,9,10)91/4,KO(2)113/5,KO(3)76/17,KO(4)108/13,KO(5,6,7,8)95/19
- Fi'l-i lâzım :Geçişsiz fiil
 :Fâilin fiili ahire tecavüz eylemezse lâzım olur.
Kesilmek,gitmek,ermek
 TCKO(1,2)69/7,TCKO(3,4,5,6,7)57/16
- Fi'l-i müteaddî :Geçişli fiil
 :Fâilin fiili ahire tecavüz eylelse müteaddi olur.
Kâğıdı kesmek,kalemi kırmak
 TCKO(1,2)67/1,TCKO(3,4,5,6,7)57/16
- Fi'l-i müteaddî-i ma'lûm :Etken geçişli fiil
 :Eğer failine isnat olunursa fiil malum olur.
 TCKO(1,2)81/10,TCKO(3,4,5,6,7)70/11

- Fi'l-i müteaddî-i meçhûl :Edilgen geçişli fiil
:Fiilin fâili meskut anı(işî yapan belli değilse) olur ise fiil meçhul olur.
Söz kesildi, Tezkere yazıldı.
TCKO(1,2)81/10, TCKO(3,4,5,6,7)70/12
- Fi'l-i mâzî :Geçmiş zaman fiili(geçmiş zaman)
:Lisan-ı Osmanî'de mazi ikiye ayrılır:Mazi-i şuhudî ve mazi-i naklî.
TCKO(1,2)102/1, TCKO(3,4,5,6,7)87/16
- Fi'l-i menfî :Olumsuz fiil
:Madde-i asliyesine edat-ı nefiy ilhak olan fiillerdir.
Yazmamak, istememek, erimemek
TCKO(1,2)81/3, TCKO(3,4,5,6,7)70/3
- Fi'l-i mukârebe :bk.ef'âl-i mukârebe
:KO(1, ,10)90/11, KO(2)112/13, KO(3)76/9, KO(4)108/3, KO(5,6,7,8)95/9
- Fi'l-i muzârî :Geniş zaman fiili(geniş zaman)
:Hem hal ve hem istikbal için kullanılan bir sigadır.Madde-i asliyeye harekesiz bir ra(-r) ilave olunur.Madde-i asliyenin ahiri sakin, ise(sessiz harfle bitiyorsa) ra harekelenir.(-ır/-ir, -ur/-ür, -ar/-er)
Söyler(سویلر), olur(اولور), verir(بئویرر)
KT(1,2,3,4,5)18/6
- Fi'l-i müsbet :Olumlu fiil

:Edat-ı nefiyden ârî olan fiildir.

Yazmak

TCKO(1,2)81/1, TCKO(3,4,5,6,7)70/1

Fi'l-i rivâyet

:bk.ef'âl-i rivâyet sigaları

:Seveymiş, sevmiş ise

KT(1,2,3,4,5)33/1, MK(1,2,3,4,5,6)

31/9, KO(1,9,10)81/2, KO(2)101/5, KO

(3)68/5, KO(4)97/6, KO(5,6,7,8)85/11

Fi'l-i ta'cîl

:Tezlik fiili

:Madde-i asliyyenin ahiri sakin ise, meksur kılınıp (sessiz harfle bitiyorsa, -1/-i ilave edilir) ve müteharrik ise, bir ya ziyade edilip (sesli harfle bitiyorsa, -y1/-yi ilave edilir) sonra vermek maddesiyle terkip olundukta fi'l-i tacil olur. Fiilin sürat icrasını ifade eyler.

Yazıverdim (أَي وَرَدِمَ), isteyiverdi

(أَيْتَرِي وَرَدِي)

TCKO(1,2)111/8, TCKO(3,4,5,6,7)95/18

Edat-ı mastar ya'ya tebdil olunduktan sonra vermek mastarıyla terkip olunan fiillerdir.

Kesivermek, yazıvermek

KO(1,9,10)68/15, KO(2)86/5, KO(3)58/

16, KO(4)82/6, KO(5,6,7,8)72/10

Fi'l-i vucûbî

:Gereklik fiili

:Madde-i asliyyeye -malı/-meli lafzı ilave olunarak yapılır ki, bir işin yapılmış yahut yahut layık olduğunu ifade eder.

Sevilmeli, yapılmalı

KT(1,2,3,4,5)17/14

Sevilmeli, sevmeli, sevmeliler....

MK(1,2,3,4,5,6)22/13

Bir işi işlemek için fâile lüzum gösteren sigadır ki, edat-ı masta-
rın(-mek(مك), -mak(صق))kefi(ك)
yahut kafı(ق) lam harfine(ل)
tebdil olundukta(-malı(ملى), -me-
li(مى)), bu fiilin müfret gaibi
hasıl olur. Muhatap ve mütekellimi
zamir-i nisbî ile tasrif olunur.

Sevmeliyim, sevmelisin, sevmeli....

TCKO(1,2)100/16, TCKO(3,4,5,6,7)86
/17, KO(1,9,10)79/1, KO(2)99/5, KO(3)
66/22, KO(4)94/16, KO(5,6,7,8)89/13

Fi'l-i vucûbi-i şarti

:Gerekliliğin şartı

:Sevmeli ise, sevmeli isek....

KT(1,2,3,4,5)36/1, MK(1,2,3,4,5,6)
32/12, TCKO(1,2)121/3, TCKO(3,4,5,6,
7)104/5, KO(1,9,10)85/7, KO(2)106/7,
KO(3)73/6, KO(4)102/1, KO(5,6,7,8)89
/13

-H-

Haber

:Yüklem

:İsimler bazen mücerret olarak kul-
lanılıp, mübteda yahut haber olur.
İstanbul payitahttır denildiğinde
payitahttır haberdur.

KT(1,2,3,4,5)8/1

Gök yüksektir denildiğinde yüksek-
sektir haberdur.

KO(1,9,10)6/19, KO(2)17/12, KO(3)11
/12, KO(4)8/3, KO(5,6,7,8)7/6

Hava serttir denildiğinde serttir

haberdir.

TCKO(1,2)14/15, TCKO(3,4,5,6,7)42/2
İsmin kendi hali üzere kalmış şek-
lidir.

İstanbul payitahttır denildiğinde
payitahttır haberdir.

MK(1,2,3,4,5,6)7/17

Hâl

:Şimdiki zaman

:Şimdiki zamandır.

TCKO(1,2)103/17, TCKO(3,4,5,6,7)87/6
Zaman-ı halde bir fiilin meydana ge-
lişini beyan için madde-i asliyyeye
-yor lafzı ilave olunur. Muhatap ve
müttekellimi zamir-i nisbî ile tas-
rif olunur.

Seviyor, yapıyor

TCKO(1,2)144/13, TCKO(3,4,5,6,7)89/8

Geliyor, yapıyor

KT(1,2,3,4,5)16/8

Seviyorum, seviyorsun.....

KO(1,9,10)77/20, KO(2)97/20, KO(3)66
/1, KO(4)93/7, KO(5,6,7,8)82/8

Hâl

:Zarf-fiil(gerundium)(Arap diline
mahsus bir gramer kaidesidir. Türk-
çe'de durum bildiren zarf-fiil bu
manadadır.)

:Ekseriya fâilin fiilin icra zama-
nındaki halini beyan eder.

Gülerek geldi.

TCKO(1,2)144/11, TCKO(3,4,5,6,7)124
/12

Cümlenin mütmemmatıdır.

Sen çocuk iken âkil idin.

MK(1,2,3,4,5,6)46/3

Hâl-i şartî

:Şimdiki zamanın şartı(şartın şimdiki zamanı)

:Seviyor ise, seviyor isen.....

KT(1,2,3,4,5)35/5, TCKO(1,2)122/1, TCKO(3,4,5,6,7)105/3, KO(1,9,10)85/3, KO(2)106/3, KO(3)73/2, KO(4)101/11, KO(5,6,7,8)89/9

Hâl-i terkîbî

:Birleşik hal(zarf-fiil)

:İltizami fiilin müfret gaip sigasının ahirine hafiflerde(ince seslilerde) -rek, sakillerde(kalın seslilerde) -rak ilavesiyle olur.

Severek, yazarak

MK(1,2,3,4,5,6)39/2

Fiilin icrası sırasında fâilin bulunduğu hali beyan eden siga olup, iltizami fiilin müfret gaibinin ahirine hafiflerde(ince seslilerde) -rek, sakillerde(kalın seslilerde) -rak ilavesiyle olur.

Söylenerek gitti. Okuyarak geldi.

KO(1,9,10)97/11, KO(2)121/3, KO(3)81/9, KO(4)116/12, KO(5,6,7,8)102/17, TCKO(1,2)100/9, TCKO(3,4,5,6,7)86/10

Hareke

:Hareke(Arapça'da bir harfin nasıl okunacağını gösteren işarettir)

:Ağzın mahrec-i muayyeninden savtın çıkmasına yardımcı olan keyfiyet-i mahsusadır. Lisan-ı Arabî'de üçtür:Fetha, damme, kesre.

MK(1,2,3,4,5,6)4/2, KT(1,2,3,4,5)2/12, TCKO(1,2)6/2, TCKO(3,4,5,6,7)KO(1,9,10)2/4, KO(2)10/10, KO(3)6/4, KO(4)2/5, KO(5,6,7,8)2/5

Harf

:Harf

:Bir keyfiyyet-i mahsusa ile ağzın mahrec-i muayyeninden çıkan sestir.

MK(1,2,3,4,5,6)3/14,TCKO(1,2)7/12,TCKO(3,4,5,6,7)7/4,KO(1,9,10)5/16,KO(2)14/9,KO(3)6/9,KO(4)6/12,KO(5,6,7,8)6/2

Harf-i hevâî

:Hemzeli elif(birkaç şekilde kullanılabilen harf,meselâ,elifin hemzeli ve hemzesiz kullanılmasında olduğu gibi)

:Elif bir harf-i hevaîdir ki,harekelendikte hemze olur ve alamet olmak üzere bu hemze işareti ile ( ) kullanılır.

TCKO(1,2)10/16,TCKO(3,4,5,6,7)8/22

Harf-i imlâ

:İmlâ harfi

:kelimat-ı Türki'de ekseriya elif fethaya,ya kesreye,vav dammeye alamet olmak üzere kullanılır.Bunlara harf-i imlâ denir.

Yalı(يال),güzel(كوزل),bal(بال),
bul(بول),ip(ايب)

TCKO(1 2)11/2,TCKO(3,4,5,6,7)9/4,
MK(1,2,3,4,5,6)6/12,KT(1,2,3,4,5)6/6

Harf-i medd

:Uzatma harfi

:Elif vav ve ya harflerine harf-i medd denir.Fârisî ve Arabî kelimelerde elif fethayı,ya kesreyi ve vav dammeyi medd eder.

Kâtib(كاتب),mektûb(مکتوب),zir
(زیر)

TCKO(1,2)10/8, TCKO(3,4,5,6,7)8/13,
 KO(1,9,10)3/21, KO(2)12/10, KO(3)7/
 12, KO(4)4/2, KO(5,6,7,8)6/9

Âkil (عاقِل), kerîm (كريم), makbûl (مقبول)

MK(1,2,3,4,5,6)6/15, KT(1,2,3,4,5)
 6/9

Harf-i nidâ

:bk.edât-1 nidâ

:KO(1,9,10)116/21, KO(2)145/8, KO(3)
 95/15, KO(4)140/1, KO(5,6,7,8)123/19

Hâsıl-ı masdar

:Yarım mastar

:Edat-1 mastar şine tebdil olunduk-
 ta(-ış/-iş) hasıl-ı mastar olur.

Geliş, gidiş

KT(1,2,3,4,5)15/12, MK(1,2,3,4,5,6)
 21/1

Mastarın manasının hasılı olan ha-
 let-i hariciye delalet eden lafız-
 dır.

Kesiş, yazış

KO(1,9,10)71/4, KO(2)90/8, KO(3)60/
 18, KO(4)85/8, KO(5,6,7,8)75/5

Isteyiş, arayış, alış, veriş, süzüş, ko-
 yuş, duruş

TCKO(1,2)87/15, TCKO(3,4,5,6,7)75/13

F:Emr-i hazırın ahirine bir şin (ش) ilave edilerek yapılır.

Dâniş (دانش), reviş (رویش)

TCKO, KO

Hâ-yı resmiyye

:Ha-yı resmiyye (هـ)

:Bazen ha (هـ) alamet-i hareke o-
 larak yazılıp, okunur, ona bu halde
 ha-yı resmiye denir.

Oda (اوطه), hane (خانه), hele (هله),

ibare(عبار)

MK(1,2,3,4,5,6)6/17,KT(1,2,3,4,5)
6/11,TCKO(1,2)11/4,TCKO(3,4,5,6,7)
9/7,KO(1,9,10)4/7,KO(2)12/11,KO(3)
7/20,KO(4)4/8,KO(5,6,7,8)4/7

Hikâye-i hâl

:Şimdiki zamanın hikâyesi

:Seviyor idi,seviyor idik.....

KT(1,2,3,4,5)32/1,MK(1,2,3,4,5,6)
31/16,TCKO(1,2)118/3,TCKO(3,4,5,6,
7)101/11,KO(1,9,10)81/15,KO(2)102
/5,KO(3)69/1,KO(4)98/1,KO(5,6,7,8)
86/5

Hikâye-i istikbâl

:Gelecek zamanın hikâyesi

:Sevecek idi,sevecek idik.....

MK(1,2,3,4,5,6)31/17

Hikâye-i fi'l-i iltizâmî

:İstek fiilinin hikâyesi(İstegin
hikâyesi)

:Seveydi,seveydin.....

KT(1,2,3,4,5)32/7,MK(1,2,3,4,5,6)
32/2,TCKO(1,2)116/8,TCKO(3,4,5,6,
7)100/4,KO(1,9,10)82/3,KO(2)102
/11,KO(3)69/7,KO(4)98/7,KO(5,6,7,
8)86/11

Hikâye-i fi'l-i vucûbî

:Gereklik fiilinin hikâyesi(gerek-
liğin hikâyesi)

:Sevmeliydi,sevmeliydik.....

KT(1,2,3,4,5)32/9,MK(1,2,3,4,5,6)
31/16,TCKO(1,2)116/14,TCKO(3,4,5,
6,7)100/5,KO(1,9,10)82/1,KO(2)102
/9,KO(3)69/5,KO(4)98/5,KO(5,6,7,8)
86/9

Hikâye-i mâzî-i naklî

:Anlatılan geçmiş zamanın hikâyesi

:Sevmiş idi,sevmiş idin.....

MK(1,2,3,4,5,6)31/17,KT(1,2,3,4,5)

- TCKO(1,2)117/13, TCKO(3,4,5,6,7)
101 7, KO(1,9,10)81/9, KO(2)102/1,
KO(3)68/11, KO(4)97/14, KO(5,6,7,8)
86/1
- Hikâye-i mâzî-i şuhûdî :Görülen geçmiş zamanın hikâyesi
:Yazdı idi,yazdı idin.....
KT(1,2,3,4,5)31/1, TCKO(1,2)117/5,
TCKO(3,4,5,6,7)100/17
Sevdi idi,sevdi idik.....
MK(1,2,3,4,5,6)31/15, KO(1,9,10)81
/6, KO(2)101/12, KO(3)68/9, KO(4)97/
11, KO(5,6,7,8)85/17
- Hikâye-i muzâri :Geniş zamanın hikâyesi
:Sever idi,sever idik.....
MK(1,2,3,4,5,6)31/15, KT(1,2,3,4,5)
31/7, TCKO(1,2)119/1, TCKO(3,4,5,6,7)
KO(1,9,10)81/12, KO(2)102/3, KO(3)68
/13, KO(4)97/17, KO(5,6,7,8)86/4
- Hikâye-i müstakbel :bk.hikâye-i istikbâl
:KT(1,2,3,4,5)32/3, TCKO(1,2)118/18,
TCKO(3,4,5,6,7)102/7, KO(1,9,10)81/
16, KO(2)102/3, KO(3)69/3, KO(4)98/3,
KO(5,6,7,8)86/7
- Hurûf-ı atf :bk.edât-ı atf
:Ben geldim,o dahi geldi.Hem yazdı
hem okudu.
KO(1,9,10)111/18, KO(2)138/14, KO(3)
92/3, KO(4)134/1, KO(5,6,7,8)118/11
Filan geldi ve gitti.Bugün dahi.Bu-
gün de.Geldi hem gitti.Su yahut şer-
bet getir.Yoksa gelmedi mi?
TCKO(1,2)141/1, TCKO(3,4,5,6,7)121/6
- Huruûf-ı hece :bk.harf
- Hurûf-ı infisâl :Ayrık harfler

:Sonraki harfe muttasıl olmayan harflerdir.

Elif(ل), dal(د), zel(ذ), ri(ر),
zi(ز), vav(و)

KT(1,2,3,4,5)6/21, MK(1,2,3,4,5,6)
7/5, TCKO(1,2)9/12, TCKO(3,4,5,6,7)
KO(1,9,10)5/17, KO(2)14/10, KO(3)9/
4, KO(4)6/14, KO(5,6,7,8)6/3

Hurûf-ı ittisâl

:Bitişik harfler

:Sonraki harfe muttasıl olan harflerdir. Bunlar huruf-ı infisalın dışındaki harflerdir.

KT(1,2,3,4,5)7/2, MK(1,2,3,4,5,6)7
/4, TCKO(1,2)9/15, TCKO(3,4,5,6,7)8
/4, KO(1,9,10)5/19, KO(2)14/13, KO(3)
9/5, KO(4)6/15, KO(5,6,7,8)6/5

Hurûf-ı şart

:Şart edatı

:Eger

Eğer Bursa'ya gidersen şifa bulur-
sun.

KO(1,9,10)118/20, KO(2)148/2, KO(3)97
/2, KO(4)142/9, KO(5,6,7,8)126/1

F:Eger(ع)

KO

-i-

İsim

:İsim

:Bir kelimedir ki, insan, hayvan ve sair eşyadan birini bildirir.

Ahmet, kalem

KT(1,2,3,4,5)7/8, MK(1,2,3,4,5,6)7
/10, KO(1,9,10)6/3, KO(2)14/16, KO(3)
9/7, KO(4)7/1, KO(5,6,7,8)6/8

Bir vasf ile bağlanmaksızın mücerret bir şahsa yahut diğer bir şeye

- delalet eyleyen kelimelerdir.
Ahmet, İstanbul, kalem, kâğıt
 TCKO(1,2)13/3, TCKO(3,4,5,6,7)10/3
 İsm-i aded :Sayı ismi
 :Sayılara verilen isimdir.
Bir, beş, on.....
 TCKO(1,2)19/1, TCKO(3,4,5,6,7)15/8,
 KO(1,9,10)35/19, KO(2)48/4, KO(3)33
 /23, KO(4)44/3, KO(5,6,7,8)38/10
 İsm-i alem :Özel isim
 :Bir ferd-i muayyene delalet için
 konulmuştur.
Ahmet, İstanbul
 TCKO(1,2)19/1, TCKO(3,4,5,6,7)11/4,
 KO(1,9,10)6/6, KO(2)14/19, KO(3)9/9,
 KO(4)7/3, KO(5,6,7,8)6/12
 İsm-i âmm :Cins isim
 :Birden çok olan şahıslara dela-
 let için konulmuştur. Ona cins da-
 hi denir.
İnsan, şehir, nehir
 TCKO(1,2)15/5, TCKO(3,4,5,6,7)11/18
At, bağ, bit
 KO(1,9,10)6/4, KO(2)14/18, KO(3)9/8,
 KO(4)7/3, KO(5,6,7,8)6/11
 İsm-i cins :bk. İsm-i âmm
 İsm-i fâil :Etken ortağ
 :Madde-i asliyeye elif va nun ila-
 vesiyile(-an/-en) olup, mastarın ma-
 nası ile muttasıf olan şeye delalet
 eder. Malum(etken) fiilden yapılır.
Söyleyen, arayan
 KO(1,9,10)95/11, KO(2)118/6, KO(3)80
 /2, KO(4)114/2, KO(5,6,7,8)100/13

Seven, yazan, çeken, veren

KT(1,2,3,4,5)39/1, TCKO(1,2)91/10,
TCKO(3,4,5,6,7)79/2

Edat-ı mastarın yerine nun getiri-
lip, nunun evveli meftuh kılındıkta
malum mastardan ism-i fâil yapılır.

Seven (سَبَّ), yazan (يَازَان)

MK(1,2,3,4,5,6)37/2

A: Fâil ( ) vezni üzere kulla-
nılan isimlerdir.

Kâtib (كَاتِب), mâil (مَائِل), gâzi (غَازِي)

Mezî' mastarların ism-i fâili ayrı
ayrı vezinlerde gelir. Müf'il (مُفْعِل),
mufa'il (مُفَاعِل), mufâ'il (مُفَاعِل),
mütefa'il (مُتَفَاعِل), mütefâ'il (مُتَفَاعِل),
münfa'il (مُنْفَاعِل), müfta'il (مُفْتَعِل),
müstef'il (مُسْتَفْعِل)

F: Dârende (دَارِنْدَه), revende (رَوِنْدَه),
sâzende (سَازِنْدَه)

TCKO, KO

İsm-i hâss

:bk. ism-i alem

İsm-i işaret

:İşaret ismi

:Bir kelimedir ki, onunla bir şeye
işaret olunur.

Bu, şu, o

KT(1,2,3,4,5)10/5, TCKO(1,2)27/17,
TCKO(3,4,5,6,7)23/1, KO(1,9,10)40/
/5, KO(2)53/7, KO(3)36/9, KO(4)49/4,
KO(5,6,7,8)43/1, MK(1,2,3,4,5,6)14
/1

A: zâ (ذَا), hâzâ (هَذَا), zâlike (ذَلِكَ), bu, şu manasındadırlar.

F: İn (إِن), ân (آء). İn bu, ân
o manasındadır.

İsm-i masdar

TCKO, KO

:Mastar ismi

:Edat-ı mastardan âri olarak, mastarın manasını ifade eyleyen isimlerdir.

Yardım, sevgi, saygı

TCKO(1,2)89/22, TCKO(3,4,5,6,7)77/12

İsm-i mefûl

:Edilgen ortaç

:Edat-ı mastarın yerine nun getirilip, nunun evveli meftuh kıldıkta, meçhul mastardan ism-i mefûl yapılır. (-an/-en eki ile yapılır),

Sevilen (سویلی), çekilen (چکیلین), verilen (دیریلین)

MK(1,2,3,4,5,6)39/2, TCKO(1,2)91/10, TCKO(3,4,5,6,7)79/2

Yazılan (یازیلان), söylenilen (سویلیلین),Okunan (اوقونان), sevilen (سویلی)

KO(1,9,10)95/12, KO(2)118/8, KO(3)80/2, KO(4)114/3, KO(5,6,7,8)100/14, KT(1,2,3,4,5)39/6

A: Mef'ûl (مفعول) veznindedir.Mektûb (مکتوب), ma'kûl (محقق)

Mezit fiillerin ayrı ayrı ism-i mefûl vezinleri vardır.

Müf'al (مفعول), müfa'al (مفعول),

müfâ'al (مفعول), mütefa'al (مفعول),

mütefâ'al (مفعول), müfta'al (مفعول),

müstef'al (مستفعل)

F: Baste (بسته), pesendide (پسندیده), şikeste (شیکسته)

İsm-i mekân

TCKO, KO

:Yer ismi

:İsimlerin ahirine hafif harekeli (ince sesli) ise -lik, ağır harekeli (kalın sesli) ise -lık ilavesiyle yapılır.

Çiçeklik, çalılık

TCKO(1,2)17/1, TCKO(3,4,5,6,7)13/3

A: Mef'al (مفعول) vezni üzere gelir. Bazen mef'alet (مفعلت), mef'ilet (مفعلت) vezinlerinde de olur.

Mesken (مكن), meclis (مجلس)

Bazen de mef'il (مفعول) vezninde gelir.

TCKO

İsm-i mensûb

:Nisbet ismi

:İsimlerin ahirine -lı/-li, -lu/-lü getirilerek yapılan isimdir.

Bursalı, Bursalı

KT(1,2,3,4,5)8/16

İsm-i mübhem

:Belirsiz isim

:Müphem makamında olan isimdir.

Adet budur ki, büyükler meclise sairinden sonra gelir.

TCKO(1,2)23/1, TCKO(3,4,5,6,7)23/11

İsm-i tasgîr

:Küçültme ismi

:Hafif harekeli (ince sesli) isimlerin ahirine -cik/-cük, ağır harekeli (kalın sesli) isimlerin ahirine -cık /-cuk, iki harfli isimlerin ahirine -cağız/-ceğiz ilhak olunmakta ism-i tasgîr olup küçüklük ifade eder.

Kedicik, odacık, kızcağız, evceğiz

KT(1,2,3,4,5)7/20, TCKO(1,2)17/12,

TCKO(3,4,5,6,7)14/3

A:İsmin evvelki harfi madmûm kılınarak, harf-i şhirden evvel bir yâ-ı sakine ziyade edilir.

Ubeyd (عبيد) bu kelime abd (عبد) kelimesinden yapılmıştır.

F:İsme çe (چه) ilavesiyle olur.

Dîvânçe (ديوانچه), kitâbçe (کتابچه)

TCKO

İsm-i tecrid

:Ayırma ismi (dönüştürme zamiri)

:Kendü ve kendi lafızlarıdır ki, başkası karışmayarak bir şahsı göstermek için kullanılır.

KO(1,9,10)51/10, KO(2)66/2, KO(3)

46/13, KO(4)61/15, KO(5,6,7,8)54/

15

A: Nefs (نفس)

F: Hoâ (هوآ)

KO

İstikbâl-i şartî

:Şartın gelecek zamanı (gelecek zamanın şartı)

:Sevecek ise, sevecek isen.....

MK(1,2,3,4,5,6)32/12

İzâfet

:İsim tamlaması

:Hususi bir mana ifadesi için bir ismi diğer bir isme rabt eylemektir.

Bebek'in mehtabı

TCKO(1,2)39/2, TCKO(3,4,5,6,7)32/15

Evin damı

KO(1,9,10)8/12, KO(2)17/10, KO(3)11/11, KO(4)10/2, KO(5,6,7,8)9/4

İstanbul'un zevki

MK(1,2,3,4,5,6)8/4

İzâfet-i beyaniyye

:Belirtisiz isim tamlaması

:Muzafun ileyh,muzafın nevini beyan eder ve muzafun ileyhın ahirine sağır kef(ك) ilave olunmayarak mücerret suretinde getirilir.

Çınar ağacı,gülsuyu

TCKO(1,2)40/16,TCKO(3,4,5,6,7)34/3,KO(1,9,10)8/18,KO(2)17/17,KO(3)11/16,KO(4)10/8,KO(5,6,7,8)11/7

İzâfet-i lafziyye

:Lafız izafeti(söz izafeti)

:Arabî'de sıfat mevsufuna muzaf kılınır.Buna izafet-i lafziye denir.

Hüsn'ül-vech(حسنى الوجه) yüzü güzel demektir.

TCKO(1,2)40/17,TCKO(3,4,5,6,7)39/18

İzâfet-i lâmiyye

:Belirtili isim tamlaması

:Muzafun ileyhın ahirine sağır kef(ك) ilave olup,nisbet ve temellük manalarını gösterir.

Evin damı(أوك طامى),filanın evi (فيلانك أوك)

KO(1,9,10)8/15,KO(2)17/14,KO(3)11/14,KO(4)10/6,KO(5,6,7,8)9/4,TCKO(1,2)39/11,TCKO(3,4,5,6,7)33/6

-K-

Kelâm

:Söz

:Söyleyip yazdığımızdır.

KO(1,9,10)2/2,KO(2)10/2,KO(3)6/2,KO(4)2/2,KO(5,6,7,8)2/2

Bir tam söz demektir.Aslı,müsned ileyh,müsned ve rabıtan meydana gelir.

Kelime

MK(1,2,3,4,5,6)45/8, TCKO(1,2)
100/4, TCKO(3,4,5,6,7)123/17

:Kelime

:Yalnız bir manaya mevzu olan lafızdır ve beş nevidir. İsim, sıfat, fiil, zamir, edevattır.

TCKO(1,2)13/1, TCKO(3,4,5,6,7)
10/1

Ağızdan çıkıp, bir manayı ifade eden sözdür ki, dokuz nevidir. İsim, sıfat, zamir, ism-i işaret, mübhemat, mastar, fer'-i fiil, edevattır.

KT(1,2,3,4,5)7/3, MK(1,2,3,4,5,
6)7/6

Kemmiyyet

:Nicelik

:Bir yahut birden ziyade bir şeyi beyan eylemek ki, evvelkisine müfret, ikincisine cemi denir.

KO(1,9,10)6/4, KO(2)14/20, KO(3)9
/12, KO(4)7/6, KO(5,6,7,8)6/14

Kesre

:Esre(ا) Harfi ا, ی okutan işarettir. Alameti ya(ی)dır.

:Esre.

ip(ا), kırılmak(قیریلماق)

TCKO(1,2)6/17, TCKO(3,4,5,6,7)5
/13, KT(1,2,3,4,5)2/14, MK(1,2,3,
4,5,6)6/7, KO(1,9,10)2/8, KO(2)10
/11, KO(3)6/10, KO(4)2/6, KO(5,6,7,
8)2/9

Kesre-i hafife

:i sesi (Düz, ince, dar ünlü)

:Kelimat-i Türkiye'de altında bulunmayan ve kısa okunan esredir.

ip(ا), cit(حیت)

Kesre-i memdûde

KT(1,2,3,4,5)3/18, MK(1,2,3,4,5,6)
6/7, TCKO(1,2)11/14, TCKO(3,4,5,6,7)
9/15, KO(1,9,10)2/10, KO(2)10/13, KO
(3)6/12, KO(4)2/12, KO(5,6,7,8)2/11

:Uzun i sesi

:Kesre-i sakilenin altına konan

işaretiyle okunan esredir.

Yıl (يیل), yalı (یالی)

TCKO(1,2)11/16, TCKO(3,4,5,6,7)9/15

Kesre-i sakile

:ı sesi (Düz, kalın, dar ünlü)

:Kelimat-ı Türkiye'de altında

işareti bulunan kesredir.

Eski (عسكى), kırılmak (كيريلماق)

MK(1,2,3,4,5,6)6/7, KT(1,2,3,4,5)3
/18, KO(1,9,10)2/11, KO(2)10/14, KO(3)
6/12, KO(4)2/14, KO(5,6,7,8)2/12, TCKO
(1,2)11/14, TCKO(3,4,5,6,7)9/15

Keyfiyyet

:Nitelik

:Bir şeyin müzekker yani erkek ve müennes yani dişi olduğunu tayin etmektir.

KO(1,9,10)6/9, KO(2)15/2, KO(3)9/13,
KO(4)7/7, KO(5,6,7,8)6/15

Kinâye

:Kinaye

:İsim olmayarak, bir şahsı yahut bir şeyi gösteren kelimelerdir. Bunlar, zamir, ism-i işaret ve mübhemattır.

KO(1,9,10)40/4, KO(2)53/4, KO(3)36/
17, KO(4)49/1, KO(5,6,7,8)42/18

Küsûrât

:Kesirler

:Aâedlerin cüzleridir ki, yarım, üçte bir, dördte bir ve ileri doğru gider.

TCKO(1,2)21/11, TCKO(3,4,5,6,7)17/14

-M-

Ma'dûd

:Sayılan

:Sayılan şeydir.

Beş altın, yüz kuruş şekillerinde
altın ve kuruş maduddur.TCKO(1,2)20/15, TCKO(3,4,5,6,7)16/
17

Ma'rife

:Belirli

:Bir ferd-i muayyene münhasır o-
lan isimdir. Bir kimse hizmetkari-
na o kalemi getir dediğinde arala-
rında malum olan kalemi işitmiş o-
lur.TCKO(1,2)15/12, TCKO(3,4,5,6,7)12/
6A: Evveline lââm-ı tarif (أل) geti-
rilen isimdir.El-bâb (الباب), el-beyt (البيت)

TCKO

Masâdir-i zamâniyye

:Zaman mastarları

:Zaman gösteren mürekkep mastarlar-
dır. Olmak fiili, mazi-i naklî, muzari
ve müstakbel ile kerkip olunur.KO(1,9,10)91/11, KO(2)113/14, KO(3)77
/5, KO(4)109/6, KO(5,6,7,8)96/8

Masdar

:Mastar

:Bir isimdir ki, bir işi yapmak ya-
hut şöyle böyle olmak manalarını
ifade eder. Ahirine -mak yahut -mek
ilave olunur.Söylemek, gelmek

KT(1,2,3,4,5)11/19

Kırmak, kesmek

KO(1,9,10)59/6, KO(2)74/3, KO(3)51/

Masdar-ı aslî

12, KO(4)70/8, KO(5,6,7,8)61/17

Okumak, okunmak, sevilmek

TCKO(1,2)64/1, TCKO(3,4,5,6,7)73/7

:Asıl mastar

:-mak ve -mek ile kurulan mastardır.

Okumak, yazmak

KO(1,9,10)60/5, KO(2)75/15, KO(3)52/7, KO(4)71/16, KO(5,6,7,8)63/3

Bir zamana delalet etmediği gibi, bir zata nisbeti dahi mülâhaza olunmayıp, mücerret olarak zihinde tasavvur edilen fiil manasından ibarettir.

Mektebe devam etmek lazımdır. En âlâ sanat güzel yazı yazmaktır.

TCKO(1,2)79/17, TCKO(3,4,5,6,7)73/9

Masdar-ı basît

:Basit mastar

:-mak ve -mek ilavesiyle ortaya çıkan mastarlardır.

Gelmek, kalmak

KO(1,9,10)67/10, KO(2)84/13, KO(3)57/18, KO(4)80/14, KO(5,6,7,8)71/1

Masdar-ı hafîf

:İnce mastar(hafif mastar)

:Hafif hareke ile(ince sesli ile) kullanılan mastarların ahiri -mek olur. Bunlara mastar-ı hafif denir.

Esmek(عسك), itmek(ايتك), öpmek(اوپمك), üşümek(اوشومك)

KO(1,9,10)59/10, KO(2)74/18, KO(3)51/16, KO(4)71/2, KO(5,6,7,8)62/10

Masdar-ı lâzım

:Geçişsiz mastar

:Eğer manası fâilin hali olup da ondan başkasına dokunmaz ise lâzım denir.

Uyumak, yatmak

KT(1,2,3,4,5)13/3, MK(1,2,3,4,5,6)
16/18, KO(1,9,10)62/11, KO(2)78/7, KO
(3)54/5, KO(4)74/12, KO(5,6,7,8)65/
13

Masdar-ı lâzım-ı kıyâsî

:Kurallı geçişsiz mastar

:Edat-ı mastardan(-mak/-mek) evvel
nun(-n) veya lâm(-l) ilavesiyle ya-
pılır.

Gezinmek (گزينم), Kırılmak (قيريلمك)

KO(1,9,10)64/17, KO(2)81/4, KO(3)55/
25, KO(4)77/13, KO(5,6,7,8)68/3

Masdar-ı lâzım-ı semâî

:Kuralsız geçişsiz mastar

:Zatında lazım bulunan kelimelere
dir.

Yatmak, kalkmak

KO(1,9,10)64/17, KO(2)81/3, KO(3)55/
22, KO(4)77/8, KO(5,6,7,8)68/3

Masdar-ı malûm

:Etken mastar

:Fâilin nisbet olunan mastardır.

Kırmak, uyumak

KT(1,2,3,4,5)13/12

Mastarın manası fâilin işi olduğu
hasebiyle mülâhaza olunur ise, ma-
lum olur.

Kitabı hocaya vermek

MK(1,2,3,4,5)17/3

Masdar-ı mechûl

:Edilgen mastar

:Müteaddinin fâili nazar-ı âikkate
alınarak, yalnız mefulüne taalluk
muteber olursa, mastar maçhul olur.

Kalem kırılmak, kâğıt yazılmak

MK(1,2,3,4,5,6)17/4, KT(1,2,3,4,5)
13/13, TCKO(1,2)87/3, TCKO(3,4,5,6,7)

99/7

Masdar-ı mezd

:Arttırılmış mastar

:Madde-i asliyesine sonradan katılma harf bulunan mastarlardır.

Aramak, utanmak

MK(1,2,3,4,5,6)17/12

masdar-ı mutâvaat

:Dönüşlü mastar

:Edat-ı mastardan(-mek/-mak) evvel nun(-n) ilavesiyle yapılır, Bazen lââm(-l) ilavesiyle de olur.

Çekinmek (جكيدن), Kırılmak (قيريلن)

KO(1,9,10)64/18, KO(2)81/21, KO(3)55/23, KO(4)77/10, KO(5,6,7,8)68/5

Masdar-ı mücerred

:Yalın mastar

:Madde-i asliyesinde sonradan katılma harf bulunmayan mastardır.

Söylemek, istemek

MK(1,2,3,4,5,6)16/10

Masdar-ı mürekkep

:Birleşik mastar

:Mastarların başka bir kelimeyle terkip etmiş şekillerine masdar-ı mürekkep denir.

Aç kalmak, ateş yakmak, ziya vermek

KT(1,2,3,4,5)19/10, MK(1,2,3,4,5,6)19/10, KO(1,9,10)67/10, KO(2)84/14, KO(3)57/19, KO(4)80/15, KO(5,6,7,8)71/2

Masdar-ı müsbet

:Olumlu mastar

:kendisinde varlık manası bulunan mastardır.

Bulmak, almak

MK(1,2,3,4,5,6)21/3, KT(1,2,3,4,5)15/16, KO(1,9,10)70/16, KO(2)88/19, KO(3)60/1, KO(4)84/16, KO(5,6,7,8)74/15

Masdar-ı müteaddî

:Geçişli mastar

:Manası fâilin hali olup da başkasına dokunur ise, müteaddî denilir.

Yazmak, okumak

KT(1,2,3,4,5)13/3

Kâğıdı kesmek, kalemi kırmak

MK(1,2,3,4,5,6)16/19, KO(1,9,10)62/9, KO(2)78/4, KO(3)54/7, KO(4)74/14, KO(5,6,7,8)65/10

Masdar-ı müteaddî-i kıyasî

:Kurallı geçişli mastar

:Aslı lazım olup, edat-ı mastardan(-mak/-mek) evvel edat-ı tediye(-dır/-dir) ilavesiyle müteaddî kılınan mastardır.

Gezdirmek, çattırmak

KO(1,9,10)63/1, KO(2)79/1, KO(3)54/14, KO(4)75/3, KO(5,6,7,8)66/2

Masdar-ı müteaddî-i ma'lûm

:Etken geçişli mastar

:Fâile nisbet olan mastardır.

Kesmek, kırmak

KO(1,9,10)64/21, KO(2)81/9, KO(3)55/23, KO(4)77/13, KO(5,6,7,8)68/8

Masdar-ı müteaddî-i mechûl

:Edilgen geçişli mastar

:Mefule nisbet olan mastardır.

Kesilmek, kırılmak

KO(1,9,10)65/2, KO(2)81/12, KO(3)56/2, KO(4)77/13, KO(5,6,7,8)68/8

Masdar-ı müteaddî-i semâî

:Kuralsız geçişli mastar

:Bazısı müteaddî-i nakıs ve bazısı müteaddî-i kâmil olan mastardır.

Masdar-ı menfî

KO(1,9,10)62/9, KO(2)78/18, KO(3)
54/12, KO(4)75/3, KO(5,6,7,8)66/2
:Olumsuz mastar

:Kendisinde yokluk manası bulunan mastardır.

Yapmamak, etmemek

KT(1,2,3,4,5)15/18, KO(1,9,10)70
/16, KO(2)88/21-KO(3)60/2, KO(4)
84/16, KO(5,6,7,8)74/15

Kendisine edat-ı nefy olan mim-i
maftuha(-ma/-me) ilave kılınan
mastardır.

Sevmeyiş, yazmayış

MK(1,2,3,4,5,6)21/3

Masdar-ı sakîl

:Kalın mastar(ağır mastar)

:Hareke-i sakile(kalın sesli) ile
kullanılan mastarların ahirleri
-mak olur. Bu mastarlara masdar-ı
sakil denir.

Okumak, usanmak

KO(1,9,10)59/12, KO(2)75/3, KO(3)51
/18, KO(4)71/4, KO(5,6,7,8)62/12

Masdar-ı tahfifî

:Hafifletilmiş mastar

:Tahfif için edat-ı mastarlar(-mek
/-mak) ha-yı resmiyeye tebdil olu-
nup, mastar-ı tahfifi ismini alır.

Kırma (قيرمه), kesme (كس)

KO(1,9,10)60/9, KO(2)75/19, KO(3)52
/10, KO(4)71/19, KO(5,6,7,8)63/6

Bazen mastarın ahirindeki kaf(ق)
ve kef(ك) hafz olunarak, yerleri-
ne ha-ı resmiye getirilir. Bunlara
mastar-ı tahfifi denir.

Masdar-ı tekîdî

Büyüme (بزرگه), şımarma (شماره)
MK(1,2,3,4,5,6)20/1, TCKO(1,2)86/2,
TCKO(3,4,5,6,7)74/6

:Pekiştirilmiş mastar

:Mastar-ı asliyeye -lık /-lik ilavesiyle olur.

Kesmeklik, kırmaklık

KO(1,9,10)60/7, KO(2)75/17, KO(3)52/16, KO(4)71/17, KO(5,6,7,8)63/4

Görünmeklik, şımaraklık

TCKO(1,2)85/17, TCKO(3,4,5,6,7)75/4

Mazi- i naklî

:Anlatılan geçmiş zaman

:Madde-i asliyeye -miş ilavesiyle yapılır.

Gelmiş, filan adam gelmiş görmedim.

KT(1,2,3,4,5)16/14

Mütakellimin işittiğini beyan eden sigadır ki, madde-i asliyeye -miş ilavesiyle yapılır. Bazen tekit için -dır lafzı ilave olunur.

Sevmiş, sevmişler.....

Sevmiştir

MK(1,2,3,4,5,6)22/3, TCKO(1,2)103/1, TCKO(3,4,5,6,7)88/12, KO(1,9,10)76/13, KO(2)96/6, KO(3)65/3, KO(4)91/14, KO(5,6,7,8)80/18

Mazi- i nakli- i şartî

:Şartın anlatılan geçmiş zamanı (anlatılan geçmiş zamanın şartı)

:Sevmiş ise, sevmiş isek.....

KT(1,2,3,4,5)35/1, MK(1,2,3,4,5,6)52/10, TCKO(1,2)121/5, TCKO(3,4,5,6,7)104/16, KO(1,9,10)84/13, KO(2)105/11, KO(3)72/12, KO(4)101/7, KO(5,6,7,8)89/5

Mazi- i şuhûdî

:Görülen geçmiş zaman

:Meselâ, geldi gibi ki, filan adam geldi, gördüm demek olur.

KT(1,2,3,4,5)16/12

Müte ellimin gördüğünü yahut görmüş gibi bildiğini haber veren si-gadır. Madde-i asliyeye -âi ilave olundukta, mazi-yi şuhudinin müfret gaibi hasıl olur.

Sevdin, sevdim.....

MK(1,2,3,4,5,6)22/1, TCKO(1,2)102/3, TCKO(3,4,5,6,7)87/18, KO(1,9,10)76/6, KO(2)95/15, KO(3)64/13, KO(4)91/6, KO(5,6,7,8)80/10

Mazi- i şuhudi- i şartî

:Şartın görümler geçmiş zamanı (görülen geçmiş zamanın şartı)

:Sevdi ise, sevdi isem.....

KT(1,2,3,4,5)34/5, KO(1,9,10)84/11, KO(2)105/9, KO(3)71/10, KO(4)101/5, KO(5,6,7,8)89/3, TCKO(1,2)121/7, TCKO(3,4,5,6,7)104/9, MK(1,2,3,4,5,6)32/10

Mefûl

:Nesne

:Fiilin kendisine dokunduğudur.

Kalemi kırmak cümlesinde kalemi kelimesi böyledir.

KT(1,2,3,4,5)13/8

Mefûlün bih

:Düz tümleç (nesne)

:İsmin ahiri meksur kılınıp (ismin i hali ile okunup), alamet olarak ya (ى) yazılır.

Kitabı severim (کتابی سورم) cümlesinde kitabı kelimesi böyledir.

MK(1,2,3,4,5,6)7/18

Evi (عوی), çayırı (چاییری)

KO(1,9,10)7/12, KO(2)15/18, KO(3)9/17, KO(4)7/9, KO(5,6,7,8)6/20

Baharı severim. Bahçeyi sularım. İhtiyacı gördüm. cümlelerinde baharı

(بهاره), bahçeyi (باغچه), ihtiyacı (نیاز) kelimeleri böyledir.

TCKO(1,2)51/15, TCKO(3,4,5,6,7)43/12

Mefûlün ileyh

:Dolaylı tümleç

:İsmin ahiri meftuh kılınıp (ismin -a/-e hali ile okunup), alamet olarak ha-yı resmiye (ه) yazılır

Derse çalış (درسه خالی)

MK(1,2,3,4,5,6)8/1

Eve (آه), çayıra (چاییره)

KO(1,9,10)7/3, KO(2)17/11, KO(3)11/12, KO(4)7/16, KO(5,6,7,8)6/17

Vapura bindim. Kamaraya girdim. Hava-

ya aldandım. cümlelerinde vapura (واپورا), kamaraya (کامرایه), havaya (هوایه) kelimeleri böyledir.

TCKO(1,2)52/3, TCKO(3,4,5,6,7)43/17

Mevsûf

:Şıfatlanan

:Şıfatlanan kelimedir.

Siyah at denildiğinde at kelimesi böyledir.

KT(1,2,3,4,5)8/12

Vasıf manası ile muttasıf olan isimdir ki, şıfatlanan kelimedir.

Güzel câme, dil-nişîn köşk denildiğinde câme ve köşk kelimeleri böyledir.

TCKO(1,2)44/12, TCKO(3,4,5,6,7)37/5

Sıfat ile, ismin hal ve keyfiyeti bildirilmiş kelimedir.

Güzel araba denildiğinde araba kelimesi böyledir.

MK(1,2,3,4,5,6)9/14

Sıfattan sonraki isimdir.

Büyük ev denildiğinde ev kelimesi böyledir.

KO(1,9,10)21/18, KO(2)32/5, KO(3)23/15, KO(4)26/5, KO(5,6,7,8)29/2

Muzâf

:Tamlanan

:İzafetin bir kelimesidir.

Bebek'in bahçesi denildiğinde bahçesi kelimesi böyledir.

TCKO(1,2)39/4, TCKO(3,4,5,6,7)33/1

İstanbul'un zevki denildiğinde zevk kelimesi böyledir.

KT(1,2,3,4,5)8/7, MK(1,2,3,4,5,6)8/5

Evin damı denildiğinde damı kelimesi böyledir.

KO(1,9,10)8/10, KO(2)17/12, KO(3)11/12, KO(4)10/4, KO(5,6,7,8)9/1

Muzâfun ileyh

:Tamlayan

:İzafette muzafın üzerine takdim olunan kelimedir.

Bebek'in bahçesi denildiğinde Bebek kelimesi böyledir.

TCKO(1,2)39/3, TCKO(3,4,5,6,7)33/2

İstanbul'un zevki denildiğinde İstanbul kelimesi böyledir.

KT(1,2,3,4,5)8/8

İzafette rabt edilen isimlerden biridir. Ahirine sağır kef(ك) getirilerek takdim olunur.

Evin damı (أوك، طامی) denildiğinde evin (أوك) kelimesi böyledir.

MK(1,2,3,4,5,6)8/6, KO(1,9,10)8/10, KO(2)15/19, KO(3)9/13, KO(4)7/16, KO(5,6,7,8)7/1

Muzari-i menfi

:Olumsuz geniş zaman

:Muzariye -mez ilave edilerek yapılır. Müfret mütekelliminde za hazf olunur.

Yazmaz, okumaz, yazmam

TCKO(1,2)107/16, TCKO(3,4,5,6,7)92/8

Muzari-i şarti

:Şartın geniş zamanı (geniş zamanın şartı)

:Sever ise, sever isen.....

MK(1,2,3,4,5,6)32/10, KT(1,2,3,4,5)35/3, TCKO(1,2)122/7, TCKO(3,4,5,6,7)105/7, KO(1,9,10)85/1, KO(2)106/1, KO(3)72/14, KO(4)101/9, KO(5,6,7,8)89/7

Mübalaga-i ism-i fâil

:İsm-i fâilin mübalağası

:İsm-i fâile ziyade manası verir.

Söyleyici, işitici, bilici

KT(1,2,3,4,5)10/1

İşitken, sulugan, bilgiç, dalgıç

MK(1,2,3,4,5,6)38/8

Hafif hareketlilerde (ince seslilerde) -ken, -giç, -ge, -geç, ağır hareketlilerde (kalın seslilerde) -kan, -giç, -gaç, -gan, lafızlarının madde-i asliyeye ilavesiyle olur.

Çekişken, utangan, bilgiç, dalgıç, yüzgeç

TCKO(1,2)164/1, TCKO(3,4,5,6,7)81/3

Edat-ı mastarın mimi (م) hazf olunup, kaf (ك) ile kef (ك) meftuh kılındıktan sonra, bir de nun (ن) ilavesiyle olan ism-i fâillerdir.

İşitken, solgun

KO(1,9,10)96/18, KO(2)120/7, KO(3)80/12, KO(4)115/14, KO(5,6,7,8)102/1

Mübhemât

:Belirsizler

:Belli etmeyerek, bir şahsı yahut bir şeyi anlatan kelimelerdir.

Kendi, ne, nice, kangı, kaç

KT(1,2,3,4,5)10/14, TCKO(1,2)23/1, TCKO(3,4,5,6,7)18/14, MK(1,2,3,4,5,6)14/6, KO(1,9,10)40/6, KO(2)53/9, KO(3)36/20, KO(4)49/5, KO(5,6,7,8)43/2

Mübtedâ

:Özne

:İsimler bazen mücerret olarak kullanılıp, müpteda olur.

İstanbul payitahttır denildiğinde İstanbul kelimesi müptedadıdır.

KT(1,2,3,4,5)8/1, MK(1,2,3,4,5,6)7/17

Gök yüksektir denildiğinde gök kelimesi müptedadıdır.

KO(1,9,10)6/18, KO(2)17/11, KO(3)9/19, KO(4)8/3, KO(5,6,7,8)7/6

Hava serttir denildiğinde hava kelimesi müptedadıdır.

TCKO(1,2)50/7, TCKO(3,4,5,6,7)42/2

Mücerred

:Yalın

:Mübteda halindeki kelimedir.

İstanbul payitahttır denildiğinde

İstanbul kelimesi mücerrettir.

KT(1,2,3,4,5)8/1

İsm-i fâil, müpteda ve haber halidir. İsm-in kendi hali üzere kullanılmasıdır.

TCKO(1,2)53/2, TCKO(3,4,5,6,7)43/2, MK(1,2,3,4,5,6)7/15, KO(1,9,10)6/13, KO(2)15/13, KO(3)9/16, KO(4)7/16, KO(5,6,7,8)6/20

Müennes

:Dişi (kelime)

A:Dişi demektir. Keyfiyet bakımından bir isim nevidir. Hakiki ve itibari olarak ikiye ayrılır.

TCKO(1,2)149/2, TCKO(3,4,5,6,7)128/9, KO(1,9,10)12/5, KO(2)19/2, KO(3)9/13, KO(4)7/9, KO(5,6,7,8)6/16

Müennes-i hakîki

:Hakiki dişi kelime

A:Dişi isimdir.

Zeynep, Ayşe

TCKO(1,2)149/3, TCKO(3,4,5,6,7)128/9, KO(1,9,10)12/5, KO(2)15/6, KO(3)21/15, KO(4)14/12, KO(5,6,7,8)12/20

Müennes-i itibâri

:İtibari müennes kelime

A:İki kısımdır: Semaî ve kıyasî.

KO(1,9,10)12/7, KO(2)21/13, KO(3)15/3, KO(4)14/14, KO(5,6,7,8)13/1

Müennes-i kıyâsî

:Kurallı dişi kelime

A:Kaide ile gelir. Ahirinde ta-ı tenis(أ) bulunan kelimelerdir. Bu ta ha-yı resmiye şeklinde okunur.

Ayşe (عائشة), Kâtibe (كاتبة)

TCKO(1,2)149/10, TCKO(3,4,5,6,7)

Müennes-i semâî

129/1, KO(1, 9, 10)12/8, KO(2)22/10, KO
(3)15/4, KO(4)14/15, KO(5, 6, 7, 8)13/3

:Kuralsız dışı kelime

A:Tenis alameti(ت) olmadığı hal-
de, müennes itibar olunan isimlerdir.

Uzun(أذن)(kulak manasına gelir.),

Ayn(عين)(göz manasına gelir.)

Bu kelimeler müennes kabul edilir.

TCKO(1, 2)149/9, TCKO(3, 4, 5, 6, 7)131/
1, KO(1, 9, 10)12/8, KO(2)21/15, KO(3)15
/4, KO(4)14/14, KO(5, 6, 7, 8)13/2

Müfred

:Teklik

:Yalnız bir şeyi bildirir.

Ahmet, kalem

KT(1, 2, 3, 4, 5)7/11, TCKO(1, 2)14/15,
TCKO(3, 4, 5, 6, 7)12/15, MK(1, 2, 3, 4, 5
6)7/12

İsimlerin kemiyet bakımından ayrıl-
mış, tek bir şahsı ifade eden şekli-
dir.

Ahmet, kalem

KO(1, 9, 10)6/8, KO(2)15/3, KO(3)9/13,
KO(4)7/15, KO(5, 6, 7, 8)6/15

Müfred-i gâib

:3. teklik şahıs

:3. kişinin tek başına halidir.

Geldi(o)

KT(1, 2, 3, 4, 5)18/6

Müfred-i muhâtab

:2. teklik şahıs

:2. kişinin tek başına halidir.

Yazdın(sen)

KT(1, 2, 3, 4, 5)20/7

Müfred-i mütekellim

:1. teklik şahıs

:1. kişinin tek başına halidir.

Geldim(ben)

KT(1, 2, 3, 4, 5)20/9

Müsned

:Dayanılan,yüklem

:Kelâmın aslını teşkil eder.

Adalet güzeldir denildiğinde güzel-
dir kelimesi müsnettir.

Fiil cümlelerinde ise,fiil müsnettir.

TCKO(1,2)43/15,TCKO(3,4,5,6,7)124/
2Efendi âkildir denildiğinde âkil
kelimesi böyledir.KO(1,9,10)121/7,KO(2)150/9,KO(3)98
/15,KO(4)145/6,KO(5,6,7,8)128/14

Müsnedün ileyh

:Kendisine dayanılan,özne

:Kelâmın aslını teşkil eder.

Adalet güzeldir denildiğinde adalet
kelimesi böyledir.TCKO(1,2)143/15,TCKO(3,4,5,6,7)123/
/17Efendi âkildir denildiğinde efendi
kelimesi böyledir.KO(1,9,10)121/7,KO(2)150/10,KO(3)98
/16,KO(4)145/7,KO(5,6,7,8)128/15

Müstakbel-i şartî

:Şartın gelecek zamanı(gelecek zama-
nın şartı)

:Sevecek ise,sevecek ise.....

KT(1,2,3,4,5)35/7,TCKO(1,2)122/5,
TCKO(3,4,5,6,7)105/5,KO(1,9,10)85/
5,KO(2)106/5,KO(3)73/4,KO(4)101/13,
KO(5,6,7,8)89/11

Müşâreket

:İştüşlik

:Bir fiilin iki yahut daha ziyade
kişiler arasında meydana geldiği-
ni beyan için edat-ı mastarın(-mek/
-mak) evveline bir şin(ش) (-ş)i-
lave olunur.

Uruşmak (اوروش)

KO(1,9,10)66/17, KO(2)83/14, KO(3)
57/10, KO(4)79/18, KO(5,6,7,8)70/7

Müşârun ileyh

:Kendisine işaret edilen(erkek)

A:Söylenilen zamirin mercisi mü-
zekker bir şahıs ise, bu kinayata
müşarun ileyh denir.

KO(1,9,10)57/6, KO(2)72/11, KO(3)
50/6, KO(4)68/10, KO(5,6,7,8)60/5

Müşârun ileyhâ

:Kendisine işaret edilen(dişi)

A:Söylenilen zamirin mercisi mü-
ennes bir şahıs ise, bu kinayata
müşarun ileyhâ denir.

KO(1,9,10)57/6, KO(2)72/11, KO(3)
50/6, KO(4)68/11, KO(5,6,7,8)60/6

Müşârun ileyhim

:Kendisine işaret edilenler(erkek,
çokluk)

A:Söylenilen zamirin mercisi iki-
den ziyade müzekker şahıslar ise,
bu kinayata müşarun ileyhim denir.

KO(1,9,10)57/8, KO(2)72/13, KO(3)50
/8, KO(4)68/13, KO(5,6,7,8)60/8

Müşârun ileyhumâ

:Kendisine işaret edilenler(o ikisi
(dişi veya erkek))

A:Söylenilen zamirin mercisi iki şa-
hıs müzekker yahut müennes ise bu
kinayata müşar ileyhuma denir.

KO(1,9,10)57/7, KO(2)72/12, KO(3)50/7,
KO(4)68/12, KO(5,6,7,8)60/7

Müşâr ileyhunne

:Kendisine işaret edilenler(dişi, çok-
luk)

A:Söylenilen zamirin mercisi ikiden
ziyade müennes şahıs ise, bu kinaya-
ta müşar ileyhunne denir.

Müşebbeh

KO(1,9,10)57/9, KO(2)72/14, KO(3)50/9, KO(4)68/14, KO(5,6,7,8)60/9
:Benzetilen
:Benzetilen dir. İzafet-i beyaniyede kullanılır.

Gönül kâbesini yıkma denildiğinde, kâbe gibi olan gönlü yıkma demektir.

TCKO(1,2)48/2, TCKO(3,4,5,6,7)34/12, KO(1,9,10)9/2, KO(2)17/21, KO(3)12/1, KO(4)10/14, KO(5,6,7,8)9/12

Müşebbehün bih

:Kendisine benzetilen
:Kendisine benzetilen dir. İzafet-i beyaniyede bulunur.

Gönül kâbesini yıkma denildiğinde, kâbe gibi olan gönlü yıkma demektir.

TCKO(1,2)48/2, TCKO(3,4,5,6,7)34/12, KO(1,9,10)9/2, KO(2)17/21, KO(3)12/1, KO(4)10/4, KO(5,6,7,8)9/12

Müteaddi-i kâmil masdar :Tam geçişli mastar (Birden çok nesne alır.)

:Müteaddi hem meful ve hem mefulün ileyh alırsa, kâmil olur.

Kitabı hocaya vermek

KO(1,9,10)62/18, KO(2)78/10, KO(3)54/15, KO(4)75/1, KO(5,6,7,8)65/21

Müteaddi-i nâkıs masdar :Noksan geçişli mastar (bir tek nesne alır.)

:Müteaddiler yalnız mefulün bih alırlarsa, nakıs olurlar.

Kitabı yazmak

KO(1,9,10)62/17, KO(2)78/8, KO(3)54/10, KO(4)74/18, KO(5,6,7,8)65/19

Müteallikât-ı fiil

:Fiile bağlı olan kelimeler

:Mefulleriyle, üzere, için, ile, -den, -de, -dek gibi edatların ilave edildiği kelimelerdir.

Kitabı al, derse çalış. Akşamdan sabaha dek mektepte oturup, baban gibi alim ol.

Mk(1,2,3,4,5,6)46/10

Mefulün bih, mefulün ileyh, huruf-ı talîl, istila, intiha, ibtida, zarfiyyet, musahabet, teşbih ile fiillere bağlanan lafızlardır.

Kalbimi kırma. Günaha girme. Niçin bu kadar üzerime varıyorsun. Benimle uğraşma.

TCKO(1,2)144/11, TCKO(3,4,5,6,7)124/18, KO(1,9,10)125/17, KO(2)156/15, KO(3)101/20, KO(4)150/9, KO(5,6,7,8)133/5

Mütememmimât-ı cümle

:Cümlenin tamamlayıcıları

:Hal, temyiz ve müteallikat-ı fiildir.

MK(1,2,3,4,5,6)46/3, TCKO(1,2)144/11, TCKO(3,4,5,6,7)124/11, KO(1,9,10)124/9, KO(2)154/10, KO(3)100/5, KO(4)148/6, KO(5,6,7,8)131/18

Müzekker

:Erkek(kelime)

:Erkek demektir.

TCKO(1,2)149/2, TCKO(3,4,5,6,7)128/9

Keyfiyet bakımından isim nevidir. KO(1,9,10)12/4, KO(2)15/13, KO(3)9/16, KO(4)7/8, KO(5,6,7,8)6/16

-N-

- Nehy-i gâib :3. şahsın olumsuz emri
 :Yazmasın, gelmesin
 KT(1,2,3,4,5)17/6, TCKO(1,2)80/6,
 TCKO(3,4,5,6,7)85/2
- Nehy-i hâl :Şimdiki zamanın olumsuz(olumsuz
 şimdiki zaman)
 :Sevmiyor, sevmiyorsun.....
 TCKO(1,2)104/11, TCKO(3,4,5,6,7)
 89/18
- Nehy-i istikbâl :Gelecek zamanın olumsuz(olumsuz
 gelecek zaman)
 :Sevmeyecek, sevmeyeceğim.....
 TCKO(1,2)105/8, TCKO(3,4,5,6,7)
 90/10
- Nehy-i muhâtab :2. şahsın olumsuz emri
 :Emr-i hazırın menfisidir.
Yazma, gelme, isteme, arama
 KT(1,2,3,4,5)16/18, TCKO(1,2)98/5,
 TCKO(3,4,5,6,7)84/11
- Nekre :Belişsiz
 :Belirli bir şeye münhasır kılın-
 mayan isimdir.
Bir kalem getir.
 TCKO(1,2)15/16, TCKO(3,4,5,6,7)12/
 11
 A:Tenvinle getirilen kelimedir.

-R-

- Râbıta :Bağlantı(bildirme eki)
 :Kelâmın aslını teşkil eder.
Adalet güzeldir denildiğinde -dir

isnada delalet eden rabıtaadır.

Efendi âkildir denildiğinde -dir lafzı isnada delalet eden rabıtaadır.

TCKO(1,2)143/15, TCKO(3,4,5,6,7)124/1, KO(1,9,10)121/9, KO(2)150/12, KO(3)98/17, KO(4)145/8, KO(5,6,7,8)128/16

Rabt sîgaları

:Bağlama kipleri

:Mazmunları diğerk cümlenin mazmununa bağılı olarak kullanılan sigalardır.

KO(1,9,10)92/2, KO(2)114/13, KO(3)77/15, KO(4)109/19, KO(5,6,7,8)96/20

Bir kelâma diğerk bir kelâma rabt eden sigadır.

Sevip, sevecek, sevince, seveli, sevdikçe

MK(1,2,3,4,5,6)35/12

Rivâyet-i fi'l-i iltizâmî: İstek fiilinin rivayeti

:Seveymiş, seveymişsin.....

KT(1,2,3,4,5)34/3, MK(1,2,3,4,5,6)32/8, TCKO(1,2)115/8, TCKO(3,4,5,6,7)102/15, KO(1,9,10)84/5, KO(2)105/3, KO(3)71/6, KO(4)100/11, KO(5,6,7,8)88/11

Rivâyet-i fi'l-i vucûbî :Gereklik fiilinin rivayeti

:Sevmeli imiş, sevmeli imişiz.....

KT(1,2,3,4,5)34/1, MK(1,2,3,4,5,6)32/6, TCKO(1,2)119/10, TCKO(3,4,5,6,7)102/15, KO(1,9,10)84/3, KO(2)105/1, KO(3)71/4, KO(4)100/9, KO(5,6,7,8)88/9

Rivayet-i hâl

:Şimdiki zamanın rivayeti

- :Seviyor imiş, seviyor imişsin...
 KT(1,2,3,4,5)33/5, MK(1,2,3,4,5,6)
 32/6, TCKO(1,2)120/1, TCKO(3,4,5,6)
 103/5, KO(1,9,10)83/13, KO(2)104/11,
 KO(3)70/12, KO(4)100/5, KO(5,6,7,8)
 88/5
- Rivâyet-i istikbâl :Gelecek zamanın rivayeti
 :Sevecek imiş, sevecek imişim...
 MK(1,2,3,4,5,6)32/6
- Rivâyet-i mâzi-i naklî :Anlatılan geçmiş zamanın rivayeti
 :Sevmiş imiş, sevmiş imişim.....
 KT(1,2,3,4,5)33/1, MK(1,2,3,4,5,6)
 32/5, TCKO(1,2)119/14, TCKO(3,4,5,6,
 7)103/3, KO(1,9,10)83/9, KO(2)104/7,
 KO(3)70/8, KO(4)100/1, KO(5,6,7,8)88
 /1
- Rivâyet-i muzârî :Geniş zamanın rivayeti
 :Sever imiş, sever imişsin.....
 KT(1,2,3,4,5)33/3, MK(1,2,3,4,5,6)32
 /4, TCKO(1,2)120/10, TCKO(3,4,5,6,7)
 103/13, KO(1,9,10)120/10, KO(2)104/9,
 KO(3)70/10, KO(4)100/3, KO(5,6,7,8)88
 /3
- Rivâyet-i müstakbel :bk.rivâyet-i hâl
 :KT(1,2,3,4,5)33/7, TCKO(1,2)120/5,
 TCKO(3,4,5,6,7)103/9, KO(1,9,10)84
 /1, KO(2)104/13, KO(3)71/2, KO(4)100
 /7, KO(5,6,7,8)88/7
- S-
- Sâkin :Sessiz
 :Bir harfin kendi harekesi olmayıp,
 evvelindeki harfin harekesine iti-

mat eyler. Ona da sakin denir.

Üzerine ^e işareti konur.

El(^a _z), bel(_z)

TCKO(1,2)7/8, TCKO(3,4,5,6,7)8/8,
KO(1,9,10)3/14, KO(2)4/5, KO(3)5/4,
KO(4)4/1, KO(5,6,7,8)3/19

Sıfat

:Sıfat

:Bir ismin hal ve keyfiyetini bildirmek için evvel ismin yanına getirilen kelimedir.

Siyah, güzel

KT(1,2,3,4,5)8/11, MK(1,2,3,4,5,6)

Büyük, beyaz

KO(1,9,10)21/17, KO(2)32/4, KO(3)23/14, KO(4)26/4, KO(5,6,7,8)23/1, TCKO(1,2)13/6, TCKO(3,4,5,6,7)10/6

Sıfat-ı asliyye

:bk.sıfat

:KO(1,9,10)33/12, KO(2)45/15, KO(3)32/7, KO(4)41/5, KO(5,6,7,8)35/20

Sıfat-ı ifrâtiyye

:Pekiştirme sıfatı

:Mananın şiddet ve kuvvet üzere olmasını ifade eder.

Çok güzel, pek siyah

KO(1,9,10)33/13, KO(2)45/16, KO(3)32/8, KO(4)41/7, KO(5,6,7,8)36/1

Sıfat-ı kıyâsî

:Kurallı sıfat

:Bir kaide ile zabt olunan sıfatlardır.

Bursalı, neşeli, sevgili, İstanbullu, zorlu

TCKO(1,2)29/3, TCKO(3,4,5,6,7)27/8, KO(1,9,10)22/14, KO(2)33/5, KO(3)24/7, KO(4)27/4, KO(5,6,7,8)23/17

Sıfat-ı mübâлага

:Mübâлага sıfatı

Mananın kuvvet ve şiddet üzere olduğu ifade edilmek istenirse, sıfatın evveline çok, pek veya ziyade lafızlarından biri getirilir.

Çok güzel, pek siyah, ziyade latif
TCKO(1,2)31/5, TCKO(3,4,5,6,7)26/3, KT
(1,2,3,4,5)8/20

Sıfat-ı müşebbehe

:Benzerlik sıfatı (Fiilden yapırlar. Fiilin yaptığı işin sürekliliğini gösterirler.)

:Manası bazen ism-i mefuldür.

Keskin, bitik, delik
MK(1,2,3,4,5,6)38/12

İşitildiği gibi bellenip, kullanılan sıfatlardır.

Bitik, açık, çürük, soluk, dalgın, yazılı
KT(1,2,3,4,5)39/17

Bunlar birtakım sıfat-ı müştakkadır ki, bazıları ism-i meful manasına gelir.

Açık, kırık, çürük

KO(1,9,10)97/4, KO(2)120/15, KO(3)81/3, KO(4)116/3, KO(5,6,7,8)102/9

Bu sıfat iki sınıftır: Birincisi, edat-ı mastarın (-mak/-mek) mimini (م)

hazf ile hasıl olur. Çürük

İkincisi, madde-i asliye hafif harekeli (ince sesli) ise, kef (ك) ile

ve ağır harekeli (kalın sesli) ise, gayın ile nun (-gın/-gun) ilave olunur. Dalgın

TCKO(1,2)94/12, TCKO(3,4,5,6,7)81/10

Sıfat-ı müştakka

:Türemiş sıfat

:Zamana karşılık vermeksizin, yalnız fâilin bu sıfatlar ile sıfatlanmasına delalet eden kelimelerdir.

Yazan, yazılan, yazıcı, yazmacı

TCKO(1,2)63/13, TCKO(3,4,5,6,7)54/14, KO(1,9,10)33/9, KO(2)38/5, KO(3)30/6, KO(4)41/13, KO(5,6,7,8)33/9

Sıfat-ı semâî

:Kuralsız sıfat

:İşitilip bellemek ile zabt olunan sıfatlardır.

Yüce, bâlâ

TCKO(1,2)32/13, TCKO(3,4,5,6,7)27/6, KO(1,9,10)22/12, KO(2)33/2, KO(3)24/6, KO(4)27/4, KO(5,6,7,8)23/17

Sıfat-ı tafdîliyye

:Üstünlük sıfatı

:En ve daha lafızlarıyla kullanılan sıfatlardır.

En güzel, daha güzel

KO(1,9,10)34/3, KO(2)46/5, KO(3)32/15, KO(4)41/18, KO(5,6,7,8)36/12

Onların en güzeli şudur. Ondan daha güzeldir.

TCKO(1,2)31/12, TCKO(3,4,5,6,7)26/9

A:Ef'al (افعل) vezni üzere kurulur. Ekrem (أكرم), akvâ (أقوى)

F:Ter (تر) tafdil edatıyla yapılır. Bazen terin şekline girer.

Bâlâter (بالآتر), bâlâterin (بالآترين)

TCKO, KO

Sıfat-ı taklîliyye

:Azlık sıfatı (benzerlik de gösterir)

:Azlık ifade eder.

Hafifçe, ağırca

KO(1,9,10)33/20, KO(2)46/2, KO(3)32/ KO(4)41/14, KO(5,6,7,8)36/8

Sıfat-ı tasgîr

:Küçültme sıfatı

:Sıfatlara ilave edilen edat-ı tasgîr(-ce/-ca, -cık/-cik, -msı/-msi, -mıtırak)ile yapılır.

Güzelce, acımtırak, ekşimsi, ufacık

TCKO(1,2)29/5, TCKO(3,4,5,6,7)24/11

Sıfat-ı te'kid

:Pekiştirme sıfatı

:Sıfatın evvelki harfi tekrar ve ekseriya bir p yahut s veya m ziyade kılınarak yapılır.

Kap kara, mosmor, simsiyah

TCKO(1,2)30/17, TCKO(3,4,5,6,7)25/17

Sîga

:Kip

:Madde-i asliye türlü suretlere girerek fiiller ve fer-i fiiller nasıl olur. Bu suretlere sîga denir.

MK(1,2,3,4,5,6)15/11, TCKO(1,2)64/13, TCKO(3,4,5,6,7)55/12

Mazi, hal ve istikbalden hareke ve harf ilavesiyle türlü suretler hasıl olur. Bunlara sîga denir.

KT(1,2,3,4,5)17/2, KO(1,9,10)59/15, KO(2)75/7, KO(3)52/10, KO(4)71/8, KO(5,6,7,8)2/16

Sîga-i atfiyye

:Bağlama kipi (zarf-fiil, gerundium)

:Madde-i asliyenin ahiri madmum kılınır(u, ü sesi ile okunur) ve ba(ع)(-up/-üp) ilave olunur.

Gelip gitti.

KT(1,2,3,4,5)42/22

Madde-i asliyeye ba-ı sakine ve ondan evvel vav-ı imlâ ilavesiyle

(-up/-üp( )) hasil olup, iki fiili sigalarının edatları tekrar etmeyerek birbirine bağlar.

Sevip, sevmeyip
gelip gitti.

MK(1,2,3,4,5,6)35/16, TCKO(1,2)108/12, TCKO(3,4,5,6,7)93/12, KO(1,9,10)92/4, KO(2)114/16, KO(3)77/17, KO(4)110/2, KO(5,6,7,8)97/2

Sîga-i basit

:Basit kip

:Madde-i asliyenin değişmesiyle hasil olur. Mazi, muzari, istikbal, hal, iltizami, vucubi.

KO(1,9,10)72/7, KO(2)90/20, KO(3)62/13, KO(4)86/15, KO(5,6,7,8)76/9, MK(1,2,3,4,5,6)21/16

Sîga-i hikâye

:Hikâye kipi

:Basit sigaların müfret gaibleri fi'l-i ianenin masi-i şuhudisiyle terkip ettiğinde hikâye fiilleri hasil olur.

Sevseydi, yazıyordu

KO(1,2,3,4,5)32/1, MK(1,2,3,4,5,6)31/8

Sîga-i ibtidâiyye

:Başlama kipi (başlangıç kipi)

:Fi'l-i iltizaminin müfret gaibine -li ilavesiyle olup, konuşma zamanına dek fiilin devam ettiğini gösterir. Ekseriya -den berü lafzı ilave olunur.

Derse başlayalıdan berü

TCKO(1,2)110/18, TCKO(3,4,5,6,7)95/10, KO(1,9,10)93/9, KO(2)116/5, KO(3)78/13, KO(4)111/11, KO(5,6,7,8)98/9

Sîga-i intihâiyye

Seveli, sevmeyeli

MK(1,2,3,4,5,6)35/16

:Bitirme kipi(nihayetlendirme kipi)
:Bir fiilin nihayet olduğuna delalet eder.Madde-i asliyenin ahiri sakın ise(sessiz ise) meksur kılınıp(i sesi ile okunup) ve muteharrik ise(sesli ile bitiyorsa) bir ya(i sesi) ilave dilip -ınca lafzı ile birleştirilir.

Gelince, yazınca, okuyunca

TCKO(1,2)110/6, TCKO(3,4,5,6,7)94/22, KO(1,9,10)92/19, KO(2)115/12, KO(3)78/4, KO(4)110/18, KO(5,6,7,8)97/17, MK(1,2,3,4,5,6)33/16

Sîga-i mutâvaat

:Donuşlülük kipi

:Fâilin bir fiil ve tesiri kabul etmesi keyfiyetidir.Madde-i asliyeye nun-ı sakine(-n) ilave olunarak yapılır.

Sonmek, görünmek, salınmak, bulunmak, aranmak

TCKO(1,2)76/6, TCKO(3,4,5,6,7)65/18

Sîga-i mürekkep

:Birleşik kip

:Basit fiil sigaları, iane fiili ile terkip olduğunda murekkep sigalar hasıl olur.

TCKO(1,2)115/18, TCKO(3,4,5,6,7)99/18, MK(1,2,3,4,5,6)31/13, KO(1,9,10)72/8, KO(2)90/20, KO(3)61/10, KO(4)86/16, KO(5,6,7,8)76/10

Sîga-i müteaddî

:Geçişlilik kipi

:Bir ismin ahirine lam-ı meftuha (-la/-le, ilave olunarak yapılır.

- Kollamak, işlemek, tellemek, pullamak
TCKO(1,2)73/1, TCKO(3,4,5,6,7)62/21
- Sığa-i rabtiyye :Bağlama kipi
:Mazmunları diğer cümlenin mazmununa rabt olan sigadır.(sığa-i atfiye, sığa-i tevkitiye, sığa-i takibiye, sığa-i ibti iye, sığa-i intinaiye)
TCKO(1,2)108/10, TCKO(3,4,5,6,7)93/10
- Sığa-i sıla :Ulama kipi
:Mazi-i şuhudinin cem-i mütekellimiy-le, müstakvelin müfred-i gaip sigaları olup, bazen mastar bazen de sıfat makamında kullanılır.
Sevdiği, yazdığı
KO(1,9,10)93/21, KO(2)117/3, KO(3)78/23, KO(4)112/6, KO(5,6,7,8)99/1
Fiillerin mazmunu bazen isimler gibi muzaf olup sığa-i sıla denir.
Onun sevdiği, senin sevdiğin, seveceği
MK(1,2,3,4,5,6)33/1
mazi-i şuhudinin yahut müstakbelin müfred-i gaibine zamir -i vasfi ilave olunarak yapılır.
Onun seni sevdiği nereden malum. Onun tezkere yazdığı işitildi. geleceği muhakkaktır. Kalacağını bilmem.
TCKO(1,2)123/15, TCKO(3,4,5,6,7)106/12
- Sığa-i şirket :Ortaklık kipi
:Bir fiilde birkaç fâilin şirketini ifade etmek için madde-i asliyeye şin-i sakine(-ş) ilave edilerek yapılır.
Çekişmek, kaçışmak, ağlaşmak
TCKO(1,2)77/13, TCKO(3,4,5,6,7)67/1
- Sığa-i takibiyye :Takip kipi(gelecek zaman kipi)

:Madde-i asliyeye hafiflerde (ince seslilerde) -cek, ağırlarda (kalın seslilerde) -cak ilavesiyle hasıl olur.

Gelecek, olacak, sevecek, sevmeyecek
TCKO(1,2)105/21, TCKO(3,4,5,6,7)94/
17, KO(1,9,10)92/14, KO(2)115/7, KO(3)
77/25, KO(4)110/13, KO(5,6,7,8)97/13,
MK(1,2,3,4,5,6)55/16

Şîga-i tevkîtiye

:Zamanlama kipi

:Mazi-i şuhudinin cem'-i mütekelli-
mine -ce ilavesiyle olur ve bir
cümle-i şartiye olarak, mazmunu her
ne vakit meydana gelirse mazmun ce-
zanın hemen olabileceğini ifade e-
der.

ben sana nasihat ettikçe, güceniyo-
sun. Sen böyle derse devam ittikçe,
ulûnda terakki edersin.

TCKO(1,2)109/8, TCKO(3,4,5,6,7)94/5,
KO(1,9,10)93/15, KO(2)116/12, KO(3)78
/18, KO(4)111/18, KO(5,6,7,8)99/16

-Ş-

Şart

:Şart

:Bir kelâma diğer bir kelâma rabt
etmekten ibarettir.

Bursa'ya gider isen, şifa bulursun.

KO(1,9,10)88/17, KO(2)110/11, KO(3)
75/3, KO(4)106/1, KO(5,6,7,8)93/10

Şart-ı hâli

:Halin şartı

:Kusur ettim ise cümlesi kusur et-
tiğim halde demek olup, hal-i terki-

bi makamında bu şekildeki şartlara şart-ı halî denir.

KO(1,9,10)112/11, KO(2)139/10, KO(3)92/7, KO(4)134/15, KO(5,6,7,8)119/5

-T-

Tasrîf	:Çekim(isim veya fiil çekimi) :kelimelerin sigalanmasıdır. KT(1,2,3,4,5)17/2
Tavsîf	:Sıfatlamak :Sıfatlamaktır. <u>Müzel kız</u> terkininde <u>kız</u> kelimesi <u>güzel</u> ile sıfatlanmıştır. TCKO(1,2)29/7, TCKO(3,4,5,6,7)39/15
Temyîz	:Ayırma :Nisbetin cihetini beyan eder, mütemmimat-ı cümledir. <u>Sen ona malumatça fâiksin.</u> cümlesinde <u>malumatça</u> kelimesi temyizdir. TCKO(1,2)144/17, TCKO(3,4,5,6,7)124/16, KO(1,9,10)125/5, KO(2)151/15, KO(3)100/4, KO(4)149/15, KO(5,6,7,8)132/14, MK(.,2,3,4,5,6)46/8
Te'nîs	:Dişilik <u>A</u> :Müenneslik. TCKO(1,2)150/14, TCKO(3,4,5,6,7)128/9
terkîb-i isnâdî	:Cümle :Cümledir. TCKO(1,2)50/1, TCKO(3,4,5,6,7)42/1
Terkîb-i izâfî	:İsim tamlaması :Muzâf ve muzâfun illeyhten meydana gelir.

Terkib-i nâkıs

TCKO(1,2)39/1, TCKO(3,4,5,6,7)32/16

:Noksan terkip

:Terkib-i izafi ve terkip-i vasfi birer terkip-i nakıstır ki, onlarla söz tamam olmaz.

TCKO(1,2)30/6, TCKO(3,4,5,6,7)32/1

Terkib-i vasfî

:Sıfat tamlaması

:Vasıf bildirir.

TCKO(1,2)44/9, TCKO(3,4,5,6,7)37/5

Tesniye

:İkilik

A: İki kişiyi yahut iki şeyi beyan için kullanılır. İsimlerin ahirine elif-nun (ان) veya ya-nun (ين) getirilerek yapılır.

Devletân (دولتات), devleteyn (دولتين)

TCKO(1,2)154/17, TCKO(3,4,5,6,7)134/2, KO(1,9,10)14/1, KO(2)23/9, KO(3)16/7, KO(4)16/14, KO(5,6,7,8)14/15

Teşdîd

:Şeddeleme (bir harfi çift okuma)

A: Bir harfin üzerine w işareti koyup, harri iki defa okumaktır.

Muhammed (محمد), muazzam (مؤمّم)

TCKO(1,2)10/6, TCKO(3,4,5,6,7)8/11, KO(1,9,10)4/11, KO(2)13/2, KO(3)8/4, KO(4)5/2, KO(5,6,7,8)4/17

Tetâbü-i izâfet

:Zincirleme isim tamlaması

:Benim evimin damı denildiğinde zamir -i şahsi, muzafun ileyh ve zamir -i izafi, zamir-i şahsiye muzaf olur. Böylece tetabü-i izafet ortaya çıkar.

TCKO(1,2)59/18, TCKO(3,4,5,6,7)51/4, KO(1,9,10)46/20, KO(2)61/5, KO(3)32/10, KO(4)56/9, KO(5,6,7,8)49/13

Tezkîr

:Erkeklik

:Müzekkerlik.

TCKO(1,2)149/1, TCKO(3,4,5,6,7)128
/9

-V-

Vasf-ı sebebi

:Sebeup bildiren sıfat tamlaması
(İkili sıfat tamlaması)

:Mevsufun muzafı, kendi sıfatıyla
terkip edip, ikisi bir kelime hük-
münde olarak mevsufa sıfat kılınır.

Beli ince adam

TCKO(1,2)47/7, TCKO(3,4,5,6,7)39/12

Vasf-ı zâtî

:Asıl sıfat

:Mevsufun kendi sıfatıdır.

TCKO(1,2)28/6, TCKO(3,4,5,6,7)39/10

-Z-

Zamân-ı istikbâl

:Gelecek zaman

:Gelecek zamandır. İltizami fiili-
nin müfret gaibine -cek yahut -cak
ilavesiyle olur.

Sevecek, yazacak

KT(1,2,3,4,5)17/20, TCKO(1,2)104/13,
TCKO(3,4,5,6,7)90/1, MK(1,2,3,4,5,6)
22/9

Zamân-ı mâzî

:Geçmiş zaman

:Geçmiş zamandır.

Geldi, gelmiş

MK(1,2,3,4,5,6)22/1, TCKO(1,2)101/8,
TCKO(3,4,5,6,7)87/6, KO(1,9,10)76/5,
KO(2)95/15, KO(3)64/13, KO(4)91/6, KO
(5,6,7,8)16/7

Zamân-ı muzâri

:Geniş zaman

: Şimdiki ve gelecek vakte delalet eden umumi manayı verir. Madde-i asliyeye râ-ı sakine(-r) ilave olunduğunda müfret gaibi olur.

Okur, okursun, ...

Sever, severim, ...

TCKO(1,2)105/13, TCKO(3,4,5,6,7)90/14, MK(1,2,3,4,5,6)22/5, KO(1,9,10) KO(2)96/10, KO(3)65/6, KO(4)91/8, KO(5,6,7,8)81/3

Zamân-ı müstakbel

: bk. zamân-ı istikbâl

: KT(1,2,3,4,5)16/10, KO(1,9,10)78/15, KO(2)98/18, KO(3)66/16, KO(4)94/8, KO(5,6,7,8)83/15

Zamir

: Zamir

: O, sen, ben gibi ismin yerini tutan kelimedir ki, o denildiğinde kâsd edilen kim ise, onun ve sen denildiğinde, muhatap olanın ve ben denildiğinde söyleyenin adı söylenmiş gibi olur.

KT(1,2,3,4,5)9/9, MK(1,2,3,4,5,6)10/15, KO(1,9,10)40/5, KO(2)53/5, KO(3)36/18, KO(4)49/3, KO(5,6,7,8)42/20, TCKO(1,2)13/13, TCKO(3,4,5,6,7)10/13

Zamir-i gâib

: 3. şahıs zamiri

: Muhatap ve mütekellim zamirlerinin dışında 3. şahıs gösteren zamirdir.

O, onlar

KT(1,2,3,4,5)9/12, MK(1,2,3,4,5,6)10/18, KO(1,9,10)40/13, KO(2)53/14, KO(3)37/3, KO(4)49/11, KO(5,6,7,8)43/7, TCKO(1,2)53/2, TCKO(3,4,5,6,7)44/9

Zamîr-i izâfî

:İzafet zemiri (Bugün kullandığımız iyelik ekli şekiller)

:Muzafa ilave edilen zamirdir.

Onun hanesi

TCKO(1,2)54/10, TCKO(3,4,5,6,7)46/3

Muzafa ilave edilen zamirdir ki, nisbet ve temellük manalarının verir.

Benim kitabım izafetinde -im şekli.

KO(1,9,10)42/7, KO(2)55/14, KO(3)39/2, KO(4)51/8, KO(5,6,7,8)45/2

Zamîr-i muhâtab

:2. şahıs zamiri

:Karşısındaki kimseyi gösteren zamirdir.

Sen, siz

TCKO(1,2)53/2, TCKO(3,4,5,6,7)44/10,

KT(1,2,3,4,5)9/12, MK(1,2,3,4,5,6)10/18, KO(1,9,10)40/12, KO(2)53/14, KO(3)

37/3, KO(4)49/11, KO(5,6,7,8)43/7

Zamîr-i mübhem

:Belirsiz zamir

:Gaip zamirlerinin mercisiz kullanılmış şekillerine zamîr-i mübhem denir.

İnsaniyet odur ki, nimet kadrini billesin.

TCKO(1,2)53/2, TCKO(3,4,5,6,7)45/17

Onların ki vefası yoktur, bir işe yaramazlar.

KO(1,9,10)42/3, KO(2)55/10, KO(3)38/8,

KO(4)51/4, KO(5,6,7,8)44/18

Zamîr-i mütekellim

:1. şahıs zamiri

:Söyleyen şahsa delalet eden zamirdir.

Ben, biz

KT(1,2,3,4,5)9/13, KO(1,9,10)40/12,

KO(2)53/14, KO(3)37/3, KO(4)49/16,
 KO(5,6,7,8)43/7, MK(1,2,3,4,5,6)10
 /19, TCKO(1,2)53/2, TCKO(3,4,5,6,7)
 44/11

Zamîr-i nisbî

:Nisbet zamirleri

:İsim cümlelerinin ahirine ilave
 edilir. Gaibi yoktur.

O şairdir, Onlar şairdirler.

TCKO(1,2)61/1, TCKO(3,4,5,6,7)52/5

Haberlere ilave olunan zamirlerdir
 ki, haberi müptedaya rabt ederek, iki-
 sini bir cümle eder.

Ben öğrenciyim.

KO(1,9,10)48/2, KO(2)62/4, KO(3)33/12,
 KO(4)57/18, KO(5,6,7,8)50/18

Zamîr-i şahsî

:Şahıs zamiri

:İsmin yerini tutan zamirdir.

Ben, sen, o

TCKO(1,2)53/1, TCKO(3,4,5,6,7)44/10,
 KO(1,9,10)40/11, KO(2)53/13, KO(3)37
 /2, KO(4)49/9, KO(5,6,7,8)43/6

A:Hu(هـ), humâ(هـ), hum(هـ),
 hâ(هـ), humâ(هـ), hunne(هـ)

TCKO, KO

Zamîr-i vasfî

:İlgi zamiri (sıfat bildiren zamir)

:Sıfat manasına gelen zamirdir.

Bu da ki lafzıdır.

Benimki, seninki, bendeki

KO(1,9,10)49/1, KO(2)63/8, KO(3)44/4,
 KO(4)59/2, KO(5,6,7,8)51/18

Evdeki pazar çarşıya uymaz.

TCKO(1,2)60/3, TCKO(3,4,5,6,7)51/7

Zarf-ı mekân

:Yer zarfı

:Yer gösteren zarflardır.

Yerde, konakta

Zarf-ı zaman

KO(1,9,10)126/21, KO(2)157/10, KO(3)
102/6, KO(4)151/17, KO(5,6,7,8)134/
11, TCKO(1,2)134/16, TCKO(3,4,5,6,7)
115/7

:Zaman zarfı

:Vakit gösteren zarflardır.

Günde, ayda, yılda

KO(1,9,10)127/1, KO(2)157/12, KO(3)
102/5, KO(4)151/19, KO(5,6,7,8)134/
13, TCKO(1,2)134/7, TCKO(3,4,5,6,7)
115/8

A:Ba'dehu (بعدہ), müehhiren (مؤخرًا),
mukaddimen (مقدمًا)

TCKO, KO

Zât-ı fiil

:Fiil

:Fiildir.

TCKO(1,2)64/6, TCKO(3,4,5,6,7)55/6.
Zata mensup ve zamana mukarin ola-
rak, bir işe yahut bir hal ve key-
fiyete delalet eder.

KO(1,9,10)59/1, KO(2)74/8, KO(3)51/
8, KO(4)70/9, KO(5,6,7,8)61/19

BİBLİYOGRAFYA

I. GENEL BİBLİYOGRAFYA

A. KİTAPLAR VE TEZLER^X

Berkes, Niyazi. Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul 1973

Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet. Cilt I, İstanbul 1302, Cilt II-VIII, İstanbul 1303, Cilt IX, İstanbul 1292, Cilt X-XI, tarih ve yer yok, Cilt XII, İstanbul 1301

Cevdet Paşa. Tezâkir. neşreden: Cavit Baysun. Ankara 1967

Cevdet Paşa. Mâruzat. neşreden: Yusuf Halaçoğlu. İstanbul 1980

Ertan, Veli. Cevdet Paşa'nın Hayatı, Eserleri ve İlmî Değeri. Ankara 1964

Fatma Aliye. Cevdet Paşa ve Zamanı. İstanbul 1332

İnal, İbn'ül Emin Mahmut Kemal. Osmanlı Devrinde son sadrazamlar. İstanbul 1940

İsmail, Hakkı. XIV. asrın Türk Muharrirleri. İstanbul 1308

Köprülü, Fuad. Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübessirleri. İstanbul 1928

Meriç, Ümit. Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü. İstanbul 1979

Ölmezoglu, Ali. Cevdet Paşa'nın Hayatı ve Eserleri. İÜEF Lisans tezi, Türkiyat Enstitüsü. nr. 101, İstanbul 1939

^X Paşa'nın tarihî eserleri hakkında yapılmış tezler vardır. Bunlar çalışmamız dışında olduğu için burada verilmeyecektir. (Tarihî eserleri hakkında yapılan tezler, lisans, yüksek lisans ve doktora tezleridir.)

Ülkütaşır, Şakir. Cevdet Paşa'nın Hayatı ve Eserleri. Ankara 1954

B. MAKALELER

Baysun, M. Cavit. "Cevdet Paşa'nın Şahsiyetine ve İlim Sahasındaki Faaliyetine Dair" Tarih Mecmuası XI, İstanbul 1954, s.213-230

Köprülü, Fuad. "16-19. asırlarda Türkçe'nin Tekâmülü". Hayat Mecmuası V, İstanbul 1950, s.82

Ölmezoglu, Ali. "Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri". İslâm Ansiklopedisi II, İstanbul 1940, s.114-123

II.GRAMERLER VE SÖZLÜKLER

OSMANLICA GRAMERLER

- Emre, Ahmed Cevad.Lisân-ı Osmânî,3.kısım,İstanbul 1328(1910)
- Emre,Ahmed Cevad.Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri.İstanbul 1948
- Ergin, Muharrem.Osmanlıca Dersleri.İstanbul 1962
- Nazima, Ali.Lisân-ı Osmânî.İstanbul 1328(1910)
- Sâbit, Selim.Sarf-ı Osmânî.İstanbul 1298(1910)
- Sâbit, Selim.Nahv-i Osmânî.İstanbul 1298(1910)
- Timurtaş, Faruk Kadri.Osmanlı Türkçesi Grameri.İstanbul 1979

TÜRKÇE GRAMERLER

- Banguoğlu, Tahsin.Türkçe'nin Grameri,İstanbul 1974
- Bilgegil, M.Kaya.Türkçe Dilbilgisi.İstanbul 1981
- Ergin, Muharrem.Türk Dilbilgisi.İstanbul 1980
- Gencan, Tahir Nejat,Dilbilgisi,Ankara 1979
- Hacıeminoğlu, M.Necmettin.Türk Dilinde Edatlar.İstanbul 1984
- Hatiboğlu, Vecihe.Türkçe'nin Sözdizimi.Ankara 1972

ARAPÇA GRAMERLER

- Ateş, Ahmed-Yazıcı, Tahsin-Çetin,Nihad M.Arapça Dilbilgisi.İstanbul 1964
- Emre, Ahmed Cevad.Lisân-ı Arabî.İstanbul 1328(1910)

Maksudođlu, Mehmed. Arapça Dilbilgisi, İstanbul 1969

Wright, W.A. A grammar of the Arabic Language, I-II, Cambridge
1955

FARSÇA GRAMERLER

Ateş, Ahmed-Tarzî, Abdülvehhâb. Farsça Grameri, İstanbul 1962

Dâniş, Hüseyin. Ta'lim-i Lisân-ı Fârisî, I-IV, İstanbul 1331(1912)

SÖZLÜKLER

TÜRKÇE

Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara 1980

Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 1980

OSMANLICA

Develliođlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara
1980

Şemseddin Sami. Kamûs-ı Türki, İstanbul 1317(1899)

ARAPÇA

Ahterî(Karahisarlı Mustafa). Ahterî-i Kebîr, İstanbul

Sarı, Mevlud. El-Mevârid, İstanbul 1980

FARSÇA

Amîd, Hasan. Ferheng-i Amîd. Tahran 1359 (1940)

Şükûn, Ziya. Gencine-i Güftâr. İstanbul 1944

Bunlara ilave olarak;

Yeni Yazım Kılavuzu. TDK, 8. baskı, Ankara 1975

Mehmet Celâl. Amelî Elifbâ-i Osmânî. İstanbul 1277

Maarif-i Umumiye Nezareti. Elifbâ-i Osmânî. İstanbul 1317

Sabit, Selim. Elifbâ-i Osmânî. İstanbul 1301

Yusuf Ziyâ. Anahtar yahut Tarifli Elifbâ-i Türkî. İstanbul 1329